51

زنجیرەی هزری هاوچەرخی ئیسلامی

ناوی کتێب بەکوردی: ئائەمەیە ئیسلام
نوسینـــــــی: موحەممەد قوتب
وەرگێڕانـــــــی: مزەفەر عەولا قەسرێی
بلاوکردنــــەوەی: نوسینگەی تەفسیر بۆ بلاوکردنەوەو ڕاگەیاندن/ هەولێر
نەخشەسازی نـاوەوە: جمعە صدیق کاکە
خـــــــە ت: نەوزاد کۆیی
بــــــــەرگ : أمین مخلص
نـۆرە و سـالی چـاپ: یەکەم ۱٤۳۲ك — ۲۰۱۱ز
تـــــــیراژ: ۱۵۰۰ دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان ژمارەی سپاردنی (۲٦۳۲) سالی ۲۰۱۰ پێدراوە

بۆ بلاوکردنەوە و ڕاگەیاندن
هەولێر- شەقامی دادگا - ژێر ئوتێلی شیرین پالاس
ت: ۲۲۲۱٦۹۵ - ۲۲۳۰۹۰۸- ۲۵۱۸۱۳۸
مۆبایل: ۰۷۵۰ ٤٦۰ ۵۱ ۲۲ - ۰۷۷۰ ۱۳۸۷۲۹۱
tafseeroffice@yahoo.com
tafseeroffice@maktoob.com
altafseer@hotmail.com

ئـائەمەيە ئیسلام

نوسینی

موحەممەد قوتب

وەرگێڕانی

مزەفەر عەولاقەسرێی

مەبەست لە زنجیرەی هزری هاوچەرخی ئیسلامی

- دەوڵەمەندکردنی کتێبخانەی کوردییە بە گرنگترین و کاریگەرترین دەقی ئەو کتێبانەی کە مەشخەڵی سەرڕێی هزری هاوچەرخی ئیسلامین .
- ئاشناکردنی خوێنەر و لاوی موسڵمانی کوردە بە دەقی ئەو کتێبانەی کە سەرچاوەن بۆ ڕۆشنبیری ئیسلامی و سازێنەری ڕابوونی ئیسلامین .
- شارەزاکردنی ڕاستەوخۆی لاوی کورد بەم سەرچاوانە ، ئازادکردنیان لە گشت کۆت و بەند و بۆچوونی تەسکی حزبایەتی و تاکڕەوی و ڕەوتگەرایی .
- بناغەیەک بێ بۆ بنیادنانی کەسایەتییەکی ئیسلامی بەهێز بۆ هەر تاکێکی موسڵمانی کورد ، تا توانای ئەنجامدانی ئەو گۆڕانکارییانەی هەبێ ، کە خوای پەروەردگار پێی سپاردووە .

دەگەڵ ڕێز و تەقدیرمان بۆ بیروڕای نووسەرانی ئەم زنجیرەیە ، مەرجیش نییە ئێمە پابەندی هەموو بیروبۆچوونەکانیان بین .

با دەستووریشمان لە وەرگرتن فەرمایشتەکەی خوای پەروەردگار بێت :

ٱلَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ ٱلْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُۥٓ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ هَدَىٰهُمُ ٱللَّهُ ۖ وَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمْ أُو۟لُوا۟ ٱلْأَلْبَٰبِ ﴿١٨﴾ سورة الزمر

پێشکەشە:

بەهەموو ئەو کەسانەی، کە دەیانەوێ ئیسلام وەکو خۆی بناسن و، وەکو خۆی جێبەجێی دەکەن و، دەیانەوێ ئیسلام بەرنامەی مرۆڤایەتی بێت و، حوکمی خوا لەسەر زەویدا پەیڕەو بکرێت.

وەرگێڕ

به ناوی خوای بەخشندەی میهرەبان

پێشەکی

کاتێک بانگخوازە ئیسلامیەکان بانگەوازی ئەوە دەکەن، کە تەنها ئیسلام چارەسەرە، زۆر کەس گومانیان لا دروست دەبێت!هەرچی عەلمانیەکان و هاوشێوەکانیانن، مەبەستیان ڕوون و ئاشکرایە، چونکە ئەوان ڕقیان لە ئیسلامەو نایانەوێت هەرگیز ئیسلام ببێتە ڕێگای چاکسازی، حەز ناکەن هیچ کەس بانگەوازی بۆ بکات!چونکە ئایین لەڕوانگەی تێڕوانینی ئەوانەوە، ناکرێ لەگەڵ هیچ کاروبارێکی ژیاندا تێکەڵ بێت و، تەنها-بۆ ئەو کەسەی کە ئایینی دەوێت-پەیوەندییەك بێت، لەنێوان بەندەوپەروەردگاردا و، ئەم پەیوەندییەش تەنها لەدڵدا بێت و هیچ پەیوەندی بە واقیعی ژیانەوە نەبێت، هەروەها لایان وایە، کە ئایین لەکاروباری ژیاندا، گەندەڵی هەرە گەورەیە، کە خراپەکارییەکانی تر لەمەوە سەرچاوە دەگرن!ئەو جۆرە کەسانە هەڵوێستیان دیارو ئاشکرایەو، هۆکارەکەشی ڕوونە، چونکە ئەوان هەر لە زووەوە بڕیاریان داوە، کە لەهەموو کردارو گوفتارێکدا دوای ڕۆژئاوا بکەون، لەسەر بنەمای ئەوەی، کە ڕۆژئاوا شارستانیەت و پێشکەوتنەو هەر ئەو شایەنی شوێنکەوتنە. ڕۆژئاوا گوتویەتی کە ئایین-لەمێژووی ئەودا-سەرچاوەی دواکەوتن و، تاریکی بوو . هەروەها پێشکەوتنی بەخۆیەوە نەدی، تا ئەو کاتەی وازی لە ئایین هێنا، یاخوود بەلایەنی کەمەوە، تا ئەوکاتەی سنوورێکی بۆ داناو گۆشەگیری کرد بەجۆرێك، کە نابێت لێی بێتە دەرەوە، ئیتر ئایین-بۆ ئەو

کەسەی کەدەیویست بووە پەیوەندیەك لەنێوان بەندەوپەروەردگاردا و، تەنها لەناو دڵداو پەیوەندی بە واقیعی ژیانەوە نەما.

ئێمە لەم کتێبەدا مشت و مڕو دەمە تەقێ لەگەڵ ئەو جۆرە کەسانەدا ناکەین، چونکە مشت و مڕ لەگەڵ ئەماندا سوودێك ناگەیەنێت، سەرەڕای ئەوەی، کە لەخوای پەروەردگار داواکارین، بەرەو حەق هیدایەتیان بدات و، بەو چاوانەی، کە پەروەردگار بۆ بینین پێی بەخشیون، بڕوانن، نەك بەچاوی کەسانی ترەوە بڕوانن، ئیتر کوێر و سەر لێ شێواو بن و، ڕێگایان لێ وون بێت.

ئێمە لەم کتێبەدا لەگەڵ کەسانی تردا دەدوێین، ئەوانەی کە لەوانەیە لەدوژمنانی ئیسلامیش نەبن، لەوانەیە پێشیان ناخۆش نەبێت، کە ئیسلام لەسەر زەویدا فەرمانڕەوا بێت، بەڵام لەناو دڵیاندا گومانی ئەوەیان هەیە، کە ئیسلام بە کردار بتوانێت کێشە نوێیەکانی ژیان چارەسەر بکات، ئەو گرفتانەی، کە زۆر ئاڵۆزن و بەردەوام ئاڵۆزتر دەبن و، لەنێوان ژیانی ئەمڕۆ و، ژیانی سەرەتای هاتنی ئیسلام، کە هەموو گرفتەکانی چارەسەر کردن و، بەرەو بەرزترین ئاستی نموونەیی برد، جیاوازییەکی گەورە هەیە، بەجۆرێك کە لەتێڕوانینی ئەواندا کارێکی قورسە وا بیر بکرێتەوە، کە هەمان ئەو چارەسەرانەی، کە ئەو کاتە توانییان سەرکەوتنێکی گەورە بەدەست بێنن و، کێشەکان چارەسەر بکەن، شیاو بن بۆ چارەسەرکردنی کێشەکانی ئەم واقیعە ئاڵۆز و تێکەڵو پێکەڵەی ئەمڕۆ تیایدا دەژین.

ئەم جۆرە کەسانە —سەرەڕای ئەوەی مەبەستیان باشەو، دوژمنایەتی ئیسلام ناکەن و، ڕقیان لێی نیە هۆکاری گومانەکەیان ـ چ دەری خەن، یان بیشارنەوە ـ دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی، کە ئەوان تەنها سەیری ئەو وێنەیەی

ئیسلام دەکەن، کە لەلایەن نـەوەکانی موسـوڵمانانی سـەردەمە کۆتاییـەکان درووست بـووە، ئـیتر وادەزانـن، کـە بـێ توانایـە لـە چارەسـەرکردنی تـەنها کێشەیەکیش لە کێشـەکانی ئـەمڕۆمان و، وابـیر دەکەنـەوە، کـە بـارودۆخی ئەمڕۆمان –بە هەموو ئاڵۆزییەکانیەوە-زۆر فـراوانترە لـەوەی، کـە ئیسـلام بتوانێـت کێشـەکانی چارەسـەر بکـات، لایـان وایـە بۆئـەوەی پارێزگـاری لێبکـەین، پێویسـتە لێـرەو لـەوێ بـۆی زیـاد بکـەین، تـا بتوانێـت ئـەم بارودۆخـە وەکـو خـۆی وەربگرێـت، پاشـان هـەوڵی چارەسـەرکردنی کێشەکانی بدات!

لەشـوێنی تـریش ئەمـەمان بـاس کـردووەو، لێرەشـدا دووبـارەی دەکەینـەوە، کـە ئـەو ئیسـلامەی ئێمـە بانگـەوازی بـۆ دەکـەین و، دەڵـێین چارەسـەرە، ئـەو ئیسـلامەیە کـە پـەروەردگار لـە کتێبەکـەی(قورئـان)و، فەرموودەکانی پێغەمبەر(ﷺ)دا هاتووە، نەوەك بەو جۆرەی، کە نـەوەکان پـەیڕەویان کـردووەو، لێیـان لاداوە، چونکە ئیسلام بـەوجۆرەی کـە خـوا ناردوویەتیە خوارێ، بەڵگەو بیانووە بەسەر ئوممەتدا و، ئوممەت-لە هـیچ کاتێکـدا بەڵگـە نیـە بەسـەر ئیسـلامدا، بەتایبـەتی ئـەو نەوانـەی سەردەمەکانی کۆتایی، کە وردە وردە لە ڕاستی ئیسلام دووردەکەونەوە، تـا ئاستێك، کە خەریکە لێی دەردەچن، هێشتاش هـەر وادەزانـن، کـە لەسـەر ڕێگای ڕاست ماون!هەروەها ئەو وێنە جێبەجێکاریەی، کە ئیسلامی وەکـو خۆی تێدا جێبەجێ دەکرا، کە بە پێوەرێکی واقیعی دادەنێین، بریتیـە لـە سەردەمی سەرەتای سەرهەڵدانی ئیسلام، کـە سـەردەمی پێغەمبـەر(ﷺ)و، سـەردەمی (خەلیفـەکانی ڕاشـیدین)ە، کـە ئیسـلامیان بـە هـەموو بنـەما و بنچینـەکانی و ڕەووشت و پێوانەکانی تێدا جێبەجێدەکرد.

ئێمە باسی ئیسلامێك دەكەین، بەو شێوەیەی، كە خوا ناردوویەتیە خوارێ، باسی بەرنامەیەك ناكەین، كە نەتوانرێ لە واقیعدا جێبەجێ بكرێ، چونكە هەر مرۆڤ بوو، كە لەسەردەمێكدا جێبەجێی دەكرد، خۆ ئەوان فریشتە نەبوون و، بوونەوەرێكی جیاوازیش نەبوون، بەڵكو بە مرۆڤایەتی خۆیان وەكو خۆی جێبەجێیان كردووە، سەرەڕای بوونی خاڵی بەهێز و بێهێز و، توانای بەرز و نزم لە سرووشتی مرۆڤدا.

ئێمە تەنها ناگەڕێینەوە سەر سەردەمی پێغەمبەر(ﷺ)و، سەردەمی خەلیفەكانی ڕاشیدین-ڕەزای خوایان لەسەربێت-بەڵكو باسی هەموو سەردەمەكانی تریش دەكەین، كە پێغەمبەر(ﷺ)بە ڕیزبەند باسی كردوون، فەرموویەتی: خیر القرون، قرني، ثم الذي یلیە، ثم الذي یلیە)رواە الشیخان. واتە:باشترین سەردەم، سەردەمی منە، پاشان ئەوەی لەدوای دێت، پاشان ئەوەی لە دوای دێت.

لەڕاستیدا شتی زۆر لە ڕووكاری ژیانی جۆراوجۆردا گۆڕاون، بەشێوەیەك كە ژیانی سەردەمی ئەمڕۆمان زۆر جیاوازە لەو ژیانەی كە ئەوەی سەرەتای لەدایك بوونی ئیسلام تێیدا دەژیا، بەڵام كێشەیەكی بنەڕەتی هەیە (كە لە بەشی داهاتوودا بەدرێژی دەربارەی دەدوێین)، ئەویش ئەوەیە:ئایا كامیان حوكمی كامیان دەكات؟ئایا نەگۆڕ حوكمی گۆڕاو دەكات، یان گۆڕاو حوكمی نەگۆڕ دەكات؟ئایا لەڕاستیدا كامیان جێگیر نیەو بەردەوام دەگۆڕێت؟ناوەڕۆك(الجوهر)یاخود ڕووكەش(المظهر)؟

بەڕاستی جێی سەرسوڕمانە، كە دەڵێن ئیسلام بۆ چارەسەركردنی كێشەكانی ژیان ناشێ، چونكە بە تەنها بەڕووكەش ناوەستێ و

لەناوەڕۆکیشدا گرنگی بە پاکی مرۆڤ دەدات!کە ئەمەش داوایەکی زەحمەتە، بەڵام دیموکراسی ئەمە بە مەرج ناگرێ و، چاك و خراپ دەتوانن جێبەجێی بکەن و، وەدەستخستن و جێبەجێکردنی ئاسانترە و، زیاتر دەتوانێ چارەسەری کێشەکانی خەڵك بکات!

بەڕاستی جێگای سەرسوڕمانە، کە دەڵێن ئیسلام بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان ناشێ، چونکە پشت بە ناخی تاکەکەس دەبەستێ، کە کۆت و مەرجی نین، بەڵام هەرچی دیموکراسییە، پشت بە کاری ڕێکخراوەیی دەبەستێ، کە کارا ترە لە تاکەکەس!هەروەکو بڵێی ژیانی موسوڵمانان لە بوونی ڕێکخراو و دامەزراوەکان خاڵی بووبێ!هەروەکو کاری گرێبەست سازکردن و چارەسەری کێشەکان کاری ڕێکخراوەیی نەبووبن!هەروەکو کاری چارەسەرکردنی کێشە بازرگانیەکان کاری ڕێکخراوەیی نەبووبن!هەروەکو کاری ئەمر کردن بە چاکە و نەهی کردن لە خراپە و ڕێگرتن لە گێرە شێوێنی کاری ڕێکخراوەیی نەبووبن!هەروەکو خانەی سامان(بیت المال)ڕێکخراو نەبووبێ!هەروەکو ئەمانە تەنها خەون و خەیاڵ بووبن و بەهەواداچون!

****

ئێمە لەم کتێبەدا مەبەستمان دانانی چارەسەری دوور و درێژ نیە بۆ چارەسەرکردنی ئەو کێشانەی، کە خەڵك لەسەردەمی ئێستادا تێیدا دەژین، چونکە ئەمە کارێکە بەتەنها بە تاکە کەسێك ناکرێ، بەڵکو ئەمە بەچەند شەرعزان و لێکۆڵەرەوەیەکی شارەزا لە هەموو بوارەکانی ژیاندا ئەنجام دەدرێت، کە کۆشش بکەن بۆ هەڵێنجانی حوکمی گونجاو لە قورئان و سوننەتداو، بۆ ژیانی ئێستامان و، بۆ جێبەجێکردن ئامادەیان بکەن،

بەڵکو لێرەدا چەند ئاماژەیەك بە چەمکە سەرەکییەکانی ئیسلام دەکەین و، بە کورتی باسی دادگەری سیاسی لە ئیسلامداو، دادگەری ئابووری و، دادگەری کۆمەڵایەتی و، دادگەری لە نێوان پیاو و ئافرەت لە ئیسلامداو، تێڕوانینی ئیسلام بۆ تاوان و سزا دەخەینەڕوو، سەرەڕای ئاماژەکردن بەچەند باسێکی تر، کە پێویست بێت ئاماژەیان پێبکەین.

ئێمە لێرەدا بانگەواز بۆ دوو شت دەکەین.

بانگەوازی ئوممەت دەکەین، کە لەخەوەکەی وەخەبەر بێ و، ویست و ورەی گەڕانەوەی هەبێت بۆ خوای پەروەردگار، چونکە جگە لە گەڕانەوەی ڕاستەقینە بۆلای خوا، هیچ ڕێگای ڕزگاربوونی دی لەبەردەمدا نین.

هەروەها بانگەوازی ئوممەت دەکەین، کە دووبارە-سەرلەنوێ-ئایینەکەی خۆی بناسێت و پێیدابچێتەوە، تا بتوانێت ئەوەی دادگەری ژیانی خەڵکیە لەهەموو بوارەکاندا، کە پێی وەدی دێ، تێیدا بدۆزێتەوە، هەروەکو خوای پەروەردگار لە کتێبەکەیدا باسی کردووە، لەگەڵ دڵنیاییەکی تەواو، کە فەرموودەی خوا حەقەو، ئەوەی خوا بڕیاری لەسەرداوە حەقەو، تاکە ڕێگای ڕزگاربوون لە دونیاو دواڕۆژدا هەر ئەوەیە، کە خوا بڕیاری لەسەر داوە.

بەڵام هۆشیاریی پێویست و دەست پێشخەرییەکانی بە یارمەتی خوا دەستی پێکردووە، تەنها ئاماژەیێکی خێرای بۆ دەکەین. خوای پەروەردگار ناهێڵێ ئەم ئوممەتە گومڕابێ و، لە ڕەحمەتی بچێتە دەرەوە، بەڵکو هەرکاتێ لە دینەکەی بێ ئاگابوون، بەردەوام کەسێك دەنێرێت، تا دینەکەی نوێ بکاتەوە. ئەوەی بۆمان ڕوونەو لامان دیارە، کە ئەم کارەی

لەسەردەمی ئێستاماندا بە دوژمنەکانی ئوممەت سپاردووە، چونکە بەو گەوجێتیانەی ئەنجامی دەدەن کار بۆ وەخەبەرهاتنی ئوممەت و زیندووکردنەوەی دەکەن، تا سەرلەنوێ دینەکەی بناسێتەوە. ئیتر بە پشتیوانی خوا سەرلەنوێ لەدایك دەبێتەوەو دونیا پڕ دەکات لە دادگەریی، هەروەك چۆن پڕ بووە لە زوڵم و ستەم، هەروەکو پێغەمبەر(ﷺ) لەسەردەمی خۆی باسی کردووە.

﴿ وَمَا تَوْفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِۚ عَلَيۡهِ تَوَكَّلۡتُ وَإِلَيۡهِ أُنِيبُ ﴾ هود: ٨٨

محمد قطب

نەگۆڕ و گۆڕاو(الثابت والمتغير)

هەندێك كەس ئەو گومانەیان لا درووست دەبێت، كەچۆن شەریعەتێك پێش چوارده سەدەو، لەبارودۆخێكی تەواو جیاواز لەم رۆژگارەی تیایدا دەژین هاتۆتە خوارێ، دەتوانێت حوكمی ئەو واقیعەی ئەمڕۆ بكات، لەكاتێكدا، كەبارودۆخەكە تەواو گۆڕاوە، بەڕادەیەك، كەهیچ وێكچوونێك نابینین لەنێوان واقیعی ئەمڕۆ و دوێنێدا، كە ئەم شەریعەتەی تێدا دابەزیوە!

ئەگەر دان بەوەدا بنێین، كە ئەم شەریعەتە لەكاتی خۆیدا گۆڕانێكی گەورەی ئەنجام داوە بەگواستنەوەی مرۆڤ لەو نەفامییەی، كەتیایدا دەژی بۆ ئاداب و ئاكارێك، كەبەبیری هیچ كەسدا نەدەهات لەو سەردەمەداو، مرۆڤی لەو چاڵەی، كە تێی كەوتبوو ڕزگار كردو، بەرزی كردەوە، بەرزتر لەوەی، كە شارستانیەتی و زانیاری ئەو سەردەمە پێی گەیشتبوو... ئەگەر دان بە هەموو ئەوانە دابنێین، ئایا ئەم شەریعەتە هەمان بەرزی و پێشكەوتنی ماوە لەم ڕۆژگارەماندا، كە چەند هەنگاوێكی گەورەی ناوە لەپێناو پێشكەوتن و شارستانیەتدا، یاخود كۆنە پەرست و بێتوانایە بەرانبەر ئەم گۆڕانە؟ئایا بۆ مرۆڤی ڕۆژگاری ئەمڕۆمان دەشێ، وەك چۆن شیاو بوو بۆ مرۆڤی دوورگەی عەرەبی پێش چوارده سەدە؟.

لەبەر گرنگی ئەم گومانە لەبیری هەندێ خەڵکدا —یان زۆربەیان-ئەم بەشەی کتێبەکەی بۆ تەرخان دەکەین، بۆ ئەوەی، کە ڕاستی ئەم کێشەیە لەدوو ڕووەوە دەربخەین:لەڕوی ئەو وەحیەی، کەلەلای خواوە نێردراوەتە خوارێ و، لەڕێگای مرۆڤ و گۆڕانەکانی بەدرێژایی مێژوو، لەڕوی وەحیەوە:ئەوانەی ئەم گومانەیان لا دروست دەبێت بێ ئاگان لەوەی، کە خوای پەروەردگار ئەم ئایینەی تەنیا بۆ دانیشتوانی دورگەی عەرەبی نەناردووە، هەرچەندە کە دورگەی(عەرەب)یشی وەکو شوینی دەستپێکردنی بانگەوازەکە دیاری کردووە، چونکە خودا زاناترە، کە پەیامەکەی لەکوێ دادەبەزێنێت. بەڵکو بۆ تەواوی مرۆڤایەتی ناردووە، بۆیە هەر لە ڕۆژانی یەکەمی پەیامەکەیەوە، کاتێک، کەموسوڵمانانان کەمینەیەکی چەوساوە بوون و، لەچەند کەسێك تێپەڕیان نەدەکردو، بانگەوازەکە هێشتا سەرەتابو، بە سەختترین جۆری بەرەنگاری ڕێگریان لێدەکرد، بۆیە وەحی لەلایەن خواوە بۆ پێغەمبەرەکەی(ﷺ)جیهانییەتی بانگەوازەکەی دەردەخست و ئەوەی پیشان دەدا، کەموحەممەد(ﷺ)بۆ هەموو مرۆڤایەتی نێردراوە﴿ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴾ التكوير: ٢٧. واتە:ئەم قورئانە تەنها یادخەرەوەیە بۆ سەرجەم دانیشتوانی زەوی(بۆ پەری و ئادەمیزاد لە هەموو سەردەمەکاندا). ﴿ وَمَا هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ لِّلْعَالَمِينَ ﴾ القلم: ٥٢. واتە:لەکاتێکدا قورئان بریتیە لە یادخستنەوەو بێدارکەرەوەی هەموو خەڵکی ئەم جیهانە(ئەگەر تێفکرن). ﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَٰكَ إِلَّا كَآفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيرًا ﴾ سبأ: ٢٨ واتە:ئێمە تۆمان بۆ سەرجەم خەڵکان ڕەوانەکردووە.

﴿ قُلْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ﴾الأعــــراف: ١٥٨
واتە: ئەی موحەمەد(صلی الله علیه وسلم)بڵێ ئەی خەڵكینە بەڕاستی من پێغەمبەر و فروستادەی خوام بۆ ئێوە بەگشتی.

هەموو ئەو ئایەتانەش لە مەككەدا و پێش بڵاوبوونەوەی ئەم دینە بە زەویدا و، دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە مەدینەدا هاتوونەتەخوارێ.

لەلایەكی ترەوە ئەم كەسانە بێئاگان لەوەی، كە خوا ئەم دینەی بۆ ئەوە ناردووە، كە ژیانی خەڵك بەڕێوە ببات، تاوەكو خوا زەوی و دانیشتوانەكەی بۆ خۆی دەباتەوە، چونكە خوای پەروەردگار كاتێكی دیاریكراوی دانەناوە كە، لەدوایدا مرۆڤ بەم دینەوە پابەند نەبێت، بەڵكو خوای پەروەردگار دوو ڕاستی وەدیار خستوون، كە هەر یەكێكیان بەڵگەی خۆی هەیە:یەكەمیان تەواوی و تۆكمەیی دینەكەیە:﴿ ٱلْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِى وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلْإِسْلَٰمَ دِينًا ﴾ المائــدة: ٣. واتــە: ئەمرۆ ئایین و بەرنامەكەتانم بە كۆتایی گەیاندو ناز و نیعمەتی خۆمم بۆ تەواو كردن، ڕازیم بەوەی، كەئیسلام ببێتە بەرنامەو ئایینتان.

دووهەمیش بریتیە لە كۆتاهێنان بە پێغەمبەرایەتی ﴿ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّۦنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴾ الأحــزاب: ٤٠. واتــە:موحەممــەد(ﷺ) بــاوكی هــیچ كــەس لــە پیاوانتــان نــەبوو، بــەڵكو پێغەمبــەری خــواو، دواهــەمینی پێغەمبەرانــە، هەمیشەو بــەردەوامیش خــوا بــە هــەموو شــتێك زانایــە. كەواتــە دینەكــە تــەواو تۆكمەیــەو، نــەلێی كــەم دەكرێــت، نــەبۆی زیــاد دەكرێــت،

پێغەمبەرایــەتیش کۆتــایی پێهــات، ئــیتر هــیچ پەیامبــەرێك دوای موحەممەد(ﷺ)نیە، واتە لەلای خودای پەروەردگار کارەکە جێگیر بووە، بەو وێنەیەی، کە ناردوویەتیە خوارێ و، تا کۆتـایی ژیـان لـە سـەر زەویـدا دەمێنێتەوە.

هـەروەها ئـەم کۆمەڵـەی خـەڵك دوو سـیفەتی خـوای بـەرز و توانـا نەرێ(نفی) دەکەن-ئەگەر مەبەستیشیان ئەوەنەبێت، ئەگەر هەستیشی پێ نەکەن-کە سیفەتی زانست(العلم)و دانایی(الحکمـة)ن، بـەجۆرێك کـە لایـان وایــە ئەوکاتــەی خــوای پــەروەردگار ئــەم دینــەی ناردووەتــە خــوارێ، نەیزانیوە، کەگۆڕانکاری گەورە لەجیهانی مرۆڤدا روو دەدەن!.

وەك بلێــی دانــایی (الحکمــة)ی نــەبووە، کاتێـك خـەڵکی ناچارکردووە، بەشـتێك کـەدوای ماوەیـەك حیکمەتەکـەی نـەمێنێت!لەکاتێکـدا، کـە خـوا هەرخۆی زانا(العلیم) و دانا(الحکیم)ە، وەك چـۆن لەکتێبەکـەی(قورئـان)دا وەسفی خۆی کردووە و بـەم شـێوەیەی، کـە ئیمانـداران ئیمانیـان پێیـەتی، ئەمە لەڕووی وەحیەوە، کە مەبەستەکەی ڕوون و ئاشکرایە. بەڵام لەڕووی (مـرۆڤ)ەوە، کارەکـە پێویسـتی بەڕوونکردنـەوەی زیاترهەیـە. لـە ڕاسـتیدا گـۆڕانی مـەزن لـەژیانی مرۆڤـدا ڕویـداون، هەرلەسـەرەتای دەسـتپێکردنی ژیانی، تا ئەم رۆژگـارەی تیایـداین، بـەجۆرێك کەئەگـەر بـەخێرایی چـاوی پێدا بخشێنین، دەبینین هەمووشـتێك تیایـدا گـۆڕاوە، بەوپێیـەی کـە هـیچ پەیوەندیەك لە نێوان مرۆڤی دوێنێ و ئەمرۆدا بەدی ناکەیت!

بەڵام ئەگـەر بـەوردی سـەرنج بـدەین بـۆمـان دەردەکـەوێت، کـە گـۆڕانـە مەزنــەکان هــەموویان لــەڕووکار(مظهــر)ی ژیانــدا ڕوویانــداوە، نــەوەکو

لەناوەڕۆك(جوهر)ی ئەو خواستانەی، کە مـرۆڤ لەناخـەوە دەجولێنێـت و ڕێگای ژیانی پێ نیشاندەدات.

هەر لە سەدە سـەرەتاییەکانەوە، دووجـۆر لـە دەروون(نفس)ی ئـادەمی هـەبوون، کـە هەریـەکێکیان چـەند هەسـتێکی جیـاواز لـە وی دیکـەی لـە خۆگرتبـوو، ڕەفتاریشـیان تـەواو لەیـەکتر جیـاوازن﴿ وَٱتۡلُ عَلَيۡهِمۡ نَبَأَ ٱبۡنَيۡ ءَادَمَ بِٱلۡحَقِّ إِذۡ قَرَّبَا قُرۡبَانٗا فَتُقُبِّلَ مِنۡ أَحَدِهِمَا وَلَمۡ يُتَقَبَّلۡ مِنَ ٱلۡأٓخَرِ قَالَ لَأَقۡتُلَنَّكَۖ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلۡمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنۢ بَسَطتَ إِلَيَّ يَدَكَ لِتَقۡتُلَنِي مَآ أَنَا۠ بِبَاسِطٖ يَدِيَ إِلَيۡكَ لِأَقۡتُلَكَۖ إِنِّيٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلۡعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّيٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثۡمِي وَإِثۡمِكَ فَتَكُونَ مِنۡ أَصۡحَٰبِ ٱلنَّارِۚ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُاْ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ ﴾ المائـدة: ٢٧ - ٢٩ واتـە: بەسـەرهات و هـەواڵی دوو کوڕەکـەی ئـادەم(علیـە السلام)بـۆ ئەوخەڵکە بخوێنـەوە، کە بەڕاسـتی ڕوویـداوە، ئـەوەبوو کاتێـك هەردووکیان قوربانیـان کـرد، لەیـەکێکیان وەرگـیرا(کە لەسـەر حـەق بـوو، لەخوا ترس بوو)لەوی تریان وەرنەگیرا(چونکە ڕق ئەستوور و حەسوود و خوانەناســبوو)بەبراکــەی ووت:هــەر دەتکــوژم، ئــەویش لـــەوەڵامی هەڕەشەکەیدا گوتی:خوای گەورە تـەنها لـە پـارێز کاران قوربـانی و چاکە وەردەگرێت، سوێند بـەخوا ئەگـەر تـۆ دەسـت درێـژیی بکـەیت بـۆ مـن بـۆ ئەوەی بمکوژیت، من دەسـت درێـژیی ناکـەم بـۆ تـۆ، بـۆ ئـەوەی بـت کـوژم، چـونکە بەڕاسـتی مــن لەســزاو تۆڵـەی خـوا، پـەروەردگاری جیهانــەکان دەترسم، (من بەو دەسـت درێـژ نـەکردنـەم)بەڕاسـتی دەمـەوێت بـەگوناهی

من و گوناهی خۆشتەوە بگەڕێیتەوە، ئەوجا دەبیتە نیشتە جێ ی ناو ئاگر، هەرئەوەشە پاداشتی ستەم کاران.

کەواتە چی گۆڕاوە لەم جیهانەی ئێستامان، بەبەراوورد لەگەڵ جیهانی پێشوو، یاخود لەگەڵ سەرەتاکانی ژیانی ئادەمیزاد لەسەر زەوی؟

ئایا ئێستاش هەمان خواست و ئارەزوی بەدکاری وخراپی مرۆڤ نیە، وای لێدەکات دەست درێژی بکاتە سەرماڤ کەسانی دی؟ئەمە هەموو تاك و کۆمەڵان و ئەو وولاتانەش دەگرێتەخۆ، کە پەیرەوی ستەم و زۆرداری دەکەن بەسەر هی دیکەدا، جا مەبەستیان تەماعکاری و حەسوودی بێت، یان خواستی دەست گرتن و فەرمانڕەوایی و زۆرداری بێت بەسەر ماڤ کەسانی دی دا.

ئیتر چی گۆڕاوە؟!

مرۆڤە سەرەتاییەکان پارچە پێستێکی ئاژەڵ، یان پارچە قوماشێکیان بەسەر خۆیاندادەدا، پاشان شەیتان دەهات و لەخشتەی دەبردن، تا لەش و عەورەتیان وەدیارکەوێ، ئیتر لەوکاتەوە مرۆڤ شێوازی هونەری لە درووست کردنی جل و بەرگدا بەکار دێنێ ودەیڕازێنێتەوە و، نەخش و نیگاری تێدا درووست دەکات و، جۆرەها هونەری تێدا بەکاردێنێ، پاشان شەیگانیش ئەم هەلە دەقۆزێتەوە و لەخشتەی دەبات بەداکەندنی جلەکانی لە شوێن و کاتی دیاری کراودا، کە هەمان تاوان کەپێشتر ڕوویداوە دووبارە دەبێتەوە﴿ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ لَا يَفۡتِنَنَّكُمُ ٱلشَّيۡطَٰنُ كَمَآ أَخۡرَجَ أَبَوَيۡكُم مِّنَ ٱلۡجَنَّةِ يَنزِعُ عَنۡهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا سَوۡءَٰتِهِمَآۚ إِنَّهُۥ يَرَىٰكُمۡ هُوَ وَقَبِيلُهُۥ

مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾الأعـــراف: ٢٧.
واته:ئەی نەوەی ئادەم:شەیگان، ئێوەش لە خشتە نەبات، هەروەك باوك و دایكتانی لەخشتە بردو لە بەهەشتدا بەدەرکردنی دان، لەکاتێکدا دەستی کرد بەداماڵینی پۆشاکەکانیان، تا عەورەتیان پیشانی یەکتر بدەن، بێگومان شەیتان و دارودەستەکەی ئێوە دەبینن لە شوێنێکدا کە(دنیایە)ئێوە ئەوان نابینن، جا دڵنیابن ئێمە شەیتانەکانمان کردووە بە یارو یاوەری ئەوانەی باوەڕناهێنن.

ئیتر چی گۆڕاوە؟!

با لە شەیتان و گومڕاییەکانی گەڕێین و بێینە سەر مرۆڤ!

مرۆڤ لە ئەشکەوتەکاندا نیشتەجێ بوو، نەخش و نیگارەکانی لەسەر دیواری هەندێ لە ئەشکەوتەکاندا ماون، کە شایەتی ئەو سەردەمە مێژوویین، پاشان ژیانی شارستانیەتی بەخۆیەوە دی و خانووی لە گەڵاو پوش و قامیش درووست دەکرد، یاخود لە خشت و بەرد، یاخود خیوەتی هەڵدەدا، کە لە گەرما و سەرما دەیپاراست، پاشان ژیانی زیاتر شارستانیەتی بەخۆیەوە دی و خانوی زل و قەسر و قسوری بەرزی هەوربڕی درووست کردن و، ئاوو کارەباو ئامرازو ئامێرو... هتدی بۆ زیادکرد.

ئیتر چی گۆڕاوە؟خواستی نیشتەجێ بوون-ناوەڕۆکی-یاخود ئەو شکڵ و ڕووکارەی، کە خواستی نیشتەجێ بوونی پێ وەدی دێنێ؟!

هەروەها مرۆڤ بۆ خۆراکی پشتی بە ڕاوو ڕاووشکارو بەرهەمی درەخت دەبەست و، خۆراکەکەی هەر بە کاڵی دەخواردو پێش ئەوەی، کە ئاگر بدۆزێتەوە، پاشان کشتوکاڵی دۆزییەوەو، چەندەها ڕووەکی جۆراو جۆری ڕواندن و بۆ درووست کردنی خۆراکەکەی بەکاری دەهێنان، پاشان پێشکەوت و درووست کردنی خۆراکیشی کردە جۆرێك لە هونەرو، چەندەها ئامڕازی جۆراوجۆری بۆ ئەم هونەرە درووست کردن، وەکو کەوچك و چەنگاڵ و چەقۆ و، چەند ئاداب و ڕێسایەکی دانان، کە لەکاتی خواردندا پەیڕەویان بکات، ئیتر چی گۆڕاوە؟ویستی خواردن-ناوەڕۆکی-یاخود ئەو شکڵ و شێوازەی، کە خواستی خواردنی پێ وەدی دێ؟!

هەروەها مرۆڤ لەململانێی لەگەڵ دوژمنەکانی-ئاژەڵ و مرۆڤ-چەند ئامرازێکی سادەی بەکار دەهێنان، کەکوشندە، یاخود برینداركەر بوون، تەنها دوژمنیان وە دوور دەخستەوە، پاشان لەمەشیان پێشکەوتنی بەخۆیەوە دی، ئامڕازی کوشندەتری وەکو ڕم و شمشێر و تیری بەکار هێنا، پاشان زیاترو زیاتر پێشکەوت و چەکی قڕکەر و فەوتێنەری وەکو بۆمبی گەردیلەیی و ئەتۆمی و هایدرۆجینی و گازی ژەهراوی و کوشتنی بەکۆمەڵ لەدوورەوە لەڕێگەی تۆپ و موشەك، کە لەڕێگای وشکانی، یان دەریایی، یان ئاسمانی ڕەوانە دەکرێن، داهێنان.. ئیتر چی گۆڕاوە؟ویستی شەڕ-ناوەڕۆکی-یاخود ئەو ئامڕازانەی، کە مرۆڤ خواستی شەڕی پێ وەدی دێنێ؟!

خواستی شەڕ چ بەرگری کردن بێت لە خۆ، یان وەکو دەست درێژی کردن بێت بۆ سەر خەڵکانی تر، ئایا هیچ لە ناوەڕۆکی گۆڕاوە؟یاخود ناوەڕۆك(الجوهر)ەکە، هەر هەمان شتە بە درێژایی مێژوو و، ئامڕازەکانی

گۆڕاون، لەم ئامڕازانەش شێوەی نوێی تێکەوتوون، وەکو تەماعکاری سیاسی و ئابوری و زانستی و .. هتد. سەرەڕای ئەوەی، کە پاڵنەرەکەن نەگۆڕاون، هەر لە سەرەتای مێژووەوە، تا ڕۆژگاری ئەمڕۆمان.

هەروەها مرۆڤبە پێیەکانی لە شوێنێکەوە دەچووە شوێنێکی تر و، هەندێ ئاژەڵی دستەمۆ کردن و بەکاری هێنان بۆ سواری و بارگواستنەوە، لەمەشدا پێشکەوتنی بەخۆیەوە دی و ئۆتۆمبیل و فرۆکەو موشەکی داهێنا، سەرەڕای ئەو ئامڕازانەی، کە چاوەڕوان دەکرێت لە داهاتودا بدۆزرێنەوە، ئیتر چی گۆڕاوە؟خواستی گواستنەوە-ناوەڕۆکی-یاخود هۆکار و ئامڕازی گواستنەوە؟!لەلایەکی ترەوە، ئایا ئەو ئامرازانەی لەئاسمانەوە بۆ هاتونەتەخوارێ، یاخود هەمووئەمانە ویستی مرۆڤ و بیرۆکەو خەیاڵی بوون و دواتر لە ڕاستیدا وەدی هێناون؟

ئا بەم جۆرە!ئەگەر سەیری هەموو ئەو گۆڕانانە بکەین، کە لەژیانی مرۆڤدا ڕویانداون، ئەوادەبینین، کە ئەم ڕاستییە لەهەموولایەکدا بەرەو ڕوومان دەبێتەوە:ناوەڕۆك(جوهر)ی نەگۆڕ و، وێنەی بەردەوام گۆڕاو.

ڕاستە شکڵ و شێواز بەردەوام لە گۆڕاندان و شێوازی ڕەفتاری جۆراوجۆر و گۆڕاو درووست دەکەن، بەڵام لێرەدا ئەو پرسیارە درووست دەبێت، کە پێویستە بەشێوازێکی بابەتیانە ڕووبەڕووی ببینەوە:کاتێك شێواز دەگۆڕێت و ڕەفتاریش دەگۆڕیت، ئایا ئەو ڕەفتارە گۆڕاوە، جگە لە ئەرکی ڕەفتاری پێشوو دەتوانێت فەرمانێکی دی وەدی بێنێ؟یاخود هەمان کاری پێشووە و شێوازەکەی گۆڕاوە؟

ئا لێرەدایە گرێ ی بابەتەکە، کە تێڕوانینی بابەتەکەی لەسەر بنیات بنرێت.

کاتێك، کە سیستەمێك بۆڕێکخستنی مرۆڤ دادەنرێت، ئایا ڕەفتار لەگەڵ پێکهاتــە جێگیرەکانــدا دەکــەی، یــان لەگــەڵ ئەوانــەی، کــە بــەردەوام لەنوێبونــەوە و گۆڕانــدان، یاخودلەگــەڵ هەردووکیان؟پاشــان‌ئەگــەر هەردووکیان بخەیتە ناو هاوکێشەکەت، چەند نمرە بەنەگۆڕەکان (الثوابت) دەدەی و چـەندی بـە گۆڕاوەکـان(المتغیرات)دەدەی، کـە نـاوەڕۆك (الجـوهر) ناگۆڕن؟

بەدیوێکی دی: لەژیانی مرۆڤـدا چۆن ڕەفتـار لەگـەڵ نـەگۆڕ و گـۆڕاودا دەکەی ؟

ئیسلام‌دینی خوا، ئایینی فیترەت و سرووشت‌بۆ ئەم کارە مەنهەجێکی تەواو و تۆکمەی داناوە.

ئـەو شـتانەی کـە لـە ئیسـلامدا نـاگۆڕێن، ئیسـلام زۆر گرنگـی پێـداون، چـونکە کۆڵەگـەی ژیـانن و، چـەندەها یاسـاو ڕێسـای نـەگۆڕو ڕوونیـان لـە بارەوە هاتوونەتـە خـوارێ و، فـەرمانی بـە پـەیڕەوکردنیان کـردووە بـەبێ گۆڕانکـاری. بـەڵام لەشـتە گۆڕاوەکانـدا بـواری بـۆ عـەقڵ جێهێشـتووە، کـە کۆشـش(اجتهـاد)یـان تێـدا بکـات، لەهـەڵێنجانی ئـەو حوکمانـەی، کـە بـۆی گونجاون، بەڵام چەند مەرجێکی بۆ داناون، کە بەنـەگۆڕەکان(الثوابـت)ەوە گرێیـان دەداتـەوە:بـەجۆرێك، کـە هـیچ حـەرامێك حـەڵاڵ نـەکات و هـیچ حەڵاڵێك حەرام نەکات و، لەگەڵ مەبەستەکانی شەریعەتدا تێك ناگیرێت. بۆیە عەقڵی کەسی موسوڵمان هـیچ کێشـەیەکی بەرانبـەر نـەگۆڕ و گـۆڕاو لەکاروباری ژیاندا نەبووە، ڕۆژێـك لـە ڕۆژان هەسـتی بـەوە نـەکردووە، کـە پێویستی بەگۆڕینی نەگۆڕەکان هەیە، یان پەیوەندی نێوانیان بپچڕێنێت.

هەرچەندە لێرەدا بواری درێژە پێدانمان نیە، بەڵام بۆ زیاتر بەرچاو ڕوونی هەندێك نموونە دێنینەوە.

لـە دیـارترین ئـەو شـتانەی، کـە ئیسلام جـێگیر(ثابـت)ی کـردوون، ئـایین(الـدین)ە، بـەواتای پەرسـتنی خـوای پـەروەردگار بەتـەنهاو بـەبێ هاوبەشـی بـۆ بڕیـاردان. ئیسـلام ئەمـەی جـێگیر کـردووە و زۆر جـەختی لەسەر کردووەتەوە و کردوویەتیە تەوەری هەموو کارەکان.

ئەم کارەش بەبێ حیکمەت نیە-حاش للە-بـەڵکو مەبەسـتێکی گـەورە و کاربەجێیی پەروەردگاری لەپشتە، چونکە هەرتـەنها خـودا زانـا(العلیم)و کاربە جێ(الحکیم)ە و، تەنها کاری بەحیکمـەت و زانسـتی لێـدە وەشـێتەوە و، دەربارەی ئەو شەوەی، کە قورئانی پیروزی تێدا ناردووەتـە خـواریٔ بۆ ئاسمـانی زەوی، فەرموویـەتی:﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَـٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَـٰرَكَةٍ ۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ ۝٣ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ ﴾ الـدخان: ٣ - ٤ . واتــە:بەڕاسـتی ئێمـە لـە شـەوێکی بەفـەڕ و پیرۆز(کـە شـەوی قـەدرە)دامانبەزاندووەتـە خـوارەوە، بێگومان ئێمە هەمیشە بێدارکەرەوەی بەندەکانمانین. لەو شـەوەدا هـەموو کـار و کـردەوە و بەرنامەیـەکی پـڕ لــە حیکمــەت و دانـایی لەیـەك جیادەکرێتەوە.

(نــەگۆڕ)یــی ئــایین لــە قورئانــدا، دەگەڕێتــەوە بــۆ ڕاســتیەکی ئـەزەلی(هەمیشـەیی)ئـەویش پەرسـتراوێتی خـوا و، تـاك و تەنهاییـەتی، هـەروەك چـۆن، کەئەسـڵی مرۆڤایـەتی خواستی خواپەرستی لەناخیـدا ڕوواوە، کــە پــەروەردگار بەبــەریا کــردووە، بــۆ ئــەوەی مــرۆڤ خــوای پـــەروەردگاری بناســـێت و بیپەرســـتێت﴿ وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنۢ بَنِىٓ ءَادَمَ مِن

ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُواْ بَلَىٰ شَهِدْنَآ ﴾
الأعراف: ١٧٢

واتە:یادی ئەوەش بکەوە کەپەروەردگارت پشتاو پشتی نەوەی ئادەمی کۆ کردەوە(لەجیهانی پەنهان و شاراوەدا پەیمانی لێ وەرگرتن)و کردنی بەشایەت بەسەر خۆیانەوە و(پێی فەرموون):ئایا من پەروەردگاری ئێوەنیم؟!ووتیان:بەڵێ شایەتیمان داوە(کە تۆ پەروەردگارمانیت).

داخوازی و پێویستی هەردوو ڕاستیەکە ئەوەیە، کە مرۆڤ خوای پەروەردگاری بپەرستێت، بەبێ هاوبەشی بۆ بڕیاردان، چونکە بەتەنها ئەو شایەنی پەرستنە و، بەتاك زانینی لە پەرستراوێتی و پەروەردگاریەتی و ناو و سیفاتەکانیدا پێویستە.

بەڵام خوای کاربەجێ نەیویست مرۆڤ لەعیبادەت و پەرستن دا بەزۆر ملکەچ بکات، هەروەکوچۆن ئاسمان و زەوی ملکەچ کردوون، بەڵکو بیر و هۆش و سەربەستی و ویستی داوەتێ، داوای پەرستنێکی بەهۆشداری لێکردووە، کە لەسەر بیرکردنەوە و تێفکرین و قەناعەتەوە بنیات نرابێ، لێرەوە ئادەمیزاد بوون بەدوو کۆمەڵەوە:یەکێکیان لەسەر بنچینەی فیترەت و پاکی ماوەتەوەو، بیری کردۆتەوەو تێفکریوە و، بەو ئەندامانەی، کە پەروەردگار بۆی مەیسەر کردوون، کە بیریان پێ بکاتەوەو پێیان تێفکرێت:بیستن و بینین و دڵ و دەروون-ئیتر دڵنیا بووە، کە هیچ خودایەك جگە لە(الله)نیەو، هەر ئەو تاك و تەنهایەو هیچ هاوبەشی نیەو، بەدەنگ فەرمانی خوداوە هاتوون﴿ وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ ﴾

النساء: ٣٦. واتە:(ئەی خەڵكینە)تەنها خوا بپەرستن و هیچ جۆرە شەریك و هاوەڵێكی بۆ بڕیار مەدەن.

هەروەها دڵی ئارام گرتووە بووە بەیادی خوا﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَتَطۡمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكۡرِ ٱللَّهِۗ أَلَا بِذِكۡرِ ٱللَّهِ تَطۡمَئِنُّ ٱلۡقُلُوبُ ﴾ الرعد: ٢٨. واتە: ئەوانەی باوەڕیان هێناوە و دڵ و دەروونیان ئارام دەبێت بە قورئان و پەیامەکەی خوای پەروەردگار، ئاگاداربن دڵەکان هەر بە قورئان و یادی خواو(پابەندبوون بە ئایینەکەیەوە)خۆشنوود دەبن و دەحەوێنەوە.

کۆمەڵێکیشیان لە فیترەت و ئەسڵی خۆیان لایانداوەو، باوەڕیان بە غەیری خوا هێناوە، چ لەگەڵ خوا هاوبەشێکیان بڕیار دابێت، یاخود بەبێ ئەو پەرستراوێکی دیکەیان بۆ خۆیان بڕیار دابێت، ئیتر خەڵك بەو شێوەیەیان لێهاتووە، کە پەروەردگار باسی کردوون﴿ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَكُمۡ فَمِنكُمۡ كَافِرٞ وَمِنكُم مُّؤۡمِنٞ ﴾ التغابن: ٢. واتە:ئەو زاتە ئەوەیە، کە ئێوەی درووست کردووە، جا هەتانە بێ باوەڕەو هەتانە باوەڕدار. پەرستنیش بووەتە دوو جۆر:یان پەرستنی خوا، یان پەرستنی شەیتان﴿ أَلَمۡ أَعۡهَدۡ إِلَيۡكُمۡ يَٰبَنِيٓ ءَادَمَ أَن لَّا تَعۡبُدُواْ ٱلشَّيۡطَٰنَۖ إِنَّهُۥ لَكُمۡ عَدُوّٞ مُّبِينٞ ﴿٦٠﴾ وَأَنِ ٱعۡبُدُونِيۚ هَٰذَا صِرَٰطٞ مُّسۡتَقِيمٞ ﴿٦١﴾ ﴾ يس: ٦٠ - ٦١. واتە:ئەی نەوەی ئادەم، مەگەر من پێم ڕانەگەیاندن، کە شەیتان نەپەرستن، چونکە ئەو بەڕاستی دوژمنی ئاشکراتانە، بەڵکو تەنها من بپەرستن، کە هەر ئەمەیە ڕێگەو ڕێبازی ڕاست و درووست. پەرستنی غەیری خوا پاڵدراوەتە پاڵ شەیتان، چونکە ئەو(شەیتان)بانگەواز بۆ ئەو جۆرە پەرستنە دەکات و لەدڵی

بێباوەڕان شیرینی دەکات و بۆیانی دەڕازێنێتەوە. ئەوەی پێویستە لێرەدا تیشکی بخەینەسەر ئەوەیە، کە ئەو دەستەیەی لە فیتڕەتی خۆیان لایانداوە، لادان نەبووە لە خودی پەرستن، چونکە مرۆڤ سرووشتی وایە، کە ناتوانێت بەبێ پەرستراو هەڵ بکا، بەڵکو ئەو لادانە تەنها لە ئاراستەکردندا بووە، کە لەجیاتی ئەوەی بەرەو خوای ڕاست و حەق بچێت، کە ئاسمانەکان و زەوی شایەتی خوایەتی دەدەن و تاکێتی دەسەلمێنن، بەرەو ئاراستەی پەرستراوی دی چوون، بە هاوبەشی پەرستنی بێت لەگەڵ خوا، یاخود بەتەنها پەرستنی بێت.

هیچ مرۆڤێک نیە پەرستش(عبادة) نەکات! چونکە پەرستش لە فیتڕەت و ئەسڵی مرۆڤدا هەیە! بەڵام لە مرۆڤێك بۆ مرۆڤێکی ترەوە جیاوازە، بەومنا، کە یەکێکیان پەرستش دەکات، ئەوی دی نا، بەڵکو بەوەی، کە یەکێکیان خوای حەق دەپەرستێت، ئەوی دی غەیری خوا دەپەرستێت.

ئەم خاڵە خاڵێکی گرنگە، کە پێویستە ڕوونی بکەینەوەو، جەختی لەسەر بکەینەوە، چونکە نەفامیەتی ئێستا(الجاهلیە المعاصرە)هەستی پەرستن لەناخی مرۆڤدا نەفی دەکات(دوای کەمێك دەگەڕێینەوە سەر ئەم خاڵە) و، پشت بە واقعی ئێستا دەبەستێت و، ئیددیعای ئەوە دەکات، کە مرۆڤی وا هەیە هیچ شتێك ناپەرستێت و، ئەو بیرۆکەیەی لەسەر بنیات دەنێت، کە پەرستن لە ئەسڵی مرۆڤدا نیە، بەڵکو بەهۆی چەند بارودۆخێکی مێژوویی دیاریکراو گەشەی سەندووە، کە لەم ڕۆژگارەدا بوونی نەماوە!

ئـەم وەهـم و خەياڵـە-يـاخود ئـەو خـۆ هەڵەوەرييـەی-ی ئـەو جـۆرە کەسانە، لە قورئانی پیرۆزدا باسی لێوە کراوە، بەو پێیەی، کە ئەو کەسەی کـە ئیـدديعای ئـەوە دەکـات، کـە هـيچ شـتێك ناپەرسـتێت، ئـەوا هـەواو ئـارەزووی خـۆی دەپەرستێت، هـەروەکو پـەروەردگار لـە قورئـانی پـیرۆزدا فەرموويـــەتی﴿ أَفَرَءَيْتَ مَنِ ٱتَّخَذَ إِلَٰهَهُۥ هَوَىٰهُ ﴾ الجاثيـــة: ٢٣. واتـــە:هـــەواڵم بـدەرێ ئايـا ئەوکەسـەی، کـە ويسـت و ئـارەزووی خـۆی کردۆتـە خـوای خۆی؟!بەڵێ ئەويش پەرسـتن دەکـات، بـەڵام لەنەفسی خـۆی خوايـەکی بـۆ خۆی برپيارداوە و، لەجياتی خوای حەق دەيپەرستێت.

کەواتە ئايين بەواتای پەرستنی خـوای حـەق-کـە لـە شـتە جێگيرەکانـە-گۆڕانکـاری بەسـەردا نايـەت، چـونکە بەچـەند ڕاسـتييەك گرێـدراوە، کـە بواری گۆڕانکارييان تێدانيـە، چ پەرسـتراوێتی خـوای پـەروەردگار و تـاك و تـەنيايی بێـت، يـاخود ئاڕاسـتە کردنـی فيتڕەتـی سـاغ و سـەليم بـەرەو پەرستنی خوای حەق.

قورئانی پيرۆز هەمووی بانگەوازە بۆ ئەم دينـە. کـە لەسـەرەتادا خـوای پەروەردگار بەبەنـدەکانی دەناسێنێت، پاشان بانگەواز بۆ پەرستنی دەکـات، دواتر ئەو ڕێگايانـە نيشـانی بەنـدەکانی دەدات، کـە بەشـێوەيەکی ڕاسـت و درووست خوا بپەرستن.

سەرەتا ناساندنی خـوای پـەروەردگار﴿ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۖ عَٰلِمُ ٱلْغَيْبِ وَٱلشَّهَٰدَةِ ۖ هُوَ ٱلرَّحْمَٰنُ ٱلرَّحِيمُ ﴿٢٢﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلَّذِى لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْمَلِكُ ٱلْقُدُّوسُ ٱلسَّلَٰمُ ٱلْمُؤْمِنُ ٱلْمُهَيْمِنُ ٱلْعَزِيزُ ٱلْجَبَّارُ ٱلْمُتَكَبِّرُ ۚ

سُبۡحَٰنَ ٱللَّهِ عَمَّا يُشۡرِكُونَ ﴿٢٣﴾ هُوَ ٱللَّهُ ٱلۡخَٰلِقُ ٱلۡبَارِئُ ٱلۡمُصَوِّرُۖ لَهُ ٱلۡأَسۡمَآءُ ٱلۡحُسۡنَىٰۚ يُسَبِّحُ لَهُۥ مَا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلۡأَرۡضِۖ وَهُوَ ٱلۡعَزِيزُ ٱلۡحَكِيمُ ﴿٢٤﴾ ﴾ الحشر: ٢٢ - ٢٤. واتە:خوا ئەو زاتەیە، کە جگە لەو خوایەکی تر نیە، زانایە بە هەموو نهێنی و ئاشکراکان، ئەو خوایە بەخشندەو میهرەبان و دلۆڤانە، کانگای ڕەحم و بەزەییە، خوا ئەو زاتەیە، کە جگە لەو خوایەکی تر نیە، پاشای هەموو بونەوەرە، پاك و بێگەرد و پوختە، ئاشتیخواز و ئاشتی پەروەرە، ئاسایش بەخش و پەناگەی ئیماندارانە، دەسەڵات دارەو، چاودێری دروستکراوەکانیەتی، باڵادەستە، خاوەنی خێری بێ سنوورە، گەورەیە و خۆی بە گەورە دەزانێت، پاکی و بێگەردی بۆ ئەو خوایەیە لەوەی، کە تێنەگەیشتوان شەریك و هاوەڵی بۆ بڕیار دەدەن. هەر ئەو خوایە بەدیهێنەر و درووستکارە، (لەنەبوون هەرچی بوێت بەدی دەهێنێت)، نەخشەو وێنە کێشەرە، ناوە پیرۆزو جوانەکان، هەموو شایستەی ئەون، هەرچی لەئاسمانەکان و زەویدان ستایشی ئەو دەکەن، بەڕاستی ئەو زاتە خوایەکی باڵادەست و دانایە.

هەروەها بانگەواز کردن بۆ پەرستنی خوایپەروەردگار بەتەنها و بێ هاوبەش بۆ بڕیاردان﴿ وَٱعۡبُدُواْ ٱللَّهَ وَلَا تُشۡرِكُواْ بِهِۦ شَيۡـٔٗاۖ ﴾ النساء: ٣٦ واتە: ئەی خەڵکینە تەنها خوا بپەرستن و هیچ جۆرە شەریك و هاوەڵێکی بۆ بڕیار مەدەن﴿ إِنَّآ أَنزَلۡنَآ إِلَيۡكَ ٱلۡكِتَٰبَ بِٱلۡحَقِّ فَٱعۡبُدِ ٱللَّهَ مُخۡلِصٗا لَّهُ ٱلدِّينَ ﴿٢﴾ أَلَا لِلَّهِ ٱلدِّينُ ٱلۡخَالِصُۚ ﴾ الزمر: ٢ - ٣

واتـە: بێگومـان ئێمـە ئـەم قورئانـەمان ڕەوانـە کـردووە بـۆ تـۆ ئـەی پێغەمبـەر(ﷺ) تـا حـەق و ڕاسـتی ڕوون بکاتـەوە، کەواتـە هـەر خـوا بپەرستە و دڵسۆز و ملکەچ بـە بـۆ ئـایین و بەرنامەکـەی. ئاگاداربن:دینی پاك و خاوێن تەنها بۆ خوایە...

هـەروەها ڕوونکردنـەوەی ئـەو ڕێگایانـەی، کـە پەرسـتنی پـەروەردگاری بەشێوەیەکی ڕاست و درووستی پێ وەدی دێ:

١-ئیمـانێکی پتـەو بـەتاك و تـەنیایی خـوای پـەروەردگار-جـل جلالـه-لەپەرستراوێتی و ناو و سیفەتەکانیدا.

٢- ئیمـانێکی چەسـپاو بـە زینـدوو بونـەوەو، حەشـر و حیسـاب و بەهەشت و دۆزەخ، کە خوای پەروەردگار باسی لێوە کردوون.

٣-هەموو درووشمـەکانی پەرستن لـە نوێـژ و ڕۆژوو و زەکـات و حـەج و ترس و تکاو پاڕانـەوەو ملکەچی و پشـت پـێ بەسـتن بـە تـەنها بـۆ خـودا بێتبەبێ هاوبەش بۆ بڕیاردان.

٤-چەسـپاندن و کـارپێکردنی شـەریعەتی خـوا بەتـەنهاو بـەبێ ڕێبـاز و ڕێچکە لاوەکیەکانی تر.

٥-ئـاوەدان کردنـــەوەی زەوی بـــەپێی ڕێبـــازی خـــوایی، واتـــە لکـــاتی ئاوەدانکردنەوەیدادەستگرتن بەو حەڵاڵانەی، کـە خـوا حـەڵاڵی کـردوون و، خۆ دوور گرتن لەو حەڕامانەی، کە خوا حەڕامی کردوون.

ئیسلام(دین)ی بەو مانایە جێگیر(ثابت)کردووە و، کردوویەتی بە چەق و تەوەر، کە هەموو شـتەکانی تـر لـەدەوری دەسـوڕێنەوە، ئەمـەش لەیـەك کاتـدا دەگەڕێتەوە بۆ دوو هۆکار:

هۆکـاری یەکـەم ئەوەیـە، کـە ئەمـە مـاڤی خوایـە لەسـەر بەنـدەکانی، هـەروەکو پێغەمبـەر-صلی الله علیـه وسلم-ڕوونـی کردۆتـەوە، کاتێـك بـە موعـازی کوڕی جەبـەل-رەزای خـوای لەسـەر بێت- فـەرموو:(یا معـاذ هل تـدري مـا حـق الله علـی العبـاد؟... ان یعبـدوه ولا یشـرکوا بـه شـیئا)رواه البخاري. واتـە:ئـەی موعـاز دەزانـی مـاڤی خـوا لەسـەر بەنـدەکانی چییە؟... ئەوەیە، کە بیپەرستن و هاوبەشی بۆ بڕیار نەدەن.

هۆکاری دووەم:ئەوەیە کە بە تەنها بـەو دینـە ژیـانی مـرۆڤ لـە دونیـا و قیامەتـدا چـاك و خـۆش دەبێـت. ئەگـەر لـە دونیـادا خـوای حـەق نەپەرستێت، ئەوا جگە لەو پەرستراوی تر دەپەرستێ، کە لە ڕاستیدا مـاڤی خوایەتیان نیەو، کت و مت بـەم جۆرەی، کـە پـەروەردگار باسـی کـردووە، وای بەسـەر دێـت﴿ یَدۡعُواْ مِن دُونِ ٱللَّهِ مَا لَا یَضُرُّهُۥ وَمَا لَا یَنفَعُهُۥۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلضَّلَٰلُ ٱلۡبَعِیدُ ﴿١٢﴾ یَدۡعُواْ لَمَن ضَرُّهُۥٓ أَقۡرَبُ مِن نَّفۡعِهِۦۚ لَبِئۡسَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَلَبِئۡسَ ٱلۡعَشِیرُ ﴾ الحج: ١٢ - ١٣. واتە: هاناو هاوار لەکەسێك دەکەن لەجیاتی خوا، یاخود پەنا بۆ کەسێك دەبـەن، کـە نـەزەرەر، نـەقازانجی پـێ دەگەیـەنێت، ئەو حاڵەتە گومڕایی و سەرلێشێوایەکی زۆر نابـەجێ و دوورە. (نـەفامان هاناو هاوار لەکەسێك دەکەن)کە زەرەری زیاترو نزیکترە لە قازانجی، ئـەی کە چەندە یارو یاوەرو هاودەمێکی ناڕەسەن و خراپیان هەیە.

ئەگەر دوای ڕێبازی خـوایی نەکـەوێت، کـە خـوای میهرەبـان و شـارەزاو دانـا و زانـا داینـاوە، ئـەوا دوای ئـەو ڕێچکەو ڕێبازانـە دەکـەوێت، کـە لـە دەسکردی ئادەمیزادن، کە زانستەکەیان لەسنورێکی دیاریکراودا دەوەستێت و، پەی بەهەندێ شت دەبەن و هەندێکیشیان لـێ ون دەبـن، هەنـدێ جار

بەلای ڕاستیدا دەڕۆن، هەندێ جاریش هـەواو ئارەزوویـان بەسـەریاندا زاڵ دەبێت، ئیتر لەڕێبازەکەیاندا چاکەو خراپـە تێکـەڵ دەبـن و بـە فـەوتان و لەناوچوونیان کۆتایی دێت، هەرچـەندە، کـە ماوەیـەکیش لـەژێر سـایەیدا خۆشی ببیـنن، بـەڵام بـەپێی ویستی خـوا کـورتی و کـەمی و زۆری و بـۆی هەر دەبێت!

بەڵام لەژیانی ئەو دونیادا(ئاخیرەت)، کارەکە زۆر مەترسیدارترە.. یـان بەهەشت یان دۆزەخ. (بەهەشت)ێك، کـە ئـەوەی تیایدایـە نـەهیچ چـاوێك بینیویەتی، نەهیچ گوێیەك بیستوویەتی، نەبەدڵی هیچ کەسێکدا هـاتووە، ئـــاگرێکیش﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ بِـَٔايَٰتِنَا سَوْفَ نُصْلِيهِمْ نَارًا كُلَّمَا نَضِجَتْ جُلُودُهُم بَدَّلْنَٰهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُواْ ٱلْعَذَابَ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴾ النساء: ٥٦.
واتە: بەڕاستی ئەوانەی باوەڕیان نەهێناوە بە ئایەت و فەرمانەکانی ئێمە، لەئاینـدەدا بـە ئـاگری دۆزەخ دەیـان سـوتێنین، هـەموو جارێـك پێسـتیان داوەشـاو سـووتاو هەڵقرچـا، پێسـتی تـر دەکـەین بەبەریانـدا، بـۆ ئـەوەی بەچاکی سزاو ئـازار بچێژن﴿ ثُمَّ جَآءَهُم مَّا كَانُواْ يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَآ أَغْنَىٰ عَنْهُم مَّا كَانُواْ يُمَتَّعُونَ ﴾ الشعراء: ٢٠٦ - ٢٠٧

واتـە: باشـە ئەگـەر ساڵەها مۆڵـەتیان بـدەین و ژیـانی دونیـا بەخۆشی ببەنە سەر، باوەڕ دەهێنن؟!پاشان ئەگەر ئەو هەڕەشـەو سـزایەی کەلـەوان کراوە هاتەدی و پێش هات دەتوانن چی بکەن؟!ئەوسا ئیتر ئـەوڕابواردنـەی دونیایـان هـیچ فریایـان ناکـەوێت و بـێ سـوود دەبێـت﴿ أَفَمَن وَعَدْنَٰهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَٰقِيهِ كَمَن مَّتَّعْنَٰهُ مَتَٰعَ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ مِنَ

ٱلۡمُحۡضَرِينَ ﴾ القصص: ٦١ واتە: ئايا ئەو كەسەی بەڵێنێكی چاكمان داوەتێ و پێی دەگات، وەكو ئەو كەسە وایەهەر لەژیانی دونیادا كەمێك ڕابواردنی پێ ببەخشین؟پاشان لەدەرئەنجامی كارو كردەوەی ناپوختیدا لە ئامادە كراوان بێت بۆ لێپرسینەوەو ئاگری دۆزەخ؟

****

یەكێكی تر لەو شتانەی، كە ئیسلام جێگیر(ثابت)ی كردوون، پەیوەندی نێوان دوو ڕەگەزەكەیە، كە بەخێرایی ئاماژەیەكی بۆ دەكەین. ئیسلام ئەم پەیوەندییەی جێگیر كردووە، لە هەموو لایەكەوە بەجێگیرەكانی تریەوە بەستۆتەوەو كردوویەتی بەیەكێك لە كۆڵەگەكانی كۆمەڵگەی ئیسلامی.

هەروەكو چۆن بینیمان لە باسی ئایین(الدین)دا، بەمانای پەرستنی خوا بەبێ هاوبەشی بۆ بڕیاردان، كە ئیسلام لەجێگیرەكان دایناوە، بەهۆی ئەوەی كەلەسەر چەند بنچینەیەك دامەزراوە كە گۆڕانكاری بەسەردا نایەت. لەم بابەتەشدا هەمان شێوە تێبینی دەكرێت، هەروەكو كە لەهەموو جێگیرەكانی تریشدا، كە ئیسلام جێگیری كردوون، ڕەنگ دەداتەوە.

پەیوەندی دوو ڕەگەزەكە جەخت لەسەر دوو لایەن دەكاتەوە، پیاوو ئافرەت لەلایەك و پەیوەندی سەرنج ڕاكێشی هەر یەكێكیان بۆ ئەوی دی لەلایەكی دی﴿ وَمِنۡ ءَايَٰتِهِۦٓ أَنۡ خَلَقَ لَكُم مِّنۡ أَنفُسِكُمۡ أَزۡوَٰجٗا لِّتَسۡكُنُوٓاْ إِلَيۡهَا وَجَعَلَ بَيۡنَكُم مَّوَدَّةٗ وَرَحۡمَةًۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأٓيَٰتٖ لِّقَوۡمٖ يَتَفَكَّرُونَ ﴾الروم: ٢١ واتە: یەكێك لەبەڵگەو نیشانەكانی تری ئەوەیە، كە هەر لە خۆتان هاوسەری بۆ دروست كردوون بۆ ئەوەی ئارام بگرن لەلایداو لەنێوانتاندا

خۆشەویستی و سۆزو میهرەبانی فەراهەم هێناوە، بەڕاستی ئا لەو دیاردانەدا نیشانەو بەلگە هەیە بۆ کەسانێك، کە بیردەکەنەوە و تێدەفکرن.

ئەم پەیوەندییە، بریتییە لە ئالّ و گۆڕکردنی سۆز خۆشەویستی لە نێوان هەردوو ڕەگەزەکەداو، ئارامی و ئۆخژنێکە، کە هەر کام لە دوو ڕەگەزەکە بە نزیك بوونیان لەلای ئەوی دی هەستی پێدەکەن.

بۆتێرکردنی ئەو پێویستییەی مرۆڤ و وەلاّمدانەوەی ئەو هێزە فیترِی و خوارسکەو، وەدیهێنانی لە واقیعدا، لەدوو ڕێیان زیاترمان لەبەردەمدا نین، ڕێگایەك کە پەروەردگار دایناوە و، حەلاّلی کردووە و، هەموو کاروبارێکی ڕێکخستووە و بۆ هەر ئەندامێکی، فرمان و ماف و ئەرکەکانی دیاریکردوون و، ڕێگاکەی تریش ئەوەیە، کە پەروەردگار حەڕامی کردووە، بەهۆی ئەو فەسادی و خراپەکارییەی، کە لەسەر زەویدا دروستی دەکات.

مرۆڤبەو شێوەیەی کە پەروەردگار درووستی کردووە-تەواو وتۆکمەیە. جەستەو عەقلّ و گیان، هەموویان پەیوەستن بە یەکەوە و، هیچ ئەندامێك لەوی دی جیا نابێتەوە. هەرچەندە کە ئەمە لە ژیانی ڕۆژانەیدا هەندێ جار پێچەوانە خۆی دەنوێنێ، بەوەی کە لایەنی جەستەی لە ساتێکدا و، لایەنی عەقلّی لە ساتێك و، لایەنی گیان(روح)ی لەساتێکی تردا خۆی دەردەخات، بەلاّم دەرکەوتنی لایەنێك لەلایەنەکان لە ساتێکی دیاریکراودا، ئەو پەیوەندییە بەردەوامەی نێوانیان هەلّناوەشێنێتەوەو، تۆکمەییان ڕەت ناکاتەوە.

ئەو ڕێگایەی کە خودا وێنەی کێشاوەو، حەلاّلی کردووە و هەموو کاروبارێکی ڕێکخستووە، ئەو ڕێگایەی کە هەموو لایەنەکانی مرۆڤ

دەگرێتەخۆ-تەواو و تۆکمە هەروەکو چۆن پەروەردگار درووستی کردووە-ئەگەر یەکێك لەلایەنەکان لەساتێکدا بەدیار کەوت ولایەنێکی تریش دەرکەوت، پەیوەندیە بەردەوامەکەی و تۆکمەییەکەی هەڵناوەشێنێتەوە.

هەموو ڕەگەزەکانی کیانی مرۆڤایەتی لەسەر ئەو ڕێیە هەن، کە پەروەردگار وێنەی کێشاوە و حەلاڵی کردووە:لایەنی جەستە و عەقڵ و گیان، کاتێك کە سەیری هاوسەرگیری(الزواج)دەکەین لەهەموو ڕووەکانەوە، ئەو ئەنجامە باشانەی، کە لێی پەیدا دەبن و، هەوڵدان بۆوەدەستهێنانی ڕزق و ڕۆزی و، ڕێکخستنی ماڵ و پەیوەندییە کۆمەلأیەتیەکان و هەولی پەروەردەکردن و هەرەوەزی و، ڕووکردنە پەروەردگار.

بەلأم ڕێگاکەی تر کە لە کتێبی خوا(قورئان) دراوەتە پاڵ شەیتان و شوێنکەوتوانی لەئەندازەی چەند دەنکۆڵە مروارییەکی پەرش و بڵاو زیاتر هیچ لەمرۆڤدا ناهێنێتەدی، سەرەڕای ئەو فەسادی و خراپەکارییەی، کە لە زەویدا بڵاوی دەکاتەوە.

****

ئەم دوو مەسەلەیەمان لەنێو زۆرمەسەلەی تر هەڵبژاردن، کەپەروەردگار لەکتێبەکەی(قورئان)دا ڕوونیکردوونەتەوە، چونکە نەفامیەتی نوێ زۆر زیادەڕۆیی و، فێڵ و تەڵەکەو ساختەبازی گەورەی تیایاندا کردووە!

هەروەها پێویستە، کە سەرنجێك بدەینە مێژووی ئەوروپا لەهەردوو نەفامیەتە یەك لەدوا یەکەکانی:نەفامیەتی سەردەمی کڵێسا

لەسـەردەمەکانی ناوەڕاسـتدا-سـەدە تاریکـەکان لـەلای ئـەوان-و نەفامیـەتی بوژانەوەو، لەو کاتەوە هەتا ڕۆژگاری ئەمڕۆمان.

من باش دەزانم، کە هەندێ خەڵك زۆر سەغڵەت و ناڕەحەت دەبن، کە ئەو پێشکەوتنە زانستی و ئابوری و سەربازی و سیاسییەی ئەوروپا تیایدا دەژی بە نەفامیەت(الجاهلیە)نـاو دەبـەم، بۆیـە پێیـان دەڵـێم، کـە ووشـەی نەفامیـەت(الجاهلیـە)بـە دەسـتەواژەی قورئـانیی، هـیچ پەیوەنـدی بـەو لایەنانـەوە نیـەو، پەیوەسـت نیـە بـە پێشـکەوتنی زانسـتی و ئـابوری و سـەربازی و سیاسـی، بـەڵکو پەیوەسـتە بـە مەسـەلەیەکی بنـەڕەتی، کـە پەیوەستە بە پەیوەنـدی مـرۆڤ بـە خـوای پـەروەردگاری-سبحانە و تعـالی-وەشەرع و ڕێبازەکەیەوە، لەدەستەواژەی قورئانی پیرۆزدا-واتـە نـەزانی و نـەفامی حەقیقـەتی خوایـەتی و شـوێن نەکـەوتن و نەگرتنەبـەری ئـەو ڕێبازەی، کە پەروەردگار ناردوویەتیە خوارێ، ئەمـە هـەرگیز ئـەو مانایـە ناگەیـــەنێت، کـــە نەفامـــەکان(الجـــاهلیین) زانســـت و شارســـتانیەت و پێشکەوتنیان نەبێت لە هـەر بوارێکدا، بـەڵکو لێیـان دەپرسـێ:ئایا ئـەوان وەکو پێویست خودا دەپەرستن؟ ئایا ئەوان شوین ئەو ڕێبازە کەوتوون، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ؟ئەگـەر وەڵامەکـە بـە نـەرێ(نـا)بـوو ئـەوا ئـەوان نـەفامن و لەسـەردەمی نەفامییەتیـدا دەژیـن، هەرچـەندە گەیشـتبێتنە ئەوپەڕی زانستە زەمینییەکان و شارستانیەتی ماددیشەوە.

خـوای پـەروەردگار-سـبحانە وتعـالی-لـەم بارەیـەوە دەفـەرموێت﴿ أَوَلَمْ يَسِيرُوا۟ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرُوا۟ كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوٓا۟ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا۟ ٱلْأَرْضَ وَعَمَرُوهَآ أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُم بِٱلْبَيِّنَٰتِ ۖ

فَمَا كَانَ ٱللَّهُ لِيَظۡلِمَهُمۡ وَلَٰكِن كَانُوٓاْ أَنفُسَهُمۡ يَظۡلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَٰقِبَةَ ٱلَّذِينَ أَسَٰٓـُٔواْ ٱلسُّوٓأَىٰٓ أَن كَذَّبُواْ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ وَكَانُواْ بِهَا يَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿١٠﴾ ﴾ الروم: ٩ - ١٠. واتە: ئایا بەسەر زەویدا نەگەڕاون، تا تەماشای بکەن و سەرنج بدەن چیمان بەسەر ئەو نەتەوانەی پێش ئەواندا هێناوە؟لەمان زۆر بەهێزترو دەسەلاتدارتربوون، زەویان ژێرەو ژوور دەکرد(واتە دەیانکێلا بۆ کشتوکاڵ و کانزایان لێ دەردەهێنا)و، ئاوەدانیان کردبۆوە زیاتر لەمان، پێغەمبەرانیشیان کاتی خۆی بەلگەی زۆر و ئاشکرایان بۆ هێنا ؟(بەلام بێ سوود بوو زۆربەیان بڕوایان نەکرد)جا وەنەبێت خوا ستەمی لێکردبن، بەڵکو هەر خۆیان ستەمیان لەخۆیان دەکرد. پاشان ئەو تیاچوونە سەرئەنجامی ئەوانە بوو، کە تاوان و گوناهیان کرد، چونکە ئەوانە بڕوایان بە ئایەت و فەرمانەکانی خوا نەهێنا و گاڵتەیان پێدەکرد ﴿ أَفَلَمۡ يَسِيرُواْ فِي ٱلۡأَرۡضِ فَيَنظُرُواْ كَيۡفَ كَانَ عَٰقِبَةُ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَانُوٓاْ أَكۡثَرَ مِنۡهُمۡ وَأَشَدَّ قُوَّةٗ وَءَاثَارٗا فِي ٱلۡأَرۡضِ فَمَآ أَغۡنَىٰ عَنۡهُم مَّا كَانُواْ يَكۡسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَلَمَّا جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُم بِٱلۡبَيِّنَٰتِ فَرِحُواْ بِمَا عِندَهُم مِّنَ ٱلۡعِلۡمِ وَحَاقَ بِهِم مَّا كَانُواْ بِهِۦ يَسۡتَهۡزِءُونَ ﴿٨٣﴾ ﴾ غافر: ٨٢ - ٨٣. واتە:ئایا ئەوە بە زەویدا نەگەڕاون، تا تەماشا بکەن چیمان بەسەر قەوم و خەڵکانی پێش ئەماندا هێناوە و سەرئەنجامیان چۆن بووە؟ئەوان زۆر لەمان زیاتر بوون و هێزیان لەمان زۆرتر بوو، شوێنەواریان لە زەویدا ئاشکراتر بوو، بێگومان ئەو کار و کردەوەی، کە دەیانکرد هیچ فریایان نەکەوت و ڕزگاری نەکردن. جا کاتێك پێغەمبەرەکانیان بە بەلگەو نیشانەی تەواوەوە بۆیان

ڕەوانە کران، لەجیاتی ئەوەی باوەڕیان پێبهێنن خۆیان دڵخۆشکرد بەو ڕادە کەمەی کە لە زانست وزانیاری هەیانبوو، سەرەنجام هەڕەشەی خوا لەسەر زاری پێغەمبەراندا یەخەی پێگرتن و ئەوەی، کە ئەوان گاڵتەیان پێدەکرد دەستەویەخەیان بوو، فەوتاندنی.

جا کە مەسەلەکە ڕوون بووەوە و، دەرکەوت کە، ناونانی نەفامییەتی نوێ هیچ وەدرۆخستنەوە و، بەهەند هەڵنەگرتنی ئەو پێشکەوتنە زانستی و سەربازی و ئابووری و سیاسی ناگرێتەوە، با بگەڕێینەوە بۆ هەندێ ڕاستی مێژوویی.

ئەو ماوەیەی، کە کڵێسای ئەورووپی دەستی بەسەر هەموو کارەکاندا گرتبوو، لەسەردەمێکی پڕ لە ستەم و تاریکیدا، کە لێرەدا بواری خستنەڕوویمان نیە، تەنها ئەوە بەسە، کە لە سەرچاوەکانی خۆیاندا لەم بارەیەوە باسکراوە، کە دە سەدەی تەواوی داگیر کردووە لە مێژووی ئەورووپادا، بەتایبەتی ئەوەی سەرچاوەکان دەربارەی دادگاکانی پشکنین(محاكم التفتيش)دا باسیان کردووە، کە لە خراپترین ئەو کارانەیە، کە لەو ماوەیەدا ڕوویداوە. بەڵام ئەوەندە بەسە کە ناوی بنێین نەفامییەت(الجاهلیه) بەهۆی هۆکارێکی بنەڕەتی، کە ئەویش ئەم ستەم و تاریکیەیە، پێویستە ئەوەش بزانین، کە ئەو یاسایانەی پەیڕەو دەکران ئەوانە نەبوون، کە لە ئایینی خوایی نێردراو بۆ عیسا-علیه السلام-دا هاتبوون، بەڵکو حوکمی پیاوانی ئایین(رجال الدين) بوون، کە لەسەر دینە خواییەکەو ڕێگا ڕاستەکە لایاندابوو، هەر ئەوانیش بوون، کە (ئایین)یان کردبووە دێو(خێو)ێکی مەترسیدار، کە بەدوای خەڵکەوەیە و، لە خەو و بێداریدا دەیانترسێنێت و، ماڵ و سامانیان بەتاڵان دەبات و

خۆشگوزەرانییان لێدەرفێنێت و، دەرگای زانست و زانیارییان بەڕوودا دادەخات و ملکەچی چەندین جۆری زوڵم و ستەمی ڕۆحی و عەقڵی و سیاسییان دەکات، هەروەها هەر بەزیندوویی دەیانخاتە ئاگرەوە، تەنها بەهۆی گومان هەبوون لە دۆستایەتییان بۆ کڵێسا!

ئەم بارودۆخە بووە هۆی ڕوودانی ئەو ڕاپەڕینە گەورەیەی، کە لە ئەوروپادا ڕوویدا، ئەو ڕاپەڕینەی، کە بارودۆخەکەی لە (دژ)ەوە گۆڕی بۆ(دژ). پیاوانی ئایین(رجال الدین)، ئایینیان گۆڕی بۆ ئایینێك، کە تەنها گرنگی بەدواڕۆژ بدات و، پەیوەندی بە ژیانی دونیاوە نەمێنێت و، مرۆڤ بچووك بکاتەوە کە خوا بە گەورە بزانێ، جەستە بچووك بکاتەوەو، ڕۆح گەورە بکات، ڕاپەڕینەکەش مانای ئایینی گۆڕی بۆ-ڕێبازی ژیان-کە تەنها گرنگی بەژیانی دونیا بدات و دواڕۆژ پشت گوێ بخات و، مرۆڤ بەسەرخوادا گەورە بکات و، جەستە گەورە بکات بەسەر ڕۆحدا.

ئیتر جولەکەکان ئەمەیان بەهەل زانی بۆ تۆڵەسەندنەوە لە ئایینی کڵێسا، کە ئەمانی دەچەوساندەوە، بۆیە پلانیان دانا بۆ لەناوبردنی ئەو دینە لەڕوی بیروباوەڕو ڕەفتارەوە، ئەویش بە وورووژاندنی ئارزووەکانی مرۆڤ بۆ بەدیهێنان و جێبەجێکردنی پلانەکەیان، کە کتێبی (تلمود)ەکەیانشیکردنەوەی بۆ کردووە و، گرنگترین بەندەکانی بریتین لە فەسادی بیروباوەڕو تێکدانی ڕەووشت، پێشڕەوانی جولەکەش، مارکس و فرۆید و دورکایم، کە هەموو توانایەکییان خستەکار و، بە هەموو بیرۆکەیەکی شەیتانی کاریان بۆ ڕوخاندنی ئەم دوو کۆڵەگەیە:

ئایین(الدین) و، ڕەووشت(الاخلاق)[1] دەکرد.

سەبارەت بە ئایین مارکس گوتوویەتی:ئایین تلیاکی گەلانە (الدین افیون الشعوب)، فرۆید-یش گوتوویەتی:خواپەرستی و ئایین لەئەنجامی غەریزەی جینسییەوە پەیدادەبێت! (دۆرکایم)یش، لە کتێبی-سەرەتایەك لە زانستی کۆمەڵناسیدا- لەنیوە دێرێکدا هەموو کلتووری مرۆڤایەتی ڕەت کردووەتەوە و، گوتوویەتی:هەندێ کەس گوتوویانە، کە گەشەسەندنی ئایین و هاوسەرگیری و خێزان بەشێکن لە فیتڕەت، بەڵام مێژوو پێمان دەڵێت، کە ئەم بیروباوەڕ و خواستانە بەشێك نین لە فیتڕەت و ئەسڵی مرۆڤ!!

سەبارەت بە ئەخلاقیش مارکس پێیوابووە، کە هەردەم ڕەنگدانەوەی بارووودۆخی ئابووریە لە

کات و ساتێکی دیاریکراو دا، بۆیە هەمیشە لەگەڵ بارودۆخە جیاوازەکاندا دەگۆڕێت، لەبیریشی نەچووە بڵێت، کە پاراستنی داوێن لە خراپە و، پاك ڕاگرتنی لە ڕەووشتی کۆمەڵگە کشتووکاڵییە دواکەوتووەکانە و، ئازادی جینسی(الحریة الجنسیة)ش لە ڕەووشتی کۆمەڵگا پیشەسازییە پێشکەوتووەکانە!

فرۆید-یش ڕەووشتی بە هەندێ هەستی دامرکێنەرەوە وەسف کردووە، کە مرۆڤ تووشی گرێی دەروونی و هەڵکشان و داکشان و دەمارگیری دەکەن و، هیچ چارەسەرێکیشی نیە جگە لە لابردنی ئەو دامرکاندنەوەو کپ

---

[1])ئەگەر بتەوێ بەدرێژی ئەم بابەتە بخوێنیتەوە، ئەوا سەرنجی کتێبی(مذاهب فکریة معاصرة)لە ژێر ناونیشانی (دور الیهود فی افساد اوروبا)بدە.

کردنـەوە لەسـەر پاڵنـەری جینسـی و، ڕەخسـاندنی ئـازادی تـەواو بـۆی. (دۆرکایم)یش هەروەکو پێشتر باسمـان کـرد، کـە گوتوویـەتی:هاوسـەرگیری (الزواج) لە فیترەت و پاکی نیە!کەواتـە ڕێگاکـەی تـر لای ئـەو پاکییـە!کە پەیوەندییە ئازادییە جینسییەکانن بەبێ هیچ بەندوبارێك!!

ئابـەم جـۆرە ڕۆڵـی نـەفامی نـوێ(الجاهلیـة المعاصـرة)لـە دوو مەسـەلەدا خۆی دەنوێنێت:ئایین و پەیوەندی نێـوان دوو ڕەگەزەکـە، لـە کاتێکـدا، کـە ڕێبازی خوایی لـە نـەگۆڕەکان(ثوابـت)دا داینـاون، کەچـی نـەفامی نـوێ لـە گۆڕاوەکـان(المـتغیرات)دا دایانـدەنێت، بـەم شـێوەیە جوولەکـەکان ئـەوەی ویستیان لە فەسادی و خراپەکاری وەدەستیان هێنا!

****

مرۆڤی موسوڵمان کاتێك، کە پەیڕەوی لە ڕێبـازی خـوایی دەکـات، هـیچ کێشەیەکی بەرانبەر بە نەگۆڕ و گۆڕاو(الثابت والمتغیر)نیە، چونکە ئـەوەی کە پەروەردگار ئـەمری بـە نـەگۆڕکردنی کـردووە، ئـەو جێگیری دەکـات و دەیچەسپێنێ و نـایگۆڕێ، کۆشـش(اجتهـاد)ێکـی فـراوانیش لـە گۆڕاوەکانـدا دەکات، بـەجۆرێك کـە هـیچ حـەرامێك حـەڵاڵ ناکـات و هـیچ حـەڵاڵێکیش حەرام ناکات، لەگەڵ مەبەستەکانی شەریعەتدا تێك ناگیرێت.

کێشە لە عەقڵی ئەوروپییەکان، لە کات و ساتێکی دیاریکراودا درووست بوو. چونکە لەسـەردەمی کڵێسـادا ڕێبـازی جێگیری و نـەگۆڕی بـڵاو بـوو.. نەگۆڕی لە هـەموو شـتێکدا، چ ئەوشـتەی خـوا ئـەمری بـە جـێگیر کردنـی کردبێـت، یـان کڵێسـا لـەلای خـۆی جـێگیری کردبێـت. هـەتا ڕژێمـی دەرەبەگایەتی بە هەموو ئابڕۆچونەکانیەوە و، ڕەتکردنـەوەی گـەورەیی و کەرامـەتی مرۆڤ و، هەروەها تیۆرە زانستییە هەڵەکان وەکـو ڕەتکردنـەوەی

خڕپی زەوی و، چەقی گەردوون. دوای ئەوەی ڕاپەڕین ڕوویدا، کە وەکو ڕەتدانەوەیەك بوو بۆ ستەم و زۆرداربیەکانی کڵێسا و پیاوانی ڕژێمی دەرەبەگایەتی، بیرۆکەی جێگیری ڕەتکرایەوەو، بیرۆکەی گۆڕانی بەردەوام(التغير الدائم) جێگای گرتەوە، کە ڕێ بە نەگۆڕی هیچ شتێك نادات، بیردۆزی داروین پاڵنەرێکی گەورە بوو بۆ ئەم ئاراستەیەو، پێشڕەوانی جوولەکەش هەوڵی خۆیاندا لە بەکارهێنانی بیردۆزی (گەشەسەندن)ی داروین، بۆ ڕەتکردنەوەی هەموو ئەو شتانەی، کە پێشتر خەڵك بە نەگۆڕیان دەزانین، بەتایبەتی ئایین(الدين)و، ڕەووشت(الاخلاق).

لە هەردوو باریشدا ئەوروپا لەسەر ڕێی ڕاست نەبوو!

چونکە ئەو کاتەی، کە هەموو شتێکی جێگیر کرد-هەتا ئەو شتانەش، کە پێویست نەبوو بگۆڕدرێن-ژیانی ووشك و ڕەق و ناخۆش کرد، بەتایبەتی کاتێك، کە هەندێك شتی جێگیر کرد کە تێکدەرو خراپەکاربوون و، هەر نەدەبوو، کە درووست بن، وەکو سیستەمی دەرەبەگایەتی، ئیتر ئەمە بووە هۆی ئەوەی، کە سەرچاوەکانی خۆیان بە سەدە تاریکەکانی ناوەڕاست ناوی ببەن.

هەروەها کاتێك، کە نەگۆڕەکانیان ڕەتکردەوە -تا کار گەیشت ڕەتکردنەوەی ئایین و ڕەووشت، کە خوا ئەمری بە جێگیر کردنیان کردبوو- بووە هۆی ئەوەی، کە نەفامی نوێ (الجاهلية المعاصرة)، پەیڕەوی هەموو جۆرەکانی فەسادی و خراپەکاری بکات و، وای لە ئەوروپا کرد، کە هەست بە هەڵەکانی بارودۆخی ئەمرۆ نەکات.

لە سەدە سەرەتاییەکاندا-سەدە تاریکەکانی ناوەڕاستی لای ئەوان-جۆرە دواکەوتوویيەك لە هەموو لایەنەکاندا هەبوو. جا کاتێ ئەوروپا پەیوەندی بە جیهانی ئیسلامییەوە کرد لە هەرسێ دەلاقە ناسراوەکانی مێژوو:جەنگەکانی خاچپەرستان و، پەیوەندییە بازرگانییەکان و، تێکەڵ بوون لەگەڵ شارستانییەتی ئیسلامی لە (ئەندەلوس)و وەرگێڕانی زانستە ئیسلامییەکان بۆلاتینی و ئیغریقی، ئیتر دوای ئەمە خەڵك هەستیان بەو تاریکیەکرد، کە تیایدا بوون و، بڕیاری ئەوەیاندا، کە لێی بێنە دەرەوەو خۆیانی لێ ڕزگار بکەن و بەرەو ڕووناکی هەنگاو بنێن. ئەم جارەیان پێشکەوتنێکی زانستی گەورە درووست بوو، دەوڵەمەندییەکی گەورەی ئابووری دەبینراو، هێزێکی سەربازی و دەسەڵاتێکی سیاسی بەرچاوی خەڵکی گرت، ئیتر پەڵە ڕەشەکانی شارستانییەتەکەیان نەدەدیت . لەوەش خراپتر ئەوەبوو، کە جێگرەوە(بدیل)ە ئیسلامییەکە، کە نەگۆڕەکان جێگیر دەکات و لە گۆڕاوەکانیشدا کۆشش(اجتهاد)دەکات و، بە جێگیرەکانی دەبەستێتەوە، ئامادە نەبوو لە گۆڕەپاندا، بەهۆی ئەو دواکەوتوویيەی، کە ئوممەت لەو کاتەدا تێی کەوتبوو، بەهۆی لادان و پەیڕەوی نەکردنی ڕێبازی خوایی، ئیتر ئەوروپا لایەنێکی بەپشتەوە نەما تا هەڵەکەی بۆ ڕاست بکاتەوە، هەروەکو چۆن لە سەدەکانی ناوەڕاستدا ڕوویدا-بەڵکو ئەوروپا توانی بەهۆی دەسەڵاتی بەسەر موسوڵمانانندا و، گۆڕانێکی بەدو پیس دەست بەسەر نەگۆڕ(الثبات)دا بگرێت !ئیتر وای لێهات ئەوانەی، کە خۆیان بە ڕۆشنبیر(مثقف) دادەنا، بانگەوازی پەیڕەو کردنی گۆڕانیان دەکرد، ئەو گۆڕانەی، کە گۆڕانکاری لە هەموو ئەو شتانەدا دەکات، کە خوا ئەمری بە دەست لێنەدان و نەگۆڕانیان کردووە، ئەوان ئیددیعای ئەوەیان

دەکرد، کە جگە لەم ڕێگایە، ڕێگای تر نییە بۆ ڕزگارکردنی ئوممەت لەو بێ هێزییەی کە تێی کەوتووە.

****

خراپی و بەدی لە نەفامی نوێ، ئەوەیە کە لە جیاتی خوا خودی مرۆڤ دەکرێتە خوا و دەپەرسترێ، تێی کەوتبوو، بەجۆرێك، کە هەر مرۆڤە پێوانەکان دادەنێت و، هەر مرۆڤە یاساو ڕێساکان و شەریعەت دادەنێت، هەر مرۆڤە کە بڕیاری ڕەوابوون و ڕەوانەبوونی شتێك دەدات.

سەرنجی قسەکانی جولیان هیکسلی-بێ باوەڕێکی ئەو سەردەمە-بدە کە لە کتێبەکەیدا(مرۆڤ لە جیهانی نوێدا) دەڵێت:مرۆڤ لە ڕابردوودا، کە ملکەچی خوا بوو، بەهۆی بێ توانایی و نەزانی بوو، بەلأم ئێستا کە فێر بووەو، دەستی بەسەر ژینگەدا گرتووە، کاتی ئەوە هاتووە، کە ئەوەی بۆلای خوای دەگێڕایەوە لە سەردەمی بێ توانایی و نەزانیدا بیخاتە کۆڵی خۆی و، خۆی ببێتە خوا!!).

ئاشکرایە کە هەموو مرۆڤێکی ڕۆژئاوایی وەکو جولیان هیکسلی نین، بەڵکو زۆر کەسی دینداری تێدا هەن، بەڵکو هۆشیارییەکی گەورە هەیە لە ڕۆژئاوادا، بەهۆی ئەو هەواڵەی، کە پێیان دەڵێت مەسیح لە هەزارەی سێیەمدا دێتە خوارەوە . بەلأم ئایین لە دیدی ئەم دیندارانەوە چییە؟ پەیوەندی نێوان بەندەو خوا لای ئەوان لە نێو دڵدایەو، هیچ پەیوەندییەکی بە واقیعی ژیانەوە نییە!.

ئایائەو دینەیە، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ بۆ ئەوەی حوکمی واقیعی ژیانی پێبکات، کە دەربارەی فەرموویەتی:﴿ وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ ٱلْإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ

ٱللَّهُ فِيهِۚ وَمَن لَّمۡ يَحۡكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡفَٰسِقُونَ ﴾ المائـــدة: ٤٧. واتـــە:دەبـــا شـــوێنکەوتوانی ئینجیـــل بـــەو ڕێنمـــوویی و ئامۆژگاریانـــە هەڵسوکەوت بکەن، کـە خـوا لـە ئینجیلدا دایبەزانـدوون، ئـەوەی حـوکم و داوەری نـەکات بەو بەرنامەیەی، کە خوا دایبەزاندووە، ئـا ئـەوانـە ناپـاك و تاوانبار و لە سنوور دەرچوون. هەروەها دەربارەیـەوە فەرموویـەتی﴿ وَأَنِ ٱحۡكُم بَيۡنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعۡ أَهۡوَآءَهُمۡ وَٱحۡذَرۡهُمۡ أَن يَفۡتِنُوكَ عَنۢ بَعۡضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيۡكَۖ فَإِن تَوَلَّوۡاْ فَٱعۡلَمۡ أَنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعۡضِ ذُنُوبِهِمۡۗ وَإِنَّ كَثِيرٗا مِّنَ ٱلنَّاسِ لَفَٰسِقُونَ ﴾ المائدة: ٤٩. واتـە: حوکم بکە بـەو بەرنامەیـە(قورئانـە)ی کە لەلایـەن خـواوە بـۆت دابـەزیوە، شـوێنی ئارەزووەکـانی ئـەوان مەکـەوە، وریابـــە نـــەوەکو ئـــەوان ڕێـــت لـــێ هەڵـــە بکـــەن، لـــە هەنـــدێك لـــەو ڕێنمووییانەی، کە خوا بـۆی ناردوویـت. هـەروەها فەرموویـەتی:﴿ أَفَحُكۡمَ ٱلۡجَٰهِلِيَّةِ يَبۡغُونَۚ وَمَنۡ أَحۡسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكۡمٗا لِّقَوۡمٖ يُوقِنُونَ ﴾ المائـــدة: ٥٠. واتـــە: ئایـــا ئەوانە حوکم و فەرمانڕەوایی جاهیلییـەت و نـەفامییان دەوێت و ئـەویان لاپەسەندە؟!(ئاخر بۆ بیر ناکەنـەوە)کـەس هەیـە بەقـەدەر خـوا حـوکمی جوان و چاك و بەجێ بێت، بە تایبەت لای ئەوکەسـانەی، کـە بـە ووردیـی سەرنـج دەدەن و ویژدان و هەستی زیندوویان هەیە؟

نەخێر .. بە دڵنیاییەوە!

دادگەری سیاسیی لە ئیسلامدا

دادگەری سیاسی لە ئیسلامدا لەسەر چەند کۆڵەگەیەك وەستاوە، کە گەورەترین و بەهێزترین کۆڵەگە، ڕێگری کردنە لە مرۆڤ کە شەریعەت بۆ ژیان دابڕێژێت و، یاسادانان تەنها مافی خوایە.

ئاشکرایە ئەم چەمکە و تێگەیشتنە، ڕاستەوخۆ لەگەڵ دیموکڕاسی تێکدەگیرێت، ئەو دیموکڕاسییەی، کە زۆر خەڵك-لە ڕۆژهەلات و ڕۆژئاوا — وا تێدەگەن، کە دادگەرترین سیستەمە، کە مرۆڤایەتی بە درێژایی مێژوو ناسیویەتی. یەکێك لەو درووشمانەی دیموکڕاسی جاڕی بۆ دەدات-دواتر ئەوە ڕوون دەکەینەوە کە تا چەند لە جێبەجێکردنی دروشمەکانی لە واقیعدا ڕاستگۆیە-ئەوەیە، کە میللەت سەرچاوەی دەسەلاتە.

دیموکراسی، ئوممەت-واتە مرۆڤ- لە دوولاوە دەکاتە سەرچاوەی دەسەلات: لە هەڵبژاردنی فەرمانڕەواو، دانانی ئەو یاسا و ڕێسایانەی، کە فەرمانڕەواو ژێر فەرمانەکان پێیەوە پەیوەست دەبن، لە کاتێکدا کە ئیسلام هەڵبژاردنی فەرمانڕەوا دەخاتە دەستی ئوممەت، بەلام یاسادانان بە مافی خوای پەروەردگار دەزانێت، کە وەدیهێنەری مرۆڤ و ئاسمانەکان و زەوییەو، لەسەر فەرمانڕەواو ژێر فەرمانەکانی پێویست دەکات، دوای ئە یاسایانە بکەون، کە خوای پەروەردگار ناردوونیەتە خوارێ و بەڕاشکاوی دەری خستووە، کە هەرکەسێك حوکم بەو یاسایانە نەکات، کە پەروەردگار

داینـاون، ئـەوا ئـەو کەسـانـە لـە کۆمـەڵی کـافران و ستەمکاران و لەسـنوور دەرچووانن، خوای پەروەردگار ئەم سێ سیفاتەی بـۆ ئـەو کەسـانە دانـاون، کە حوکم بەوە ناکەن، کە پەروەردگار ناردوویەتیە خوارێ و، هەرکام لەم سێ سیفاتانە کۆمەڵێك بەبێ کۆمەڵێکی تر ناگرێتەوە.

﴿ إِنَّآ أَنزَلْنَا ٱلتَّوْرَىٰةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ ۚ يَحْكُمُ بِهَا ٱلنَّبِيُّونَ ٱلَّذِينَ أَسْلَمُوا۟ لِلَّذِينَ هَادُوا۟ وَٱلرَّبَّـٰنِيُّونَ وَٱلْأَحْبَارُ بِمَا ٱسْتُحْفِظُوا۟ مِن كِتَـٰبِ ٱللَّهِ وَكَانُوا۟ عَلَيْهِ شُهَدَآءَ ۚ فَلَا تَخْشَوُا۟ ٱلنَّاسَ وَٱخْشَوْنِ وَلَا تَشْتَرُوا۟ بِـَٔايَـٰتِى ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْكَـٰفِرُونَ ﴿٤٤﴾ وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَآ أَنَّ ٱلنَّفْسَ بِٱلنَّفْسِ وَٱلْعَيْنَ بِٱلْعَيْنِ وَٱلْأَنفَ بِٱلْأَنفِ وَٱلْأُذُنَ بِٱلْأُذُنِ وَٱلسِّنَّ بِٱلسِّنِّ وَٱلْجُرُوحَ قِصَاصٌ ۚ فَمَن تَصَدَّقَ بِهِۦ فَهُوَ كَفَّارَةٌ لَّهُۥ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلظَّـٰلِمُونَ ﴿٤٥﴾ وَقَفَّيْنَا عَلَىٰٓ ءَاثَـٰرِهِم بِعِيسَى ٱبْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ ۖ وَءَاتَيْنَـٰهُ ٱلْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلتَّوْرَىٰةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ ﴿٤٦﴾ وَلْيَحْكُمْ أَهْلُ ٱلْإِنجِيلِ بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فِيهِ ۚ وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ فَأُو۟لَـٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَـٰسِقُونَ ﴿٤٧﴾ وَأَنزَلْنَآ إِلَيْكَ ٱلْكِتَـٰبَ بِٱلْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ ٱلْكِتَـٰبِ وَمُهَيْمِنًا عَلَيْهِ ۖ فَٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ ۖ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ عَمَّا جَآءَكَ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ لِكُلٍّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا ۚ وَلَوْ شَآءَ ٱللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَلَـٰكِن لِّيَبْلُوَكُمْ فِى مَآ ءَاتَىٰكُمْ ۖ فَٱسْتَبِقُوا۟ ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ إِلَى ٱللَّهِ

مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ وَأَنِ ٱحْكُم بَيْنَهُم بِمَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَآءَهُمْ وَٱحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ عَنۢ بَعْضِ مَآ أَنزَلَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ فَإِن تَوَلَّوْاْ فَٱعْلَمْ أَنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ أَن يُصِيبَهُم بِبَعْضِ ذُنُوبِهِمْ وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ ٱلنَّاسِ لَفَٰسِقُونَ ﴿٤٩﴾ أَفَحُكْمَ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ يَبْغُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ ٱللَّهِ حُكْمًا لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ ﴾المائدة:٤٤-٥٠

واتە: بەڕاستی کاتێك ئێمە تەوراتمان ناردە خوارەوە ڕێنموویی تیادابوو (بۆ هەموو خێر و چاکەیەك)، نوور و ڕووناکیش بوو(لەناو تاریکیەکاندا)، ئەو پێغەمبەرانەی، کە هەمیشە ملکەچ و فەرمانبەردار بوون حوکمی ئەوەیان پێدەکرد کە ببونە جوولەکە، هەروەها زانا خوا ناسەکانیان و زانا شەرع ناسەکانیشیان، حوکمیان دەکرد بەوەی داوایان لێکرابوو بیپارێزن، کە ئەویش کتێبی خوا تەوراتە، هەروەها شایەتیش بوون لەسەری(کەواتە ئەی زانایانی جوولەکە، ئەی ئیمانداران)، لەخەڵکی مەترسن، بەڵکو تەنها لەمن بترسن، ئایەت و فەرمانەکانی من بە نرخێکی کەم مەفرۆشن (ئەگەر نرخەکە هەموو دونیاش بێت هەرکەمە) جا ئەوەی حوکم و داوەری بەو بەرنامەیە نەکات، کە خوا دایبەزاندووە، ئائەوانە بێ باوەڕن. لە تەوراتدا پێویستمان کردووە لەسەریان کە بەڕاستی هەرکەسێك کەسێك بکوژێت، دەبێ بکوژرێتەوە و چاوی یەکێك کوێر بکات، دەبێت چاوی کوێر بکرێتەوە و، لووتی یەکێك عەیبدار بکات، دەبێت لووتی عەیبدار بکرێتەوەو، گوێی یەکێك ببڕێت، دەبێت گوێی ببڕدرێتەوەو، ددانی یەکێك بشکێنێت، دەبێت ددانی بشکێنرێتەوەو، برین و زامەکانیش هەروەها تۆڵەیان بەگوێرەی خۆی بۆ دەسەنرێتەوە، جا ئەوەی لە تاوانبار خۆش بێت، ئەو چاوپۆشین و لێخۆشبوونە، دەبێتە

کەفارەتی گوناهانی، بێگومان ئەوەی حوکم و داوەری نەکات، بەو بەرنامەیەی، کە خوا دایبەزاندووە، ئائەوانە ستەمکارن. ئینجا بەشوێن ئاسەواری نەوەکانی ئیسرائیلدا عیسای کوڕی مەریەممان هێنا، کە ڕاستی تەوراتی دەردەخست و پشتیوانی لێدەکرد و ئینجیلیشمان پێدا، کە هیدایەت و نوور و ڕووناکی تێدایەو پشتگیری تەوراتی پێش خۆیەتی، هیدایەت و ڕێنموویی و ئامۆژگارییە بۆ ئەو کەسانەی، کە لەخوا دەترسن و پارێزکارن. دەبا شوێنکەوتوانی ئینجیل هەڵسوکەوت بکەن بەو ڕێنمویی و ئامۆژگاریانە، کە لە ئینجیلدا دایبەزاندووە، جا ئەوانەی ناپاك و لە سنوور دەرچون، قورئانمان هاوڕێ لەگەڵ هەموو حەقیقەت و ڕاستییەکدا بۆتۆ دابەزاندووە، ڕاستی و درووستی کتێبەکانی پێش خۆیشی دیاری دەکات و چاودێرە بەسەرهەموویاندا (کاتێك کە خاوەنانی کتێب لە گاور و، جوو گیرو گرفتیان دێنن بۆلای تۆ)بەو بەرنامەیەی خوا ناردوویەتی داوەریی بکە لە نێوانیاندا و شوێن ئارەزووەکانی ئەوان مەکەوە و لەو حەقە لامەدە، کە بۆت ڕەوانە کراوە، بۆ هەر لایەکتان(موسوڵمانان و خاوەنانی کتێب)بەرنامەو پرۆگرامی تایبەتمان بڕیار داوە، خۆ ئەگەر خوا بیویستایە هەر هەمووتانی دەکردە یەك ئوممەت و گەلێکی یەك پارچە، بەڵام ویستی وایە بەو جیاوازییە تاقیتان بکاتەوە لەوەی پێی بەخشیون(تا بەهۆی عەقڵ و ژیریتانەوە شوێنی پێغەمبەری ئیسلام بکەون)، دەی کەواتە زۆر بەپەلەبن و پێشبڕکێ بکەن بۆ هەموو خێروچاکەیەك، دڵنیاش بن، کە هەمووتان دەگەڕێنەوە بۆلای خوا، ئەوکاتە هەواڵی تەواوتان دەداتێ، دەربارەی ئەوشتانەی، کە کێشەتان لەسەری هەبوو. کاتێك هەندێك لە زاناکانی جووهاتن بۆ لات تا

دادوەریی بکەی لە نێوانیاندا، داوەریی بکە بەو بەرنامەیە(قورئانە)ی، کە لەلایەن خواوە بۆت دابەزیوە، شوێنی ئارەزووەکانی ئەوان مەکەوە، وریابە نەوەکو ئەوان ڕێت لێ هەڵە بکەن، لە هەندێك لەو ڕێنموییانەی، کە خوا بۆی ناردوویت (جا ئەگەر ئەو جوولەکانە ڕازیی نەبوون)و پشتیان هەڵکرد، ئەوە بزانە بەڕاستی خوا دەیەوێت گیرۆدەی سەرئەنجامی هەندێك لە گوناهەکانی خۆیانیان بکات، بێگومان زۆربەی خەڵکی یاخی و سەرکەش و تاوانبارن. ئایا ئەوانە حوکمی جاهیلیەت و نەفامیان دەوێت و ئەویان لاپەسەندە؟!(ئاخر بۆ بیر ناکەنەوە)، کێ هەیە بەقەدەر خوا حوکمی جوان و چاك و بەجێ بێت؟بەتایبەت لای ئەو کەسانەی کە بە وردیی سەرنج دەدەن و ویژدان و هەستی زیندوویان هەیە.

لەم ئایەتە موحکەمانەی سەرەوەدا، بەڕاشکاوی دیارە، کە ئەو سێ وەسفانەی تێیاندا هاتوون (الکافرون، الظالمون، الفاسقون)، بەپلەی یەکەم و بەبێ جیاوازی، بۆ ئەو کەسانەن، کە حوکم بەو بەرنامەیە ناکەن، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ. چونکە (مَن) لە زمانی عارەبیدا واتای گشتی(العموم)دەگەیەنێ، واتا هەرکەسێك کە کارێکی دیاریکراوی کردبێت، یان سیفەتێکی دیاریکراوی تێدا هەبێت. هەروەها هەرکام لە سێ وەسفەکان دەربارەی یەك کۆمەڵ هاتوون، کە بەهەمان کار هەڵدەستن، کە ئەویش حوکم نەکردنە بەو بەرنامەیەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ، ئەوانیش جوولەکەکانن. ڕەوا نییە بڵێین، کە کۆمەڵێکی دیاریکراو بە هەمان کار هەڵبستن، کەچی هەندێ جار لە کافران بن و، هەندێ جار لە ستەمکاران و، هەندێ جاریش لە سنوور دەرچووان!هەروەك چۆن هەندێ کەس، کە مانای ئەم ئایەتانەیان لێکداونەتەوە و، پشتیان بە گوتەی ئیبن

و عەبباس(ڕەزای خوایان لەسەربێت)بەستووە، کە گوتوویەتی (کفر دون کفر). واتە:کارەکە کوفرە بەڵام بکەرەکەی کافر نابێت!

ئەوەی ئەم ئایەتانە ئاماژەی پێدەکەن بریتییە لە ڕوو وەرگێڕان و لادان لە شەریعەتی خواو، پەیڕەو کردنی بەرنامەکانی مرۆڤ لە جێگایدا، کە ئەمەش لەهەموو باراندا کوفرە، ستەمە، لە سنوور دەرچوونە . بەڵام ئەوەی، کە ئیبن و عەبباس(ڕەزای خوایان لەسەربێت) ئاماژەی بۆ کردووە (کفر دون کفر)، شتێکی جیایە، بە واتای چەسپاندنی شەریعەتی خوا لەگەڵ هەندێ خوارکردنەوە لە جێبەجێکردنیدا، لەبەر هەر هۆکارێك لە هۆکارەکان. کاتێك تەتارەکان حوکمیان بە (یاسق) کرد، لەجیاتی شەریعەتی خوا، زانایان کۆڕا بوون لەسەر ئەوەی، کە ئەم کارەیان کوفرەو دەرچوونە لە چوارچێوەی میللەتی ئیسلام، بۆیە ئەمە ناچێتە ژێر سایەی گوتەکەی ئیبنوعەبباس(ڕەزای خوایان لەسەربێت).

لەم ئایەتانەدا بەڕوونی دیارە، کە پەروەردگار دوو حوکمی داناون، کە سێیەمیان نییە:یان حوکمی خوا، یان حوکمی نەفامیەت، پاشان پەیڕەوی کردنی حوکمی نەفامیەتی لەجیاتی حوکمی خوا قەدەغە کردووە.

جا بۆیە دەڵێین دیموکڕاسی-کە حوکمی نەفامییەتە بەدەستەواژەی قورئانی پیرۆز، چونکە حوکم بە غەیری حوکمی خوا دەکات و حوکمی خوا ڕەتدەکاتەوە-کۆمەڵێك شتی باشی تێدا هەن بۆ ئەو گەلانەی لەلایەن هەندێ پاشاو فەرمانڕەوای ئەوروپا لە سەدە تاریکەکانی ناوەڕاستدا، حوکمی خوایەتی پیرۆزیان تێدا پەیڕەو دەکرا، کە هەموو ئەو فەرمانانەی لەسەری پێویست دەکران جێبەجێیاندەکردن و لە هەموو مافێك بێبەش دەکران، دیموکراسی بۆ ئەو گەلە ژێر دەستانە زۆر لە مافەکانیانی

گێڕایەوەو، لە مادديەت دەری هێنان بۆ ئادەمییەت.

هەروەها دەڵێین کە دیموکراسی بۆ موسوڵمانانیش باشتر و دادگەرترە، لەو حوکمە ستەم و زوڵمەی، کە ئوممەتی ئیسلام لەچەند ماوەیەکی مێژوو و لەرۆژگاری ئەمرۆماندا لەسایەی ئەو حکومەتە سەربازییە ستەمکارانەدا تووشی بووە.

ئەوەی سەرنجی بۆ ڕادەکێشین و لە بارەی دەدوێین و دەڵێین، ئیسلام دادگەرترین سیستەمە-وەك کە خوا ناردوویەتی-کە مرۆڤ پیادەی کردووە، بەو جۆرەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ، نەك بەو جۆرەی، کە هەندێ نەوەی ئوممەتی ئیسلام پەیڕەویان کردووە، بەڵکو بەو شێوە ڕاست و درووستەی، کە لە سەرەتای هاتنی ئیسلامدا پەیڕەو کرا، ئیسلام بەو جۆرە ڕاست و درووستەی، کە خوا ناردوویەتییە خوارێ بەڵگەیە بەسەر ئوممەت و، ئوممەت لە هیچ کات و ساتێکدا بیانوو بەڵگە نیە بەسەر ئیسلامدا، ئەگەر ئوممەت بەڕاست و درووستی پەیڕەوی کرد ئەوا لەسەر ئەمری خوا پەیڕەو کراوە، بەڵام ئەگەر ئوممەت لێی لادا، ئەوا لە ئەمری خوا لایداوە و، ئایین هەروەکو خۆی، کە خوا ناردوویەتی دەمێنێتەوە و، هیچ گۆڕانکاری و کەمکردن و زیادکردنی بەسەردا نایەت و، هەربەو نیعمەتە دەناسرێت، کە خوا بەسەر خەڵکدا باراندوویەتی﴿ ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗا ﴾ المائدة: ٣. واتە :ئەمرۆ ئایین و بەرنامەکەتانم بە کۆتایی گەیاند و، نازو نیعمەتی خۆمم بۆ تەواو کردن و، ڕازیم بەوەی، کە ئیسلام ببێتە بەرنامەو ئایینتان.

****

هەروەکو پێشتر باسمان کرد، دیموکراسی هەندێ لایەنی باش و بەجێی هەن، کە لێرەدا پێویست بە خستنەڕوویان ناکات، ئەوەی پێویستە بیانخەینە بەرچاو لایەنە خراپەکانیەتی، کە ئەوانەی بانگەوازی بۆ دەکەن بێ ئاگان، چ لەلای یارانی بن یان ئەو موسوڵمانانەی، کە بە گوتە بریقەدارەکانی خەڵەتاون.

دیموکراسی شانۆگەرییەکی جوانە، کە دەبینی پیاوی سەرشەقام (رجل الشارع) حوکم دەکات، بەلاّم لە ڕاستیدا ئەوەی حوکم دەکات سەرمایەیە، کە هەموو بوارەکانی ژیانی بۆ وەگەڕخراون.

دەنگدەر لەو وولاّتانەی، کە دیموکراسییان بە تەواوی تێدا پەیڕەو دەکرێت، سەربەخۆیی تەواوی هەیە لە هەڵبژاردنی نوێنەرەکەی. هیچ کەس زۆری لێناکات، تا دەنگ بە کەسێکی دیاریکراو بدات، ڕێگای ئەوەشی لێناگرن کە دەنگ بەو کەسە بدات کە پێی چاکە.. هەروەها هیچ کەس بەهیچ جۆرێك هەوڵ نادات کە ویست و ئیرادەی تەزویر بکات، یاخود چالاکیەکانی دەنگدان بۆ لایەنێك لە لایەنەکان تەزویر بکرێن. ئیتر بەسەربەخۆییەکی تەواو دەنگی خۆی دەدات، لەکاتی دەنگدانیشدا هەست بە ئارامییەکی تەواو دەکات، نە پیاوانی پۆلیس لێی دەدەن، نە بۆسەی بۆ دەنێنەوە تا نەگاتە شوێنی دەنگدان و دەنگ بدات، یاخود کاغەزی دەنگدانەکەی تەزویر بکەن، دوای ئەوەی شوێنی دەنگدان جێدێڵێت، یاخود سندووقە ڕاستەقینەکان بخەنە ناو دەریا و سندووقی پڕ لە کارتی پڕ کراوە بە ئارەزووی فەرمانڕەوا لە جێگایدا دابنێن.

بەڵێ. بەلاّم..

ئایا ئەو پاڵێوراوانە کێن کە -بە ئازادییەکی تەواو-یەکێکیان هەڵدەبژێرێ ؟!ئایا لە ڕاستیدا خزمەتی کێ دەکەن؟!.

ڕاستی لەم دیوی ئەو شانۆگەرییە جوانە ئەوەیە، کە ئەوان-تەنها کەمێکیان نەبن -خزمەتی سەرمایەداری دەکەن و نوێنەرایەتی ئەوان دەکەن!

کاتێك کە دەنگدەر-بە ئازادی تەواو-پاڵێوراوی - أ - یان - ب - یان - جـ - یان - د - هەڵدەبژێرێ، بەلام پاڵێوراوی - أ - یان - ب - یان - جـ - یان - د - زۆربەیان نوێنەرایەتی دەسەلاتداری ڕاستەقینە دەکەن، کە سەرمایەدارەو، خزمەتی بەرژەوەندییەکانی ئەو دەکەن!

بەلام ئەو کەمینە چاکەی، کە تێیاندا هەن، لەوانەیە کەسی وایان تێدابن، کە بەڕاستی خاوەن ویژدانن و، بۆ چاکەو خێر هەوڵ دەدەن و، ستەم و زۆرداری ڕەتدەکەنەوە. لە لایەنە چاکەکانی دیموکڕاسی ئەوەیە کە خەڵکی بەئازادی، ئەوەی باوەڕیان پێی هەیە دەری دەبڕن، بەبێ ئەوەی دەرگای ڕاگەیاندنیان بەڕوودا دابخرێ و، هەرگیز فەرمانڕەوا(الحاكم)هەوڵی دەستگیر کردن و ڕاپێچ کردنی زیندانیان نادات، کاتێك ڕەخنەی لێدەگرن و، تاوانیان بۆ هەڵنابەستێ، تا بەهۆیانەوە بیانخەنە کۆت و ئەشکەنجەو زیندانەوە..

بەڵێ.. بەلام..

کێش وسەنگی ئەوانە چەندە، کاتێك لە دانیشتنەکاندا بەپێی زۆرینەی دەنگ بڕیارەکان دەربکرێن، بەبێ ڕەچاو کردنی جۆری دەنگەکە، کە دەنگی کەسی تێگەیشتوو و بیرمەند و دووربین، لەگەڵ دەنگی ئەوانەی بەڵێ بەڵێ دەکەن یەکسان بێت، کە حیزبەکەی چی ئەمری پێکرد

جێبەجێی دەکات و بۆ کام ئاراستە بیەوێ ئاراستەی دەکات. بەم جۆرە دەبنە دوو کۆمەڵە، کۆمەڵێکی لایەنگری پیشە ئاساو، کۆمەڵێکی ناڕازی و موعاریزی پیشە ئاسا، یەکەمیان لە ئەندامانی فەرمانڕەوان و هەرچی حکومەت بڕیاری لەسەربدات پەسەندی دەکەن، ئەوانی دیش-ئەندامی حیزبەکانی ترن، کە لە هەڵبژاردندا سەرکەوتوو نەبوون-ئیتر هەرچی حکومەت بڕیاری لەسەربدات ئەوان ناڕازین، مەگەر لەبەرژەوەندی سەرمایە بێت، ئەوا کۆڕا(اجماع)ی لەسەر دەکەن!! تەنها کەمینەیەك دەمێنێتەوە، کە ئازادی تەواوی هەیە لەوەی، کە دەیەوێت بیڵێت، بەڵام بێ ئەوەی، کە قسەکانیان هیچ سەنگێکیان هەبێت لەکاتی دەرکردنی بڕیار دا!!

هەروەها لەکاتی بڕیار دەرکردندا، حیساب بۆ ئەو دەنگانە دەکرێت، کە لەگەڵ بڕیارەکەدان و، بێ ئەوەی سەیری ناوەڕۆکی بڕیارەکە بکرێت، ئاخۆ چاکە یان خراپ و بێ کەڵکە. وەکو بڕیاری جەنگی ئێراق، کە خراپترین و پڕ زیانترین بڕیار بوو، تەنانەت بۆ خودی ئەمریکا خۆیشی، سەرەڕای ئەو تاوانە مرۆڤایەتیە خراپانەی، کە بەهۆیەوە کەوتنەوە و، خوێنی بێ تاوانان ڕژاو خانوو بەسەر خاوەنەکانیاندا ڕووخێنران و، ئێراق بەتەواوی کاولکرا، کە بڕیارەکەش بەزۆرینەی دەنگەکان پەسەند کرابوو، کە ڕێکخراوە سەرمایەداریە گەورەکان لەپشت ئەم شەڕەبوون، چ ئەوانەی، کە لەسەر پیشەسازی چەك دەژین، یان ئەوانەی، کە هەوڵی وەدەست خستنی نەوت دەدەن.

ئەمە لەلایەك..

لەلایەکی ترەوە با سەیری پیاوی سەرشەقام (رجل الشارع) بکەین، کە پرۆسەی هەڵبـژاردن لـە ڕۆژئـاوادا پشـتی پـێ دەبەسـتێت و شـادەماری دیموکراسییەلە ڕۆژئاوادا.

دیموکراسی سەرمایەداری چۆن ئەم کەسایەتیەی درووست کـردووە، تـا خزمەتی سەرمایەداری پێبکات؟

ئێمـە باسـی هـەموو خـەڵك ناکـەین. چـونکە لـە کۆمـەڵگای ڕۆژئـاوادا بیرمەنـدان(مفکـرون) و، چاکسـازان (مصـلحون)و، خـاوەنی لێکۆڵینـەوەی قووڵ لە بوارەکانی سیاسـی و، کۆمەڵایـەتی و، ئـابووری و، پـەروەردەیی و، فێرکاری.. هـەن. بـەڵکو باسـی پیـاوی سـەر شـەقام دەکـەین، واتـە تـاکێکی ئاسایی خەڵك. ئایا خواستەکانی چین؟یان ئەو ئاسـۆیانەی بۆیـان دەڕوانـێ چـین؟ئایا خـاوەنی عەقیدەیەکـە، کـە وای لێبکـات هەڵوێسـتێکی دیـار و ئاشکرای لە ژیاندا هەبێت؟یاخود ئایـا خـاوەنی مەبدەئێکە، کـە هـەوڵ بـۆ بڵاو کردنەوەو، چەسپاندنیان دەدات؟یاخود دیموکراسـی سـەرمایەداری لـە قالبێکدا دایڕشـتووە، کـە خزمـەتی مەرامـەکانی بکـات؟ یـان مرۆڤێکە کـە بەخۆشی دونیا سەرقاڵە و، هیچ بیر لـە دواڕۆژی ناکاتـەوە و، سـەرقاڵە بـە دابینکردنی زۆرترین ئەندازەی کەل و پەل و، ڕاکێشانی زۆرترین کڕیار؟

بەڵێ لەوانەیە، کە تەواو هۆشیار بێت بۆ ئـەو مافـە دەسـتوریانەی، کـە ئەو ئەندازە کەل و پەلی بۆ تەرخان دەکەن، بەڵام ئایا هەڵوێستی لە کێشە مرۆڤایەتیە گەورەکاندا هەیە؟یاخود گرنگی بـە مـرۆڤ دەدات لـە دەرەوەی بیری تەسکی خۆی، یاخود هەڵوێستی بەرانبەری بەپێی دۆستایەتیەتی بـۆ هـەمان حیـزب، یـاخود لـە ڕێـی هـۆ کارەکـانی ڕاگەیاندنـەوە :واتـە ئـەو سەرمایە دارانەی، کە هۆکارەکانی ڕاگەیاندنیان بەدەستە؟

خاڵێکی تریش :

دیموکراسی لە ژیانی ڕۆژ ئاوادا بە سرووشتی خۆی گەشەی نەکرد، بەڵکو وەکو کاردانەوەیەك بوو دژی ئەو زوڵم و ستەمەی، کە دەستی بەسەر گەلاندا گرتبوو لەلایەن سەرکردەکانیانەوە، وەکو پاشاو فەرمان ڕەواکانان، یان پیاوانی ئایین .

هەروەها وەکو هەموو کاردانەوەکانی تر، کە لە مێژوو ڕوودەدات لە لایەك چاکسازی کردوو، لە لایەکیش ستەم و ناحەقی .

ئەو ستەم و ناحەقیەی، کە بە هۆی ئەو کاردانەوەیە دروست بوو – جا چ لە خۆوە بێت، یاخود ئەو جولەکانە درووستیان کردبێت، کە لە بەر ژەوەندی خۆیان کارەکانیان هەڵدەسوڕاند[1]، فراوان کردنی بازنەی چەمکیئازادی کەسیی (الحرية الشخصية)بوو تا ئاستێك، کە مافی بێ دینی و بێ ئابڕوییش بگرێتەوە، لە بەرانبەر ئەو زەبوونیەی، کە ژیانی ئەوڕوپای ئەوسای سەردەمە تاریکەکانی پێناسرا بوو و، بووە یەکێك لە سیما سەرەکیەکانی دیموکراسی و، لەو کۆڵەگانەیە، کە ناکرێ بە خراپە دەستی لێ بدرێت، هەتا ئەگەر باس لە خودی (خوا)ش بکات، یاخود یەکێك لە پێغەمبەران(عليهم الصلاة و السلام)یاخود یەکێك لە ڕەووشتە بەرزەکان، کە مرۆڤی پێ لە ئاژەڵ جیا دەکرێتەوە.

---

[1]) دەتوانی بۆ خوێندنەوەی (ڕۆڵی جولەکە لە تێکدانی ئەوروپا)، بگەڕێیەوە سەر کتێبی(مذاهب فكرية معاصرة).

ئیتر ئەمە بەسە بۆ سەلماندنی فەسادی و گومڕاییەك، كە دیموكراسی پشتگیری دەكات و بە ددانی ژیری گازی لێ دەگرێت و، بە یەكێك لە شانازیەكانی دەزانێت!

****

كۆڵەگەی هەرە گەورەی دادگەری سیاسی لە ئیسلامدا، بریتیە لەوەی نەهێڵێ مرۆڤ یاسا دابنێ و، دانانی یاسا بە مافێكی تایبەتی خوا (سبحانە وتعالى)دابنێ و، كە هەر ئەو شایستەیە یاسا دابنێت و، هەر ئەو پێوانەكان دیاری دەكات، هەر ئەو دەتوانێت حەق و ناهەق بۆ مرۆڤ دیاری بكات، بە حوكمی ئەوەی، كە هەر ئەو وەدیهێنەر (الخالق) و، ڕۆزیدەر (الرزاق)و، خاوەن هێزو، هەر ئەو كاربەجێ (الحكيم)و، زانا (العليم)ەو، هەرئەو دوڵەمەند(الغنى) ەو، هەر ئەو بەبەزەیی و نەرم و نیان (اللطيف)و، شارەزا (الخبير)و.. تا كۆتایی هەموو ئەو سیفاتانەی، كە تەنیا لە خوا دەوەشێنەوە و شایەنی ئەون﴿ إِنَّ رَبَّكُمُ ٱللَّهُ ٱلَّذِي خَلَقَ ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ ٱسْتَوَىٰ عَلَى ٱلْعَرْشِ يُغْشِي ٱلَّيْلَ ٱلنَّهَارَ يَطْلُبُهُۥ حَثِيثًا وَٱلشَّمْسَ وَٱلْقَمَرَ وَٱلنُّجُومَ مُسَخَّرَٰتٍۭ بِأَمْرِهِۦٓ ۗ أَلَا لَهُ ٱلْخَلْقُ وَٱلْأَمْرُ ۗ تَبَارَكَ ٱللَّهُ رَبُّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴾ الأعراف: ٥٤. واتە:هەرچی درووست كردن و بڕیاردانە هەر بۆ ئەوە، ئیتر بە حوكمی ئەوەی كە هەر ئەو وەدیهێنەرە، مافی داڕشتنی ژیانی ئەوانەشی هەیە كە درووستی كردوون و، ڕۆزی داون و بۆلای ئەو دەگەڕێنەوە﴿ هُوَ ٱلَّذِي خَلَقَ لَكُم مَّا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا ثُمَّ ٱسْتَوَىٰٓ إِلَى ٱلسَّمَآءِ فَسَوَّىٰهُنَّ سَبْعَ سَمَٰوَٰتٍ ۚ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴾ البقرة: ٢٩. واتە: هەر ئەو زاتە هەموو

شتێکی لە زەویدا بۆ ئێوە درووست کردووە، پاشان ویستی ئاسمان درووست بکات، بۆیە بە حەوت چین بەدیهێناو ڕێکی خستن، هەر خۆیشی بە هەموو شتێك زانا و ئاگادارە. وە بە حوکمی ئەوەی کە ئەو بەهەموو شتێك زانایە، هەر ئەویش دەزانێت، کە بەرژەوەندی درووست کراوەکانی لەکوێدایە، کە خۆی بەتەنها درووستی کردوون و، بەتەنها ڕۆزی داون و، هەر بۆ لای ئەویش دەگەڕێنەوە ﴿ سُبْحَـٰنَهُۥ ۖ هُوَ ٱلْغَنِىُّ ﴾ یونس: ٦٨ بەحوکمی ئەوەی، کە ئەو بێباك (الغني)ەو، هیچ بەرژەوەندییەکی لەلای هیچ لە درووستکراوەکانی نیە، تا لەپێناویدا خۆشی بوێن. بەڵکو هەموویانی بە یەکسانی درووست کردوون و، هەمووشیان وەکو یەك بەندەی ئەون و، هەمووشیان بە یەکسانی بۆلای ئەو دەگەڕێنەوە، بۆیە خوا (جل جلاله)یاسا لە بەرژەوەندی کۆمەڵێك دانانێت لەسەر حیسابی کۆمەڵێکی دی. یاسا بۆ دەوڵەمەندان دانانێت لەسەر حیسابی هەژاران، نە بۆ هەژارانیش لەسەر حیسابی دەوڵەمەندان، نە بۆ سپی پێست لەسەر حیسابی ڕەش پێست و، نە بۆ ڕەش پێست لەسەر حیسابی سپی پێست، بەڵکو یاسا بۆ هەموو مرۆڤێك دادەنێت، بۆ دەوڵەمەند و هەژار و، سپی و ڕەش، یاسایەکی دیاری کراو کە هەموو پێیەوە پەیوەست بن و پەیڕەوی لێ بکەن و، بەرژەوەندی هەمووان وەدی بێنێ، لە بەرانبەردا یاسا مرۆڤ کردەکان زۆربەی کات زوڵم و ستەمی بۆ کۆمەڵێك تێدایە لەسەر حیسابی کۆمەڵێکی دی، بەهۆی ئەو دەمارگیری و لایەنگیریەی کە لە مرۆڤدا هەیە، هەروەها سەرخستنی بەرژەوەندی خۆیان لەسەر حیسابی بەرژەوەندی کەسانی تردا.. تەنیا ئەوانەی، کە خودا ڕەحمی پێکردوون و لەو جۆرە

ئاكارانـه دەری هێنـاون﴿ إِنَّ ٱلْإِنسَـٰنَ خُلِقَ هَلُوعًا ﴿١٩﴾ إِذَا مَسَّهُ ٱلشَّرُّ جَزُوعًا ﴿٢٠﴾ وَإِذَا مَسَّهُ ٱلْخَيْرُ مَنُوعًا ﴿٢١﴾ إِلَّا ٱلْمُصَلِّينَ ﴾ المعارج: ١٩ — ٢٢

واتـه: بەڕاستی ئینسـان بـه شـپرزەیی و تەنگـەتاوی درووسـت کـراوه. کاتێـك ناخۆشـی تـووش بێـت بێـزار و دەم بـه هـاواره . کـاتێکیش خێـرو بەرەکەتی تووش بوو، دەستی دەنووقێت و قەدەغەی چاکه دەکـات. تـەنها ئـــەو نوێـــژ کەرانـــه نـــەبن.. ﴿ وَإِنَّهُۥ لِحُبِّ ٱلْخَيْرِ لَشَدِيدٌ ﴾ العاديـات: ٨. واتـــه:بێگومـــان ئـــادەمیزاد لـــه خۆشەویســـتی ســـاماندا زۆر بـــەتین و هەڵپەیه(که دەستی لێی گیر بوو ڕەزیل و ڕژد و چرووکه).

****

کۆڵەگـــەی دووەم لـــه دادگـــەری سیاســـی لـــه ئیســـلامدا، بریتیـــه لـــه ناچارکردنی فەرمانڕەوا(الحاكم)و، ژێر فەرمان(المحكوم)، بـه حـوکم کـردن بەو یاسایەی، که خوا ناردوویەتیه خوارێ.

حاکم و فەرمانڕەوا به دادگـەری پابەنـد کـراوه﴿ إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا۟ ٱلْأَمَـٰنَـٰتِ إِلَىٰٓ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحْكُمُوا۟ بِٱلْعَدْلِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ سَمِيعًۢا بَصِيرًا ﴾ النســـاء: ٥٨. واتـــه:بێگومـــان خـــوا فـــەرمانتان پێـــدەدات، کـــه هـــەموو ئەمانەتـــەکان(ســـپاردەکان)بگەڕێننـــەوه دەســـت خاوەنـــەکانیان و، هـــەرکاتێکیش داوەریتـــان کـــرد لـــه نێـــوان خەڵکیـــدا، دادگەرانه فەرمانڕەوایی بکەن، چونکه بەڕاستی خوا به جوانی و چاکی و تـــەواوی ئامۆژگـــاری و فـــەرمانتان پێـــدەدات، بەڕاســـتی خـــوا هەمیشـــەو بەردەوام، بیسەرو بینایه.

ئەوانـەش بـە فـەرمانن پابەنـدن بـەوەی، کـە بـەگوێی سـەرۆك و دەسەڵاتداران بکەن، ئەوانەی کە ئیتاعەو بەفەرمانی خواو پێغەمبەرەکەی دەکـەن:﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ أَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَأَطِيعُواْ ٱلرَّسُولَ وَأُوْلِي ٱلۡأَمۡرِ مِنكُمۡۖ فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا ﴾ النساء: ٥٩. لە ئایەتەکەدا بەڕوونی دیارە، کە گوێڕایـەڵی خـواو پێغەمبەرەکـەی (ﷺ) بەهـەموو جۆرێـك واجبـە. بـەڵام گوێڕایـەڵی فەرمانڕەوا، بۆ گوێڕایەڵی ئەو بـۆ خـواو پێغەمبـەر (ﷺ)ەوە گـرێ دراوە. ئەگەر خوا فەرمووبای:گوێڕایەڵی خوا و پێغەمبـەر و فـەرمانڕەواکان بـن، ئـەوا گوێڕایـەڵی فـەرمانڕەواش وەکـو گوێڕایـەڵی خـوا و پێغەمبـەر(ﷺ) واجب دەبوو. بـەڵام خـوا (جـل جلالـه)وای نەفـەرمووە، بـەڵکو گوێڕایـەڵی فـەرمانڕەوای بـە گوێڕایـەڵی خـواو پێغەمبـەر(ﷺ) بەنـد کـردووە، کـە بەتەنها ئەو جۆرە گوێڕایەڵییە بە هەموو شێوەیەك واجبـە، بـە بەڵگـەی حەواڵـە کردنـی ئـەو کارانـەی، کـە ناکۆکیـان تێدەکـەوێت بـۆ سەرچاوەی سـەرەکی فـەرمان وەرگـرتن و گوێڕایـەڵیکردن، کـە ئـەویش خـوا و پێغەمبەرەکەیەتی (ﷺ).

ئەبو بەکریش(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)هـەر بـەو جـۆرە تێگەیشـتبوو، کاتێـك گـوتی:گوێڕایـەڵیم بکـەن، تـا ئـەو کاتـەی گوێڕایـەڵی خـوا و پێغەمبـەر(ﷺ) م کـرد، ئەگـەر بـێ ئـەمری خـواو پێغەمبـەر(ﷺ)م کـرد. ئـیتر گوێڕایـەڵیم لەسـەر ئێـوە پێویسـت نیـە.بەمـەش ئـەو دەسـتوورە بـۆ ئوممـەتی موسـوڵمان دانـرا، کـە لـە کتێبـی خـوا و سـوننەتی پێغەمبەرەکەی(ﷺ) سەرچاوەی گرتووە.

هەرچەندە لێرەدا بواری خستنەڕووی حوکمی سەرۆك و فەرمانڕەوای ستەمکارمان نیە، کە بابەتێکە لە کتێبە فیقهییەکاندا دەخرێتەڕوو، بەڵام بە کورتی و بەخێرایی دەڵێین:پێغەمبەر(ﷺ) قەدەغەی هەڵکوتانە سەر فەرمانڕەوای بە چەك کردووە کە لە بنەڕەتدائەو حاکمە حوکم بەوە دەکات، کە خوا ناردوویەتیە خوارێ، بەڵام لە جێبەجێکردندا ستەم دەکات، چونکە بە دڵنیاییەوە ئەم چوونە دەرەوەیە لە دژی، جۆرە فەسادییەك دەنێتەوە، لادانی خراپەش لە هێنانی چاکە لەپێشترە. بەڵام ئەگەر وا گومان ببرێت، کە پێغەمبەر(ﷺ)، ئەمری بە ئوممەت کردووە لە بەرانبەر زوڵم و ستەمدا بێدەنگ بێت، ئەوە کارێکە، کە خوا و پێغەمبەرەکەی (ﷺ) دانیان پێدا نەناوە. هەرکەسێك بیەوێت با بگەڕێتەوە سەر کتێبی خواو سوننەتی پێغەمبەرەکەی(ﷺ)و، بەدوای تاکە بەڵگەیەکدا بگەڕێت کە تیایدا دان بەو کارە دانرابێت، بەچاوپۆشین لەوەی، کە بەسەر ئوممەت دا هاتووە بە درێژایی مێژوو، چونکە ئیسلام بەڵگەو بیانووە بەسەر ئوممەتدا نەوەك ئوممەت بیانووبێت بەسەر ئیسلام!

پێغەمبەر(ﷺ) هەڵوێستی توند بووە بەرانبەر بە چوونە دەر لە دژی فەرمانڕەوای زاڵم و ستەمکار، بەڵام لە بەرانبەردا چەن دەرگایەکی والاّ کردوون بۆ نەهێشتنی زوڵم و ستەم، بۆ ئەوەی لەسەر زەویدا جێگیر نەبێت، لەوانە ئامۆژگاری، ئەمر کردن بە چاکەو نەهی کردن لە خراپە و، ئەو شتانەی کە لە زمانی سەردەمدا بە (هۆکارە سیاسییەکان)ناسراون، بەڵام هەرگیز ئەمری بە بێدەنگی لە بەرانبەر زوڵم و ستەمدا نەکردووە، هەرگیز بانگەوازی ڕازی بوونی لە بەرانبەر زوڵم و ستەمدا نەکردووە و،

لەچەند فەرموودەیەکدا فەرموویەتی:اذا رأیتم أمتي تهاب أن تقول للظالم یا ظالم فقد تودع منها)رواه الامام أحمد في مسنده. واتە:کاتێك ئوممەتی من وای لێهات نەوێرێ بەستەمکار بڵێ ستەمکار، ئەواخواحافیزی لێبکە.

(سید الشهداء حمزة، و رجل قام الی امام فأمره و نهاه فقتله)رواه الحاکم في المستدرك. واتە:گەورەی شەهیدان حەمزەیە، لەگەڵ پیاوێك کە لەبەردەم فەرمانڕەوایەکی ستەمکار هەستێتەوەو ئەمری پێبکات بەچاکەو قەدەغەی خراپەی لێبکات، پاشان بکوژرێت.

(الدین النصیحة، قلنا لمن؟ قال: لله، ولکتابه، و لرسوله، ولأئمة المسلمین، وعامتهم) رواه مسلم. واتە:دین ئامۆژگارییە، گوتمان بۆ کێ؟ فەرمووی: بۆ خوا و بۆ کتێبەکەی و بۆ پێغەمبەرەکەی و سەرانی مسوڵمان و گشت موسوڵمانان.

(من رأی منکم منکرا فلیغیره بیده، فمن لم یستطع فبلسانه، فمن لم یستطع فبقلبه، وذلك أضعف الایمان) رواه مسلم. هەرکەسێك لە ئێوە خراپەیەکی دی، با بەدەستی بیگۆڕێت، ئەگەر نەیتوانی، با بە زمانی بیگۆڕێت، ئەگەر هەر نەیتوانی با بەدڵی پێی ناخۆش بێت، ئەمەش بێهێزترین ئاستی ئیمانە.

(انه یستعمل علیکم أمراء، فتعرفون و تنکرون، فمن کره فقد برئ ومن أنکر فقد سلم، ولکن من رضي وتابع)رواه مسلم. لەمەودوا کەسانێك دەبن بە کاربەدەستتان، خراپەکانیان دەزانن و ڕێگریان لێ دەکەن، هەرکەسێك بەدڵ پێی ناخۆش بێ و توانای لابردنی خراپەکانیانی نەبێ، ئەوا لە گوناهی ئەوان بەشدار نیە، هەر کەسێك بەدەست و زمان ڕێگریان لێبکات،

لەگوناه و سزایان بەشدار نیە، بەڵکو کەسێك بەشداری گوناه و سزاکەیانە، کە شوێنیان دەکەوێت و پێیان ڕازییە.

****

ئەم دەستوورە، کە لە کتێبی خوا و سوننەتی پێغەمبەرەکەی (ﷺ) سەرچاوەی گرتووە، گوێڕایەڵی فەرمانڕەوا بەسەر ئوممەت دا پێویست دەکات-تا ئەو کاتەی، کە گوێڕایەڵی خواو پێغەمبەر(ﷺ) دەکات-بەلاّم لە هەمان کاتدا، ئوممەت ئەرکی چاودێریکردنی کارەکانی فەرمانڕەوای پێ سپێردراوە، تا فەرمانڕەوا پەیوەست بێت بەوەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ. چونکە فەرمانڕەواو ژێر فەرمان-لە ئیسلامدا بەو جۆرەی کە خوا ناردوویەتیە خوارێ-هاوبەشن لە دەستەبەر کردنی پەیوەست بوون بەوەی، کە خوا ناردویەتیە خوارێ و، ئەمریش -لە هەردوو لایەوە- پێویستە بۆ وەدیهێنانی ئەو پەیوەستییە. چونکە لەسەر فەرمانڕەوا پێویستە دەسەلاّتێکی وای هەبێت، کە خەڵکی ناچار بکات تا لەگەڵ خواستەکانی شەرعی خوادا بگونجێن و، ئەوانەی، کە لەو خواستانە دەردەچن سزا بدرێن، لەسەر ئوممەتیش پێویستە-لەلایەکی دی- دەسەلاّتێکی هەبێت، کە فەرمانڕەوا ناچار بکات لە چوارچێوەی شەرعی خوادا حوکم بکات، بەمەش هەردوو دەسەلاّتەکە دەبنە تەواوکەری یەکتر بۆ وەدیهێنانی خواستەکانی ئەم دینە.

ئەم دەستووره لەسەردەمی عومەری کوڕی خەتتابدا(ڕەزای خوای لەسەربێت)بە تەواوی جێبەجێ دەکرا، کاتێك چووە سەر دوانگە(المنبر) و گووتی:ئەی خەڵکینە گوێ بگرن و گوێڕایەڵی بکەن، سەلمانی فارسیش(ڕەزای خوای لەسەر بێت)گووتی:ئەمڕۆ نە گوێ بیستت دەبین،

نــه گوێڕایەڵیشــت دەکــەین، عومــەریش (ڕەزای خــوای لەســەربێت)گــوتی :بۆچی؟سەلمان(ڕەزای خوای لەسەربێت) گـووتی:تـا پێمـان نـەڵێی، کـه ئـەو قوماشەی کردووته به عەبا، له کوێت هێناوه، لـه کاتێدا، کـه تـۆ پیـاوێکی چوار شانەو بەرزی و پارچه قوماشێکت بەش ناکات. پاشان عومـەر(ڕەزای خوای لەسەربێت) بانگی عەبدوڵلای کوڕی کرد(ڕەزای خوای لەسـەربێت)و، پێی گووت:بـه خـوا سوێندت دەدەم، ئایا ئـەو قوماشـەی کـه کردوومەتـه عەبا هی تۆیه؟عەبدوڵلاش ڕووی له خـەڵك کـردو گـووتی:بـاوکم پیـاوێکی چوارشـانەو بـالاّ بـەرزەو، بەتـەنها وەکـو هـەموو موسـوڵمانان پارچـه قوماشێکی بەش ناکـات، بۆیـه مـن پارچـه قوماشـەکەی خـۆمم داوەتـێ، تـا بیکاته عەبا بۆخۆی. پاشان سەلمان(ڕەزای خوای لەسـەربێت)گـووتی:ئێستا ئەمر کەاگوێ دەگرین و گوێڕایەڵیشت دەکەین.

هــەروەها جارێکیــان عومــەر(ڕەزای خــوای لەســەربێت)هەســتایه ســەر مینبەر و باسی نەهی کردنی کرد له زۆری پـارەی مـارەیی، پاشـان یـەکێك له ئافرەته موسوڵمانەکان، نوێنەرێکی نارده لای عومەر و پێی گووت:ئـەی پێشەوای باوەڕداران شتێکی فراوانت تەسـك کردۆتـەوە، لەکاتێدا کـه خـوا دەفەرموێت﴿ وَءَاتَيْتُمْ إِحْدَىٰهُنَّ قِنطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا۟ مِنْهُ شَيْـًٔا ﴾ النساء:٢٠، عومەریش (ڕەزای خوای لەسەربێت) گووتی:عومەر هەڵەی کردووەو، ئـەو ئافرەتــه ڕاســت دەکــات. بەمــەش نموونەیــەکی جــوانی پیشــاندا لــه پابەنـدبوونی بـەو دەسـتورەی، کـه لـه قوڕئـان و سـوننەتی پێغەمبـەرەوە سەرچاوەی گرتوه.

لێرەدا ئەوەی کە پێشتریش گووتمان دووبارەی دەکەینەوە، کە ئەگەر ئوممەت بە درێژایی مێژوو بەم دەستووورە پابەند نەبێت، ئەوا ئیسلام بەڵگەیە لەسەر ئوممەت، نەك ئوممەت بەڵگەبێت لەسەر ئیسلام.

کۆڵەگەی سێیەم لە دادگەری سیاسی لە ئیسلامدا بریتییە لە ڕاوێژ(الشوری).

ڕاوێژ لە ناخی ئەم دینەدا زۆر ڕۆچۆتە خوارێ[٢]، ئەوەتا خوای پەروەردگار دەفەرمووێت:﴿ وَٱلَّذِينَ ٱسْتَجَابُوا۟ لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا۟ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ وَمِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ يُنفِقُونَ ﴿٣٨﴾ ﴾ الشوری: ٣٨. واتە:ئەوانەش بە دەم بانگەوازی پەروەردگاریانەوە چوون و نوێژەکانیان بە چاکی ئەنجامداوەو، کارو باریان هەردەم بە مەشوڕەت و ڕاوێژکارییەو لەو ڕزق و ڕۆزییەی، کە پێمان داون، دەبەخشن.

هاتنی باسی ڕاوێژ لە نێوان ئەودوو فەرزە کە دەبێ بکرێن (نوێژو ڕۆژوو)، پێمان دەڵێت، کە ڕاوێژیش وەکو ئەوان فەرزەو، پێویستە لە کۆمەڵگای موسوڵماندا بەرپا بکرێت.

ئەوەی کە بە ڕوونی ئەم مانایە نیشان دەدات، ئەو ئایەتەی سووڕەتی (ال عمران)ە، کە خوای پەروەردگار فەرموویەتی:﴿ فَبِمَا رَحْمَةٍ مِّنَ ٱللَّهِ لِنتَ لَهُمْ ۖ وَلَوْ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلْقَلْبِ لَٱنفَضُّوا۟ مِنْ حَوْلِكَ ۖ فَٱعْفُ عَنْهُمْ وَٱسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوِرْهُمْ فِى ٱلْأَمْرِ ۖ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُتَوَكِّلِينَ ﴿١٥٩﴾ ﴾ آل

---

[٢]) ئەگەر دەتەوێ دەربارەی ڕاوێژ زیاتر بخوێنیەوە، دەتوانی سەرنجی کتێبی(مكانة التربية في العمل الاسلامي) بدەی.

عمـران: ١٥٩. واتـه:كـهوابو(ئـهى موحهممـهد(ﷺ))، بـههۆى ڕهحمـهتى خواوهيه تۆ نهرم و هێمن بوويت لهگهڵياندا، خۆ ئهگهر تـووڕهو قسهڕهق و بێ بـهزهيى بوويتايـه، ئـهوا هـهموو لـهدهورت بلاّوهيـان دهكـرد، كهواتـه چاوپۆشيان لێ بكهو لێيان ببورهو داواى لێخۆشبوونيان بۆ بكـه، لـه كـارو پێشـهاتدا پـرس و ڕايـان پێبكـه، (دواى مهشـورهت و پـرس و ڕا)ئهگـهر بڕيارت دا (كارێـك ئـهنجام بـدهى، ئـهنجامى بـدهو)پشت بـه خـوا ببهسـته، چونكه بهڕاستى خوا ئهوانهى خۆش دهوێت، كه پشتى پێ دهبهستن.

چـيرۆكهكهش ديـار و ئاشـنايه، كـه لـه كـاتى جـهنگى ئوحـوددا، ڕيـش سپيهكان ئاماژهيان بۆ ئهوه كرد، كه لهشكرى موسوڵمانان له ناو مهدينهدا بمێنێتـهوه. هـهر كـاتێ دوژمـن هـات دهورى مهدينـهى دا، ئـهوا تێكيـان بشكێنن، گهنجانيش مهيلى ئهوهيان ههبوو، كـه بڕۆنـه دهرهوهى مهدينـهو لهوێ شهڕ لهگهڵ دوژمن دا بكهن، بۆ دهرخستنى خواستى جيهاد له پێنـاو خوادا و، بهدهستهێنانى يهكێك له چاكهكان:سهركهوتن، يان شههيد بـوون، هـهروهكو پـهروهردگار فهرموويـهتى:﴿ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَآ إِلَّآ إِحْدَى ٱلْحُسْنَيَيْنِ ۖ وَنَحْنُ نَتَرَبَّصُ بِكُمْ أَن يُصِيبَكُمُ ٱللَّهُ بِعَذَابٍ مِّنْ عِندِهِۦٓ أَوْ بِأَيْدِينَا ۖ فَتَرَبَّصُوٓا۟ إِنَّا مَعَكُم مُّتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ ﴾ التوبـة: ٥٢. واتـه: بـه دووڕووهكان و بێ باوهڕان بڵێ:ئايا ئێوه لـه يـهكێك لـهو دوو سـهرئهنجامه چاكه زياتر چاوهڕوانى چيمان بۆ دهكهن، له كاتێكدا ههردووكيان چاكن و ئاواتيـان بـۆ دهخـوازين كـه:(سـهركهوتنه، يـان شـههيدبوون). وه كاتێـك پێغهمبـهر (ﷺ) ئـهو خواسـتهى گـهنجانى ديـت، چـووه پـاڵ ئـهوان و لهشكريان برده دهرهوهى مهدينه، له سهرهتاى شهڕهكهدا، موسـوڵمانان بـالاّ

دەست و سەرکەوتوو بوون، بەلاّم کاتێك، کە تیر هاوێژەکان بێ ئەمری پێغەمبەری خوا(ﷺ)یان کرد، کە پێی فەرمووبوون، لە شوێنی خۆیان کە سەر چیا بوو، نەجوولێن، هەتا ئەگەر موسوڵمانان باڵندە لاشەیان دەرفێنن و کەوتوونەتە سەر لاشەیان، بەلاّم ئەوان(تیر هاوێژەکان)وایان گومان برد، کە شەڕەکە بەسەرکەوتنی موسوڵمانان تەواو بوو و، ئیتر کارەکە تەواو بووە، بۆیە لە شوێنەکەیان هاتنە خوارێ، بۆ ئەوەی بەشی خۆیان لە چەك و تفاق و کەلوپەلی بەجێماو هەڵبگرن، بەمەش موسوڵمانان، تووشی ئەم تێکشکانە بوون، کە حەفتا کەسیان لێ شەهید کرا و، ددانەکانی پێغەمبەر(ﷺ)، شکان و، زۆریان لێ بریندار بوون:تا خوا ئارامی (السكينة)ی بۆ ناردنە خوارێ، دوای ئەو خەمەی، کە تووشی بووبوون: ﴿ثُمَّ أَنزَلَ عَلَيْكُم مِّنۢ بَعْدِ ٱلْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَىٰ طَآئِفَةً مِّنكُمْ ۖ وَطَآئِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنفُسُهُمْ يَظُنُّونَ بِٱللَّهِ غَيْرَ ٱلْحَقِّ ظَنَّ ٱلْجَٰهِلِيَّةِ﴾ آل عمران: ١٥٤، واتە:پاشان، دوای ئەو غەم و پەژارەیە، ئارامی و هێمنی بەسەردا دابەزاندن، کە وەنەوزێك بوو دەستەیەکتانی داگرتبوو، دەستەیەکی تریش بەڕاستی خەمی خۆیان بوو، گومانی ناڕەوایان دەبرد بە خوای گەورە بە گومانی نەفامانە.

ئیتر لەو کاتەوە بنچینەی ڕاوێژ بووە سەنگی مەحەك لە بیری هەندێ کەس، کە وایان دەبینی کە هەڵبژاردنی ڕای گەنجان لەلایەن پێغەمبەرەوە(ﷺ)، هۆکارێك بوو بۆ ئەو دۆڕانەی، کە دووچاری موسوڵمانان بوو. وە کاتێك کە قورئان دادەبەزی و ئەمری بە پێغەمبەر(ﷺ)دەکرد، کە ڕاوێژیان لەگەڵ بکات، وا دەردەکەوێت ڕاوێژ

کۆڵەگەیەکی بنچینەییە لە کۆمەڵگەی موسوڵمانانداو، کە ناتوانرێ لە خۆشی و ناخۆشیدا وازی لێبهێنرێ.

ئەوەی کە ئەم باسە پشت ڕاست دەکاتەوە، ئەو زانیاریانەیە، کە لە کتێبەکانی ژیاننامەی پێغەمبەری خوادا(ﷺ) هاتووە، کە زۆر ڕاوێژی لەگەڵ هاوەڵەکانیدا کردووە(ڕەزای خوایان لەسەر بێت)، لەکاتێکدا، کە وەحی بۆ دادەبەزی و بەرچاوڕوونی بۆ دەکراو پێویستی بە ڕاوێژ نەبوو، هەر شتێك، کە بۆ بانگەوازەك، ە چاك بوایە، خوا بۆی دەخستە بەردەست و هەر ڕەفتارێك، کە پێویستی بە ڕاست کردنەوە هەبوایە خوا بۆی ڕاست دەکردەوە.

هەروەکو لە سێ شوێن لە قورئاندا هاتووە:﴿ عَبَسَ وَتَوَلَّىٰٓ ۝١ أَن جَآءَهُ ٱلۡأَعۡمَىٰ ﴾ عبس: ١ - ٢. واتە : ڕووی گرژ کردو، ڕووی وەرگێڕا(مەبەست لە پێغەمبەرە(ﷺ)، کاتێك(عەبدوڵڵای کوڕی ئوم مەکتوم)، کە ئیماندارێکی نابینا بوو هاتە خزمەتی. ﴿ عَفَا ٱللَّهُ عَنكَ لِمَ أَذِنتَ لَهُمۡ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَكَ ٱلَّذِينَ صَدَقُواْ وَتَعۡلَمَ ٱلۡكَٰذِبِينَ ﴾ التوبة: ٤٣. واتە: خوا لێت خۆش بێت(ئەی پێغەمبەر(ﷺ)! بۆ مۆڵەتت دانێ؟(نەدەبوایە مۆڵەتیان بدەیتێ)هەتا بەچاکی بۆت دەربکەوێت، کێ ڕاستەو باوەڕ دامەزراوە، کێش درۆزن و دوو ڕووە﴿ مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَن يَكُونَ لَهُۥٓ أَسۡرَىٰ حَتَّىٰ يُثۡخِنَ فِي ٱلۡأَرۡضِۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ ٱلدُّنۡيَا وَٱللَّهُ يُرِيدُ ٱلۡأٓخِرَةَۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴾
الأنفال: ٦٧. واتە: بۆ هیچ پێغەمبەرێك نەبووە، کە دیلی هەبێت، هەتا کاتێك چاك پایەدار و جێگیر دەبێت لە زەویدا.

پێغەمبەری خوا(ﷺ) سوربوە لەسەر زۆر ڕاوێژکردن بە یارانی، لەکاتێکدا، کە خۆی پێویستی پێ نەبوو، ئەمەش بۆ دامەزراندن و جێگیر کردنی ئەو کۆڵەگەیەی دادگەری سیاسی بوو لە ئیسلامدا، تا ئەوەندە قووڵی بکاتەوە، کە لە دەروونی موسوڵماناندا، ببێتە بنچینەیەك لە بنچینەکانی کۆمەڵگەی موسوڵمان . ئەگەر ئوممەت لەبارودۆخە مێژووییەکان زۆر ئاوڕی لەم بابەتە نەداوەتەوە، ئەوا هەڵەی ئوممەت خۆیەتی و لەسەر ئیسلام حسێب ناکرێ.

ماوەتەوە بڵێین، کە ئەگەر ڕاوێژ لە شتە نەگۆڕەکان بێت، کە خوا ویستوویەتی لە ئوممەتی موسوڵماندا جێگیر بێ، ئەوا وێنەی ئەم نەگۆڕیە دەوەستێتە سەر واقیعی ئوممەت لەکات و ساتە جیاوازەکاندا. بۆیە ئەگەر هۆزێك لە بنچینەکانی کۆمەڵگە بێت لە کاتێکی دیاریکراودا و، تاکەکانی هۆزەکە پەیوەست بن بەو کارەی، کە سەرۆك هۆزبە چاکی دەزانێت، ئەوا نوێنەرایەتی کردنی سەرۆك هۆز لە هۆزەکەی کارێکی ئاساییە لەو بارودۆخەداو، پێویست ناکات ڕای تاکە تاکەی هۆزەکەی وەربگرێت، چونکە ڕای سەرۆك هۆز ڕای هۆزەکەیەتی، سەرەڕای ئەوەی، کە یەکێك لە سەرۆك هۆزەکان زۆر لە دەسەڵاتی خۆی کەم کردووە، ئەویش سەرۆك هۆزی(غوزەییە)یە، کە شاعیر (دورەیدی کوڕی سەمەح)ە، دەڵێت:

وهل أنا إلا من غزية ان غوت غويت وان ترشد غزية أرشد!

واتە:

من هەر تاکێکم لە غوزەییە، ئەگەر گومڕابوو
گومڕابووم، وە ئەگەر ڕاستەڕێ بوو، ڕاستەڕێ دەبم!

بەلاّم كاتیّ كە هۆزەكە لاواز دەبیّت و، تاك سەربەست دەبیّت، خۆی بیر دەكاتەوەو، خۆیشی بڕیار دەدات، لیّرەدا پیّویستە شیّوازی ڕاویّژەكە بگۆڕیّت، تا لەگەلّ بارودۆخی نویّدا بگونجیّت.

ئەوەی كە باسی لیّوە دەكریّت ئەوەیە كە ئایا ڕاویّژ لەسەر خواست (ویست) وەستاوە، یان سەپیّنراوە؟ئایا یەك ئەنجومەن(المجلس)هەبیّت، یان دوان.. هتد؟ ئەمانە كۆمەلّگەی موسولّمان خۆی بەپیّی بارودۆخ بڕیاری لەسەر دەدات، بەجۆریّك كار لە جیّگیری نەكات و نەبیّتە هۆی نەمانی، یاخود نەبیّتە شتیّكی ڕۆتینی و لە واقیعدا بوونی نەمیّنیّت، چونكە ئەمە پیّچەوانەی كۆلّەگەی بنەڕەتی دادگەری سیاسییە لە ئیسلامدا.

****

كۆلّەگەی چوارەم، ئەوەیە كە ئەو شتانەی خوای پەروەردگار ڕیّگای بە ئیمانداران داوە كە كۆشش(اجتهاد)ی تیّدا بكەن، بەستراوەتەوە، بەو شتە نەگۆڕ(ثابت) انەی، كە پەروەردگار لە قورئاندا و، لە سوننەتی پیّغەبەر(ﷺ)، دا جیّگیر كراون، بەو پیّیەی، كە هیچ حەڕامیّك حەلاّلّ نەكات و هیچ حەلاّلّیّكیش حەڕام نەكات و، لەگەلّ مەبەستەكانی شەریعەتدا تیّكنەگیریّت.

ئەم كارەش گرنگی تایبەتی خۆی هەیە.

جا كاتیّك، كە مرۆڤ كۆشش (اجتهاد) كردنی لە شتە گۆڕاوەكان (المتغیرات) دا لیّ قەدەغە دەكریّت، ئەوا ژیان و گوزەران دەوەستیّت و، ڕیّگا بە كۆمەلّیّك خەلّك دەدات لە كۆمەلّگە ستەم بكەن، هەروەها ئەگەر بەبیّ سنوور دەرگا بۆ كۆشش(اجتهاد) كردن والاّ بكریّت، هەروەكو كە دیموكراسی دەیكات(لەوەی كە زەرەر بە بەرژەوەندی سەرمایەداری

ناگەیەنێت!)، ئیتر ئەوە ڕوو دەدات، کە خەڵکی لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوا دەیبینن، لە بڵاوبوونەوەی هەموو جۆرێکی بێ ئابڕویی و، لێکترازانی بەندەکانی ڕەووشت بەرزی لەلای خەڵك و، بێهێزی باوەڕبوون بە ڕۆژی دوایی و، سەرقاڵی خەڵك بە دونیاو، هەوڵدان بەناوی هونەر و داهێنان و سەربەستی تاك، بەمەش بەندەکانی خێزان لێکدەترازێن و هەریەك لە پیاو و ئافرەت و کچ و کوڕ بە ئارەزووی خۆیان ڕەفتار دەکەن، بەمەش مرۆڤ ئادەمییەتی خۆی لەدەستدەدات.

بەڵام لە ئیسلامدا ئەمە ڕوونادات.

خەڵك لە شتە گۆڕاوەکاندا کۆشش دەکەن، تا لەگەڵ بارووودۆخیان بگونجێت، بەڵام هەرگیز حەرامێك حەڵاڵ ناکەن، هەرگیز مەی(خمر) حەڵاڵ ناکەن، هەرگیز سوو(الربا)حەڵاڵ ناکەن، هەروەها بێ ئابڕویی بە هەموو جۆرەکانیەوە –بۆ خەڵکی حەڵاڵ ناکەن[٢]، وەهیچ حەڵاڵێك حەڕام ناکەن، خەڵکی ناکەنە بەندەی خۆیان، لەکاتێکدا کە بەسەربەستی لەدایك بوون(هەروەکو عومەری کوڕی خەتتاب(ڕەزای خوای لەسەربێت) گوتوویەتی)، هەروەها ڕێگری لە کچان ناکەن، کە میرات وەرنەگرن، هەروەك کە کوڕ بۆی هەیە میرات وەربگرێ نایاندەن بەشوو، بۆ کەسێك کە پێی ڕازی نین.. بە دەیان و سەدان هەڵوێستی تر هەن، کە لێرەدا بواری خستنەڕوویانمان نییەو، باسەکەمان لەسەر ئادگارە گشتییەکانی کۆمەڵگەی موسوڵمانە، کاتێك کە ئیسلام بەشێوە ڕاستەکەی خۆی پەیڕەو دەکرێت.

---

[٢]) دواتر باسی جیاوازی پشکی ئافرەت لەگەڵ پشکی پیاو دەکەین لە میراتداو، حیکمەتەکەی لە دینی خوادا دەخەینەڕوو.

هەروەها دەرگای کۆشش (اجتهاد)بۆ هەموو کەس والآ نیە، بەلکو کۆمەلێك لە زانایانی ئایین ئیجتیهادەکە دەکەن و، بۆ هەر شتێك دەگەڕێنەوە سەر بەلگەو دەقی شەرعی و، هیچ هەوا و ئارەزووی تێکەل ناکرێت، هەرچەندە لەوانەیە ڕای یەکێك لە زاناکان لە یەکێکی تر جیاواز بێ(کە لەواقیعدا زۆر ڕوودەدات)، بەلآم ئەو جیاوازی ڕایانە ناگاتە ئاستی حەلآڵ کردنی حەڕامێك، کە خوا حەڕامی کردبێت، یان حەڕام کردنی حەلآڵێك، کە خوا حەلآڵی کردبێت، ئەمەش دەستەبەری مانەوەیە بۆ کۆمەلگەیەکی سەرڕاست و تێگەیشتو، کە حوکم بەو یاسایانە دەکات، کە خوا ناردوونیەتە خوارێ.

دادگەری ئابوری لە ئیسلامدا

کۆڵەگـەی یەکـەمی دادگـەری ئـابوری لـە ئیسـلامدا، بریتیـە لەحەڕامکردنی سوو(الربا).

سوو(الربا)، لە هەموو پەیامە ئاسمانیەکاندا نەفرەتی لێکراوە، بەڵام جولەکەکان(زلە سوو خۆرەکان)، یاریان بەو دەقە خواییانە کرد، کە لە تەوراتدا هاتبوون لە دژی سوو، لەسەر عادەتی خۆیان لە گۆڕینی هەر دەقێك، کە ڕێگری لە هەواو ئارەزووەکانیان بکات، بۆیە هەڵی دەگێڕنەوە، تا لەگەڵ ئەو بارودۆخە فەساد و خراپەی، کە تیایدان بیگونجێنن، لە تەوراتدا هاتووە:(شت بە سوو (الربا)بە براکەت مەفرۆشە). ئەوانیش ئەم دەقەیان وەرگێڕاو گووتیان، واتە:بە برا جولەکەکەت، بەڵام خەڵکی تری غەیرە جوولەکە، ئەوا بەتاڵان بردنی ماڵ و سامانیان لە ڕێگەی (سوو)ەوە ڕەوایە، قورئانی پیرۆزیش لەبارەیانەوە دەفەرموویت: ﴿ وَمِنْ أَهْلِ ٱلْكِتَـٰبِ مَنْ إِن تَأْمَنْهُ بِقِنطَارٍ يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيْكَ وَمِنْهُم مَّنْ إِن تَأْمَنْهُ بِدِينَارٍ لَّا يُؤَدِّهِۦٓ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَآئِمًا ۗ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا۟ لَيْسَ عَلَيْنَا فِى ٱلْأُمِّيِّـۧنَ سَبِيلٌ وَيَقُولُونَ عَلَى ٱللَّهِ ٱلْكَذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ ﴾ آل عمـران: ٧٥. واتـە :ئەوانـە بۆیـە وا دەکـەن، چـونکە دەڵـێن:لـە بەرانبـەر دەسـتەی نەخوێندەوارانـدا (مەبەسـتییان موسوڵمانانە)لێپرسراو نابین(ئەگەر فێڵیان لێبکەین و ماڵیان بخۆین)، ئەوانە بەدەم خواوە درۆ هەڵدەبەستن و دەشزانن، کە درۆ دەکەن..

بەلأم دەقەكانی قورئـانی پـیرۆز لـەبارەی قەدەغـە كردنـی ڕیبـاوە، زۆر ئاشكراو یەكلاییكەرەوەن، بـەجۆرێك، كـە بـوار بـە هـیچ كـەس نـادەن، بـە جۆرێكی تر ماناكەیان لێكبدەنـەوە:﴿ ٱلَّذِينَ يَأْكُلُونَ ٱلرِّبَوٰاْ لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ ٱلَّذِى يَتَخَبَّطُهُ ٱلشَّيْطَٰنُ مِنَ ٱلْمَسِّ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوٓاْ إِنَّمَا ٱلْبَيْعُ مِثْلُ ٱلرِّبَوٰاْ ۗ وَأَحَلَّ ٱللَّهُ ٱلْبَيْعَ وَحَرَّمَ ٱلرِّبَوٰاْ ۚ فَمَن جَآءَهُۥ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّهِۦ فَٱنتَهَىٰ فَلَهُۥ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ ۖ وَمَنْ عَادَ فَأُوْلَٰٓئِكَ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ ۖ هُمْ فِيهَا خَٰلِدُونَ ﴿٢٧٥﴾ يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰاْ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَٰتِ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴿٢٧٦﴾ إِنَّ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ وَأَقَامُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتَوُاْ ٱلزَّكَوٰةَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِندَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٢٧٧﴾ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَذَرُواْ مَا بَقِىَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓاْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿٢٧٨﴾ فَإِن لَّمْ تَفْعَلُواْ فَأْذَنُواْ بِحَرْبٍ مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ ۖ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ ﴾ البقرة: ٢٧٥ - ٢٧٩. واتە:ئەوانەی سوو دەخۆن، هەڵسوكەوت ناكەن و، ڕاست نابنــەوە(لــەگۆڕ)دا، مەگــەر وەك ئــەو كەســەی كــە شــەیتان دەســتی لێوەشاندبێت(هەر لە دونیادا سرووشتی نین، لە قیامەتیشدا وەك شێت دەبن)، چونكە ئەوانە دەڵێن:كڕین و فرۆشتن وەك سوو وایە(لە حاڵێكدا): خوا كڕین و فرۆشتنی حەلأڵ كردووەو، سووی حەرام كردووە، جا ئـەوەی ئامۆژگاری پەروەردگاری پێگەیشت و وازی هێنا، ئـەوەی دەسـتی كـەوتووە، بۆخۆی، كاری (لێپرسینەوەشی)، دەكەوێتە لای خـوا، بـەلأم ئـەوەی دەسـت بە سوو خۆری بكاتەوە، ئا ئەوانە جێنشینی نـاو ئـاگری دۆزەخـن و ژیـانی

هەمیشەیی تیادا دەبەنە سەرخوا، (سوو)تەفرو تونا دەکات و بەرەکەتی لێ هەڵدەگرێت، بەلأم پاداشتی خێر و سامان بەخشین برەو پێدەدات و بەرەکەتی تێدەخات، بێگومان خوا هیچ کافرێکی تاوانباری خۆشناوێت. بەڕاستی ئەوانەی، کە باوەڕیان هێناوەو، کردەوە چاکەکانیان ئەنجامداوەو، نوێژەکانیان بەچاکی بەجێهێناوەو، زەکاتیان داوە، تەنها پاداشتیان لای پەروەردگاریانە، ئەوسا نە ترس و بیمیان لەسەرە، نە غەم و پەژارە دەیانگرێتەوە. ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، پارێزکار و خواناس بن و واز لە پاشماوەی سوو بهێنن، ئەگەر ئیماندارن. خۆ ئەگەر وا نەکەن، ئەوا جەنگ لەگەڵ خواو پێغەمبەرەکەیدا ڕابگەیەنن(کە سەرئەنجامەکەی زۆر سامناکە)، خۆ ئەگەر تەوبە بکەن و(لە سوو خۆری وازبهێنن)ئەوا تەنها سەرمایەکانتان بۆ هەیە وەری بگرنەوە، نە ستەم دەکەن(لە قەرزدارەکان)، نە ستەمتان لێدەکرێت.

ئەم جۆرە توندیە، بۆ هیچ تاوانێکی تر، جگە لە سوو(الربا)، لە قورئاندا نەهاتووە، بۆیە واتاکەی ئاشکرایەو، گومانێك جێناهێڵێت.

تاوانی گەورەی سوو(الربا) ئەوەیە، کە پێویستی مرۆڤ بۆ ماڵ و سامان بەهەل دەزانێ و ئیستیغلالی دەکات، بۆ ئەوەی قازانجێکی زۆر بکەوێتە دەست خاوەن سامان، بەبێ ئەوەی هیچ هەوڵ و ماندووبوونێکی لە پێناودا کردبێت، هەروەها ئەم تاوانە دژ بە مرۆڤایەتیە، لەلای هەر کەسێکی خاوەن بیروهۆش ئاشکرایە، هەرچەندە ئەنجامدەرانی ڕیبا بڕوبیانووشی بۆبێننەوە، تا تاوانەکەیانی پێ داپۆشن.

ئەم تاوانە تا سەدەکانی کۆتایی(سەردەمی سەرکێشی جوولەکەکان)، زۆر ئاشکرا نەبوو. چونکە لەسەردەمی پێشووتردا تاکەکان خۆیان

سامانیان لە خاوەنەکەی وەردەگرت، تا هەندێك کاری تایبەتی خۆیانیانی پێ ڕاپەڕێنن، بەمەش دەکەوتە تۆڕی ڕیبا و، لە کۆتاییدا ئەگەر قەرزدار توانای دانەوەی قەرزەکەی نەبوایە، پارەکە چەند ئەوەندەی خۆی زیادی دەکرد، بەڵام لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا، تاوانەکە زۆر گەورەتر و، فراوانترە. چونکە کێشەکە کێشەی تاکێك بەرانبەر تاکێکی تر نیە، بەڵکو بۆتە کێشەیەکی نێو دەوڵەتی و فراوانتر بووە و، خەڵکی بە ملیۆنان و ملیاران، بە داوی ڕیباوە دەبن!

لە چلەکانی سەدەی ڕابردوو، شارەزایەکی ئەڵمانی، کە ناوی (جۆزێف شاخت)بوو، ڕاپۆرتێکی نووسی لەسەر ڕیبا، تیایدا ئەوەی خستەڕوو، کە ئەنجامی سوو(الربا)بریتیە لە کەڵەکەبوونی سامان، لەدەستی کەسانێك، کە بەبەردەوام ژمارەیان کەمدەکات و، کەمبوونی سامان و زیادبوونی هەژاری لە کەسانێکدا، کە بە بەردەوام ژمارەیان لە زیاد بوون دایە.

لە ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا، ئەوانەی کە بە داوی ڕیباوە دەبن، تاکە تاکە نین، بەڵکو وولاتان تووشی دەبن و، بە بەردەوامی دەکەونە ژێر باری قەرزەوە، بەمەش باری ئابووریان کز و لاواز دەبێت و، هەوڵ بەردەوام دەدەن، نا بۆ دانەوەی قەرزەکە، بەڵکو بۆ دانی ئەو سوو(الربا)ەی، کە دەچێتە سەر پارە قەرز کراوەکەوە، لەگەڵ مانەوەی قەرزەکە وەکو خۆی، لەلایەکی ترەوە هەندێ وولات، وولاتانی تر دەکەنە کۆیلەو بەندەی خۆیان، لە بەرانبەر ئەو قەرزانەی، کە پێیان دەدەن، ئیتر ئەم لەوپەڕی خۆشگوزەرانیدا دەژی و، ئەویش سەیری ئازاری مرۆڤەکان دەکات، پاشان ئەو وولاتانە -بەو پارەیەی، کە لە خوێنی هەژاران بە تالآنیان بردووە-

دەست بەسەر کانگای ووزەی زەویدا دەگرن، بۆ ئەوەی زیاتر دەوڵەمەند بن و، زیاتر دەستیان بخەنە خوێنی هەژار و بێ تواناکان!.

ئەو حیکمەتە گەورەیەی خوای کارزان، کاتێك کە ڕیبای حەڕام کرد، بۆ ئەوە بوو، کە بەری ئەم تاوانە گەورانە بگرێ، جا چ لەسەر ئاستی تاکەکەس بن، یان لەسەر ئاستی وولاتان، بۆیە قەدەغەکردنی ڕیبای کردە کۆڵەگەی هەرە گەورەی دادگەری ئابووری لە ئیسلامدا.

*****

کۆڵەگەی دووەمی دادگەری ئابووری لە ئیسلامدا، کت و مت پێچەوانەی ڕیبایە، کە لەم ئایەتە پیرۆزەدا بەڕوونی ئاماژەی پێکراوە ﴿ يَمْحَقُ ٱللَّهُ ٱلرِّبَوٰا۟ وَيُرْبِى ٱلصَّدَقَـٰتِ ۗ وَٱللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ ﴾البقرة: ٢٧٦.
واتە:خوا، سوو، تەفرو تونا دەکات و بەرەکەتی لێهەڵدەگرێت، بەڵام پاداشتی خێرو سامان بەخشین برەو پێدەدات و بەرەکەتی تێدەخات.

ئەویش(زەکات)ە.

سەیری ئەو جیاوازیە مرۆڤایەتیە گەورەیە بکە، کە لە نێوان(سوو) و ماڵ بەخشیندایە !

لێرەدا مرۆڤێك، کە خاوەنی ماڵ و سامانە، بەدوای ئەوانەدا دەگەڕێت، کە پێویستیان بەو ماڵ و سامانە هەیە، تا بەهۆی قەرزەوە بیانخاتە داوی خۆی و، هەوڵ و کۆششیان بە فیڕۆ ببات و، خۆی بە ماڵی حەڕام قەڵەو بکات، لە بەرانبەردا لە ئیسلامدا مرۆڤێك، کە ماڵ و سامانی هەیە، لەپێناو خوادا هەندێك لە ماڵ و سامانەکەی جیا دەکاتەوەو، دەیخاتە دەستی هەژاران، تا لەو حاڵەی کە تێیدان، ڕزگاریان بکات، هەتا ئەگەر بۆ

نزمترین پلەی تەواوەتیش بێت، بۆ ئـەوەی بەسـەربەرزی بـژین و حاڵیـان باش بێت.

چەند جیاوازیەکی گەورە دەبینـرێت لە نێوان ئەم و ئەودا، نـەك تـەنها لەڕووی ئابووریەوە، بەڵکو بەر لەوە لەڕووی مرۆڤایەتییەوە.

هـەموو ئاراسـتەکردنێکی ئیسلام لەسـەر بنچـینەی مرۆڤایەتیـە، بـەر لەوەی سیاسەت، یان ئابووری، یان کۆمەڵایـەتی، یـان فیکـری بێـت، لەسـەر ڕێـــز گرتنـــی مرۆڤایـــەتی مرۆڤـــە، بـــەو پێیـــەی، کـــە مـــرۆڤ لەلایـــەن وەدیهێنـەرەکەی، کە خوایە ڕێـزی لـێگیراوە: ﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴿٧٠﴾ ﴾ الإسراء: ٧٠. واتە: بەڕاستی ئێمە ڕێزمان لە نـەوەی ئـادەم گرتـــووەو، بەســـەر ووشـــکانی و دەریـــادا(بـــە جۆرەهـــا هۆکـــاری گواستنەوە)هەڵمان گرتوون و لە ڕزق و ڕۆزی پوخت و چاکی جۆراو جۆر بـــەهرەوەرمان کـــردوون(لـــە خـــۆراك و پۆشـــاك و مـــاڵ و ناومـــاڵ و.. هتـد)بەڕاسـتی ئێمـە ڕێـزی زیـادەی ئـەوانمان داوە بەسـەر زۆربـەی ئـەو بەدیهێنـراوانەدا، کە دروستمان کـردون(لـە هـەموو ڕووییێکـەوە، تـا قـەدر و ڕێزی خۆیان بزانن).

هەروەها لە پێناو ئەو ئـێش و ئازارانـەی، کـە خـەڵکی هـەژار و نـەدارو دەسـتکورت بـەهۆی ڕیبـاوە تووشـی دەبـن، خـوای کاربـەجێ فەرموویـەتی: ﴿یمحق الله الربا ویربی الصـدقات﴾، هـەروەها فەرموویـەتی: ﴿ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِىٓ أَمْوَٰلِ ٱلنَّاسِ فَلَا يَرْبُوا۟ عِندَ ٱللَّهِ ۖ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن زَكَوٰةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ

ٱللَّهِ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُضۡعِفُونَ ﴿٣٩﴾ ﴾ الروم: ٣٩. واته‌:هه‌ر پاره‌و سامانێكتان به‌ سوو دابێت به‌ خه‌ڵكی بۆ ئه‌وه‌ی زیاد بكات ئه‌وا، له‌ناو سامانه‌كه‌یاندا به‌ره‌كه‌ت ناكات و پاداشتی نابێت لای خوا(به‌ڵكو موحاسه‌به‌شی له‌دوایه)ئه‌وه‌یش، كه‌ به‌ زه‌كات داوتانه‌و، مه‌بستتان ڕه‌زامه‌ندی خوایه‌، ئا ئه‌و جۆره‌ كه‌سانه‌ پاداشتیان چه‌ند به‌رانبه‌ر كردۆته‌وه‌. هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) فه‌رموویه‌تی:(لعن الله آكل الربا وموكله‌ و كاتبه‌ وشاهده‌)رواه مسلم. واته‌: خوا له‌عنه‌تی له‌ سوو خۆر كردوه‌، هه‌روه‌ها له‌عنه‌تی له‌ بریكاره‌كه‌ی و نووسه‌ر و شایه‌ته‌كانیشی كردووه‌ .

تۆ سه‌یری نه‌فامی سه‌رده‌م (الجاهلية المعاصرة)و دیموكڕاسی سه‌رمایه‌داری بكه‌، كه‌ هه‌موو كاره‌كانیان به‌ ڕیبا ئه‌نجام ده‌ده‌ن و ئیددیعای ئه‌وه‌ش ده‌كه‌ن، كه‌ تا ئێستا دادگه‌رترین نیزامه‌، كه‌ مرۆڤایه‌تی به‌درێژایی مێژوو به‌خۆیه‌وه‌ دیبێ!!

****

كاتێك كه‌ خوای په‌روه‌ردگار سوو(الربا)حه‌رام ده‌كات و زه‌كات به‌سه‌ر ده‌وڵه‌مه‌ندان‌دا فه‌رز ده‌كات بۆ هه‌ژار و نه‌داران، ده‌وڵه‌ت هه‌ڵده‌ستێت به‌ كۆكردنه‌وه‌ی و له‌وكارانه‌ی، كه‌ له‌ قورئاندا باسیان لێوه‌ كراوه‌ خه‌رجی ده‌كات، ده‌بێته‌ هۆی جوڵه‌یه‌كی ئابووری پاك.

جا بۆ ئه‌وه‌ی سه‌رمایه‌كه‌ ساڵ له‌دوای ساڵ له‌كه‌می نه‌دات، له‌سه‌ر سه‌رمایه‌دار پێویسته‌ كار بكات، تا بیبوژێنێته‌وه‌. به‌ڵام ئیسلام بۆ بوژاندنه‌وه‌ی مه‌رجی داناوه‌:كه‌(زۆره‌ ملێ)یی و دزی و قۆرخكردن(الاحتكار)ی پێویستیه‌كانی تێدا نه‌بێت و، ماڵی به‌كرێ گیراو

نەخورێت و زێدەڕۆیی و بەپەنهانی نەبێت. ئیتر بەم شێوەیە هەڵی کار بۆ کرێکاران دەڕەخسێت و، کۆمەڵگە سەر لەبەری هاوبەشی دەکەن لە بەرهەمی ئەو بوژانەوە پاکەی، کەهیچ زوڵم و ستەمێکی بۆ هیچ کەس لێناکەوێتەوە.

ئاشکرایە، کە زەکات فەرزێکە دەوڵەت کۆی دەکاتەوە و، ئەوانەی کە نایدەن سزایان دەدات: ﴿إِنَّمَا ٱلصَّدَقَٰتُ لِلۡفُقَرَآءِ وَٱلۡمَسَٰكِينِ وَٱلۡعَٰمِلِينَ عَلَيۡهَا وَٱلۡمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمۡ وَفِي ٱلرِّقَابِ وَٱلۡغَٰرِمِينَ وَفِي سَبِيلِ ٱللَّهِ وَٱبۡنِ ٱلسَّبِيلِۖ فَرِيضَةٗ مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ﴾ التوبة: ٦٠ واتە: بێگومان زەکات تەنها بۆ هەژاران و نەداران و ئەو کەسانەی، کە کارمەندن بەسەریەوە و بەو موسوڵمانە نوێیانەی، کە تا ئێستا ئیمان لەدڵیاندا جێگیر نەبووە و، بۆ ئازادکردنی کۆیلەکان و بۆ(یارماتیدانی)قەرزدارەکان و بۆ گەیاندنی ئایینی خوا(هەربوارێك کە خزمەت بە بانگەوازی ئیسلام بکات و ئایینی خوا بەرەو پێش و سەرکەوتن ببات)هەروەها بۆ ئەو ڕێبوارانەش، کە پارەیان لێدەبڕێت و نەدار دەکەون، (دابەشکردنی زەکات بەو شێوەیە)فەرزە لەلایەن خواوە لەگەردنی ئیمانداران، خواش زاناو دانایە(لەسامان بەخشین و فەرزکردنی زەکاتدا).

هەروەها لەماڵ و ساماندا، جگە لە زەکات، جۆرێکی تریش لە بەخشین هەیە، کە پێغەمبەر(ﷺ) لەبارەیەوە فەرمویەتی، کەخوا فەرزی نەکردووە، بەڵام لەلای خۆشەویستەو ئەوانەی، کە ئەنجامی دەدەن ئەوا بەهەشت و ڕەزامەندی خوایان بە نسیب دەبێت: ﴿وَسَارِعُوٓاْ إِلَىٰ مَغۡفِرَةٖ

مِّن رَّبِّكُمْ وَجَنَّةٍ عَرْضُهَا ٱلسَّمَٰوَٰتُ وَٱلْأَرْضُ أُعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٣٣﴾ ٱلَّذِينَ يُنفِقُونَ فِى ٱلسَّرَّآءِ وَٱلضَّرَّآءِ وَٱلْكَٰظِمِينَ ٱلْغَيْظَ وَٱلْعَافِينَ عَنِ ٱلنَّاسِ ۗ وَٱللَّهُ يُحِبُّ ٱلْمُحْسِنِينَ ﴾ آل عمـــران: ١٣٣ - ١٣٤ واتـــە: پەلـــە بكـــەن و پێشبڕكێ بكەن، تا دەگەنە لێخۆشبوونی پەروەردگارتان و بەهەشتێك، كە پانایيەكەی ئاسمانـەكان و زەوی گرتۆتـەوەو ئامادە كراوە بۆ پارێزكاران. ئەوانـەی لـە خۆشی و ناخۆشیدا، لەهـەرزانی و گرانیدا مـاڵ و سامانیان دەبەخشـن و، ڕق و كینـەی خۆیـان دەخۆنـەوەو خـۆگرن، لەخـەڵكی خۆشـدەبن و لێبـوردەن، خـوای میهرەبـانیش چـاكەكار و چـاكەخوازانی خۆشدەوێت.

ئەمـــەش یەكێكـــە لـــە هۆكارەكـــانی پـــەروەردەی خـــوایی بـــۆ ئیمانداران:كەمترین ئاست فەرز دەكات، كـە ژیانی بـەبێ بـوونی نـالوێ و، سزا بۆ كەمتەر خەمانی دیاری دەكات و، بەبێ سنوور دەرگا بۆ بەخشین دەكاتەوە، كە چاكەكاران پێشبڕكێی بۆ دەكـەن بـۆ بەدەسـت هێنـانی ڕەزای خواو، بەمەش خێر و چاكە باڵ بەسەر هەمواندا دەگرێت.

****

كۆڵەگـەی سـێیەمی دادگـەری ئـابوری لەئیسـلامدا بریتییـە لـە بەرپرسیارییەتی دەستەبەریكردن (التكافل)، بەهـەردوو جۆری: فـەڕز و خۆبەخشانە .

ئیسلام لـەناو خێزاندابەرپرسیاریەتێكی دەستەبەریی فـەڕز دەكـات و دەیسـەپێنێ، كـە ئـەویش سـەرداری خێزانــەو بەرپرسـیاریەتی خـەرجی هاوسەر و منداڵەكانی و خزمە هەژارەكانی لەسەرە.

هـەروەها بەرپرسـیاریەتییەکی تـری کـراوەش هەیـە، کـە لـەنێوان دەوڵەمەند و هەژارەکانی کۆمەڵگەدا دەبێت، کە خـوا بـە هـەمو هۆیـەکانی خۆشەویستی، خۆشەویستی دەکـات، پێغەمبـەریش(ﷺ) هـانی ئـەو جـۆرە بەرپرسیاریەتیەی داوە، تا بەرپرسیاریەتی دەستەبەریی ببێتە یـەکێك لـە خاسیەتە تایبەتەکانی کۆمەڵگای ئیسلامی، دراوسێ مافی بەسەر دراوسێوە هەیـە، هـەژارەکانی گـەڕەك مافیـان بەسـەر دەوڵەمەندەکانـەوە هەیـە، هەروەها هەژارەکانی ئوممەت بە گشتی مافیان بەسەر دەوڵەمەندەکانیەوە هەیە.

لە جوانترین و گەورەترین ئەو باسانەی، کە تا ئێستا لەمێژوودا تۆمـار کـراون، ئەوەیـە کـە کۆمەڵگـەی ئیسـلامی لەسـەردەمی عومـەری کـوڕی عەبدولعـەزیزدا -ئەگـەر بۆماوەیـەکی کـورتیش بێـت-گەیشـتە شـێوازە نمونەییەکەی و توانی لەزەویدا بچەسپێت، کە هەژاری تێدا نەما!

لـە کتێبـی(الامـوال)ی(ئـەبی عوبەیـد)دا هـاتووە کـە: (یـەحیای کـوڕی سەعید) دەڵێـت: عومـەری کـوڕی عەبدولعـەزیز نـاردمی بـۆ کۆکردنـەوەی زەکاتی ئەفریقیا، دوای ئەوەی کۆمکردەوە، داوای ئەوەم کـرد، کـە هـەژاران بێن بۆ لام، تـا بیـان دەمـێ، بـەڵام کەسـم دەستنەکەوت، چونکە عومـەری کـەڕی عەبدولعـەزیز هـەموو خـەڵکی دەوڵەمەنـد کردبـوو، ئـیتر منـیش هەندێك کۆیلە (عبد)م پێ کڕین و ئازادم کردن.

هەروەها لە لاپەڕەی(٣٥٧-٣٥٨)ی هەمان کتێب دا هاتووە کـە: (عومـەری کـــوڕی عەبدولعـــەزیز)، نامەیـــەکی بـــۆ عەبدولحەمیـــدی کـــوڕی عەبدولڕەحمان- کە لە ئێراق بوو-ناردووە، کە ماڵ و سامان بداتە خەڵکی. (عبدولحەمید)یش نـامەیەکی بۆ ناردووە کە:ماڵ و سـامانم داوەتـە خـەڵك

و هێشتاش له (بیت المال)دا هەر ماوە. پاشان نامەیەکی تری بۆ ناردەوە، کە هەر کەسێك دەیەوێت هاوسەرگیری بکات و پارەی نییە، ئەوا پارەی مارەییەکەی بۆ بدەو هاوسەرگیرییەکەی بۆ ئەنجام بدە، ئەمیش بۆی نوسیوە کە:هەموو ئەوانەی، کە بەنیازی هاوسەرگیری بوون بۆم ئەنجام داون و هێشتاش ماڵ و سامان لە (بیت المال)ی موسوڵمانانندا هەر ماوە. پاشان نامەیەکی تری نووسیوە، کە بگەڕێن هەر کەس سەرانەی لەسەرە بۆی بدەن و یارمەتی بدەن، کە زەویەکەی دابچێنێت، چونکە ئێمە بۆ ساڵێك و دوو ساڵ نامانەوێت.

هەروەها لە لاپەڕە(٧٣٨)دا هاتووە کە:(عومەری کوڕی عەبدولعەزیز) نامەیەکی بۆ(لەیسی کوڕی سەعد)نووسیوە، کە قەرزی قەرزداران بداتەوە، ئەمیش بۆی نووسیوە، ئێمە دەبینین هەر پیاوێك خانوی هەیەو ئەسپ و خزمەتکار و کەل و پەلی پێویستی ناوماڵی هەیە. پاشان عومەر نامەیەکی تری بۆ نووسیەوە: پێویستە مرۆڤی موسوڵمان خانوییێکی هەبێت، کە تێیدا نیشتەجێ بیبێت، خزمەتکارێکی هەبێت، کە هەندێ کاری لەجیاتی ڕاپەڕێنێت و، ئەسپی هەبێت، کە جیهادی دوژمنەکەی بکات و، کەل و پەلی پێویستی ناو ماڵیشی هەبێت! بەڵێ! کەواتە قەرزی بۆ بدەنەوە، چونکە ئەو کەسە بە قەرزار حیسابە.

****

کۆڵەگەی چوارەمی دادگەری ئابوری لە ئیسلامدا بریتییە لە بەردەوام داماڵینی ماڵ و سامانەکان لە ڕێگەی فەرزی(میرات دا)و، دووبارە دابەشکردنەوەی بەشێوەیەکی نوێ، بۆ ئەوەی بە تەنها ماڵ و سامان لەدەستی چەند کەسێکدا کۆ نەبێتەوەو نەبێتە هۆی زوڵم و ستەم.

چونکە هەر کاتێك سامان لەدەستی لایەنێکدا کۆبووەوە، ئەوا جۆرەها گەندەڵی ئابوری و کۆمەڵایەتی لێدەکەوێتەوە، قورئانی پیرۆزیش ئاماژەی بەم باسە کردووە:﴿ كَيۡ لَا يَكُونَ دُولَةَۢ بَيۡنَ ٱلۡأَغۡنِيَآءِ مِنكُمۡۚ ﴾ الحشر: ٧. واتە: بۆ ئەوەی ئەو مالّ وسامانە تەنها لەنێوان دەوڵەمەندەکانی ئێوەدا نەبێت.

لەم ئایەتە پیرۆزەدا دەردەکەوێت، کە پەروەردگار نایەوێت ماڵ و سامان بە تەنها لەدەستی دەوڵەمەنداندا کەڵەکە ببێت، بەڵکو دەیەوێت بکەوێتە دەستی خەڵکەوە. دیارە فەرزی میرات دابەشکردن بەشێوەیەکی بەردەوام بەکاری خۆی هەڵدەستێت، چونکە سامانی مرۆڤ کاتێك لەژیاندایە هەرچەندێك بێت، هەر دەبێت ڕۆژێ لە ڕۆژان لەم دونیایە بڕواو بەجێی بێلێ و، سامانەکەی بەسەر خاوەن بەشەکاندا، کە بە پێی شەرعی خوا میرات دەگرن، دابەش بکرێت، بەمەش کەڵەکە بوون و قۆرخکردنی سامان بە تەنها بۆ لایەنێك نابێت، بەڵکو بەردەوام چەند کەسانێکی تری نوێ کار بەم سامانە دەکەن و ئەم دەست و ئەم دەستی پێ دەکەن.

****

ئەمە چاوپێداخشاندنێکی خێرا بوو، کە گەورەیی ڕێبازی خوایی سەبارەت بە هەموو لایەنەکانی مرۆڤایەتی دەردەخات، بەتایبەتی سەرمایەداری ڕیباخۆری، کە دیموکراسی ڕۆژئاوا خۆی بە خاوەنی دەزانێت و لای وایە دادگەرترین سیستەمە، کە بە درێژایی مێژوو مرۆڤ پێی گەیشتبێت.

دیارترین جیاوازی نێوان ڕێبازی خوایی و ڕێبازی دیموکڕاسی سەرمایەداری ڕیباخۆریی ئەوەیە، کە لە ئیسلامدا دەوڵەمەندان یاساو ڕێساو شەریعەت دانانێن، چونکە یاسا دانان بە تەنها ماڤی خوایەو، مرۆڤ تەنها بۆی هەیە شوێن ئەو یاسایە بکەوێت، کە خوا ناردویەتی.

لەباسی پێشوو باسی ئەو مەسەلەیەمان کردوو، دەرمانخست کە ئەوەی کاروباری دیموکراسی رۆژئاوا هەڵدەسوڕێنێت سەرمایەیەو، ژیان هەمووی بۆ ئەو مەیسەر کراوەو، لە پشت پەردەی ئەو شانۆگەریە جوانەی، کە وادەردەخات پیاوی سەرشەقام(رجل الشارع)حوکم دەکات، ئەگەر درکمان بەوە کرد، کە شەرعی خوا دەستی مرۆڤ دەبەستێت لە یاسا دانان و، ئەو بابەتە گۆڕاوانەی، کە بواری کۆشش(اجتهاد)کردنیان هەیەو، بەستراونەتەوە بەو شتانەی، کە خوا جێگیری کردوون، ئەو جیاوازیە گەورەیەمان بۆ دەردەکەوێت، کە لەنێوان دادگەری ئابوری لە ئیسلامدا، کە ڕێگری لە سەرمایەدار دەکات دەسەڵاتی یاسادانانی هەبێت لە بەرژەوەندی خۆی لەسەر حیسابی بەرژەوەندی کەسانی تردا(هەر ئەمەیە کە بە ڕاستی لەسەر زەویدا ڕوو دەدات)، لەگەڵ ئەو زوڵم و ستەمەی، کە دیموکڕاسی سەرمایەداری ڕیباخۆری دەیکات و ناوی ئابوری ئازاد (الاقتصاد الحر)ی لێدەنێ!

هەروەها جیاوازییەکی تری سەرەکی هەیە لە نێوان ڕێبازی ئابوری ئیسلام و ڕێبازەکانی تری مرۆڤ، جا چ ئەو نیزامانەی، کە ماڤی خاوەندارییەتی تاکە کەس ڕەت دەکەنەوە (وەکو لەسەردەمی شیوعییەتدا دەکرا) یان ئەو نیزامانەی، کە ماڤی خاوەندارییەتی تاکەکەسی بەبێ کۆت و

بەنـد بـە ڕەوا دەزانێـت (هـەر ئەمەشـە، کـە لـە ڕۆژئـاوادا، دیموکراسـی سەرمایەداری پەیڕەوی دەکات).

مـافی خاوەنداریـەتی تاکەکەسـی لـە ئیسلامدا زۆر ڕوون و ئاشـکرایەو، شەریعەتی خواش بە قەدەغە کردنـی فێـڵ و تەڵەکەبازی و زۆرەملێیـی و دزی دەیپارێزێـت، بـەڵام لـە بەرانبـەردا ئیسلام چـەند کـۆت و مـەرجێکی داناون، کە ڕێ لە خاوەندارییەتی تاکەکەسی دەگرێت، تاستەم لـە کەسـانی تر نەکەن و، قازانـج و زیان بە دادگەری لە نێوان خەڵکیدا دابەش دەکات.

پێشتر باسی کۆت و مەرجی یەکەممان کرد، کە ڕێ گـرتن بـوو لـە یاسـا دانــان لەلایــەن ســەرمایەدارەوە، لێرەشــدا ئامــاژە بــە کــۆت و مــەرجی جۆر(النوع)ی سەرمایە دەکەین.

ســەرمایەدار لـە دیموکڕاسـی سـەرمایەداری ڕۆژئـاوادا، ئامـانجی هـەرە گرنگ و گەورەی ئەوەیە، کـە قـازانج بکـات، لـە یاساکانیشـیدا هـەموو ئـەو توانایانـە دادەنێـت، کـە هـەلی قـازانج کردنـی بـۆ دەڕەخسێنن، لـە پـێش هەموویانەوە بەڕێوەبردنی کار و کـردار بـە سـوو(الربـا)، هـەروەکو پێشـتر باسمــان کــرد، کــە تــەنها ئەمــە بەســە بــۆ زانینــی پیســی و چــەپەڵی نیزامەکانیان و، کە ئیددیعای دادگەرییان پووچەڵکاتەوە.

لەگــەڵ ئەمەشــدا بەتــەنها ســوو(الربــا)، تاکــە خراپــەی نیزامــی سەرمایەداری ئازادی نیە!! چونکە ئارەزووی قازانـج لەسنورێکدا ناوەستێت و گرنگـی بەتێکدانی ڕەوشـتی خـەڵك نـادات، مـادام خراپـەکاری لەزەویـدا هەلی زیاتری قازانـج بۆسەرمایەداری بڕەخسێنێ!!.

دوورخستنەوەی بیرو چـەمکی ژیـانی دوایـی لـە بـیرو هۆشـی خـەڵك و، دونیا کردنە گەورەترین وگرنگترین خەم وتاکە مەبەستی هەوڵ بـۆ دان و

تێکۆشان، کاری داگیر کردن و هەڵخەڵەتاندنی خەڵك بە جۆرەها شتی هەڵخەڵەتێنەر، کە دونیایان بۆ دەڕازێنێتەوە، لە کۆتاییدا بەبەرژەوەندی سەرمایەدارەکان کۆتایی دێت.

سەرشێتی(مۆدێلات)بەشێکە لەو شتانەی، کە عەقڵ و دڵ و دەروونی خەڵك تێکدەدات و، لەهەمان کاتدا بە ملیاران ماڵ و سامان دەخاتە گیرفانی سەرمایەداران، کە ئەگەر خەڵکی بۆ ئامانجێك ژیابان و لەژێر چاودێری خودایی بان، حیسابیان بۆ ڕۆژی دوایی کردبا(لە حەشر و حیساب و پاداشت و سزا).

مۆدێلات هەر بە جلی ژنانەوە تایبەت نییە، هەروەکو کە ناوی دێ خەڵکی وا لێی حاڵی دەبن، بەڵکو زۆر جۆری هەن، سەیری مۆدێلاتی ئۆتۆمبێل بکەن ئەگەر خەڵکی، خۆشی دونیا لە ڕۆژی دواییان بێئاگایان نەکات، جیاوازی لە نێوان ئۆتۆمبێلی ساڵی پار و ئەمساڵ چیە؟ئایا ئەندازیاران و داهێنەران لە چیدا داهێنان دەکەن، کە خەڵکی وا لێبکەن واز لە ئۆتۆمبێلی کۆن بێنن و هەوڵی وەدەستخستنی ئۆتۆمبێلی نوێ بدەن؟سەرەڕای ئەو فێڵ و تەڵەکانەی، کە سەرمایەداران دوای جەنگی جیهانی دووەم پەیڕەویان دەکردن، لە وەبەرهێنانی دەزگاو ئامڕازی وا، کە ماوەی کارکردنی دیاریکراو(محدود)بێت، خەڵکی ناچارکەن، کە بەردەوام بیانگۆڕێت، تا کارگە بەرهەمهێنەرەکان قازانج بکەن و بەردەوام ڕەواجیان هەبێت، تەنانەت لە داوو دەرمانیشدا ئەم فێڵ و تەڵەکانە دەکەن و وایان درووست دەکەن، تا بە تەواوی نەخۆشیەکە چارەسەر نەکات، تا کارگەکانی دەرمان لە بەرهەمهێنان و دابەش کردن و قازانج کردن بەردەوام بن!

هەروەها بڵاو کردنەوەی هۆکارەکانی ڕابواردن لە ژیانی خەڵکدا، بە بیانووی ئاسوودەیی دەروونی خەڵك و ماندوبوون دەرکردن و حەسانەوەی زیاترو زیاتر تام و چێژ وەرگرتن!

ئایا ئەمە لەپێناو خوادایە یاخود لە پێناو شەیتان؟ هیچ کەس نکۆڵی کاری پیشەسازی ناکات، یاخود ئەوەی، کە تەکنیك لە پێناو خزمەتی مرۆڤایەتیدا دەیکات، ئەگەر ئەو هەوڵە زانستی و تەکنیکیانەو، ئەو خزمەتگوزاریانەی، کە پێشکەشی خەڵکی دەکەن بەس بوایەن و، سەرمایەداران بەوەندە قەناعەتیان کردبا، کە بە حەڵاڵی لە بری ئەو هەوڵانە وەری دەگرن، ئەوا زۆر لە سیفات و خاسیەتی ئەو فەسادی و خراپەکاریەی دەگۆڕین، کە ئەمڕۆ زەوی داگرتووەو، دیموکڕاسی سەرمایەداری ڕیباخۆر پشتگیری دەکات، بە دانانی ئەو یاسایانەی، کە بەرێگایەکی ڕاستەوخۆ، یان نا ڕاستەوخۆ خاوەن بەرژەوەندیەکان هان دەدات کە فەسادی و خراپەکاری بڵاو بکەنەوە.

****

خاوەنداریەتی تاکەکەسی لە ڕێبازی خوایی دا بەهۆی ئەو شەریعەتەی، کە لە لایەن خواوە هاتووە، پارێزراوە، بەڵام لەهەمان کاتدا ڕێگری لێدەکات لە خراپەکاری و خراپبوون، بەهۆی ئەو کۆت و مەرجانەی، کە بۆی داناون تا لەنێویدا سەرمایە گەشە بکات، هەروەها لەهەمان کاتدا ئاراستەی خەڵك دەکات بەرەو پەرستنی خواو نزیکبوونەوە لێی بەهۆی پەرستشەکانەوەو، هەست کردن بەچاودێری خوا لەهەموو گەورەو بچوکێکدا، والەڕۆژی دوایی دەکات، کە بەردەوام لە دڵی خەڵکیدا بوونی هەبێت.

ئێمە ناڵێین خەڵك لەژێر سایەی ڕێبازی خواییدا دەبنە فریشتەو، جگە لە چاکە هیچی تریان لێنابینرێت!نەخێر!چونکە مرۆڤ هەر مرۆڤەو لە مرۆڤایەتی خۆی ناشۆرێ. بەڵام جیاوازییەکی زۆریش هەیە لەنێوان کۆمەڵگەیەك، کە پەیڕەوی شەرعی خوا دەکات و، کۆمەڵگەیەك بێ کۆت و مەرجە و، تەنها بەدوای هەواو ئارەزووەکانیدا عەودالە، کە ئارەزووی قازانجیش بەهەر ڕێگەیەك بێت، هەرچەندە ببێتە هۆی تووڕەبوونی خواش، یەکێکە لەو ئارەزوانەو، هەر شتێك دەبێتە هۆی توڕەبوونی خوای پەروەردگار، بیکاتە بنچینەیەك لە بنچینەکانی ژیان!

بێگومان ڕێبازی خوایی ڕێبازێکی تێر و تەواوە، بیرو باوەڕو شەریعەت تیایدا، ئاراستە کراون بۆ دروست کردنی(مرۆڤێکی چاك)، کە لەژیانێکی خۆش و باشدا لەسەر زەویدا بژیت و، لە دوارۆژدا بکەوێتە ناو نازو نیعمەتەکانی خواوە.

﴿ وَٱبْتَغِ فِيمَآ ءَاتَىٰكَ ٱللَّهُ ٱلدَّارَ ٱلْءَاخِرَةَ ۖ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ ٱلدُّنْيَا ۖ وَأَحْسِن كَمَآ أَحْسَنَ ٱللَّهُ إِلَيْكَ ۖ وَلَا تَبْغِ ٱلْفَسَادَ فِى ٱلْأَرْضِ ۖ إِنَّ ٱللَّهَ لَا يُحِبُّ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴾ القصص: ٧٧. واتە:هەوڵبدە بەو ماڵ و سامانەی خوا پێی بەخشیوی ماڵی قیامەت و بەهەشتی بەرین بکڕەو، بەشی خۆیشت لەدونیادا بەحەڵاڵی فەرامۆش مەکە، چاکە لەگەڵ بەندەکانی خوادا بکە هەروەك خوا چاکەی هێناوەتە ڕێت، نەکەی هەوڵی فەسادو گوناه و تاوان بدەی لە زەویدا، چونکە بەڕاستی خوا ئەو کەسانەی خۆش ناوێت، کە تۆوی خراپە دەچێنن﴿ مَنْ عَمِلَ صَٰلِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ

فَلَنُحْيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ﴾ النحل: ٩٧ واتە: ئەوەی کارو کردەوەی چاکی کردبێت، پیاو بێت یان ئافرەت، سوێند بەخوا بەژیانێکی کامەران و ئاسوودە لە دنیادا دەیژبێنین، لە قیامەتیشدا پاداشتیان بە جوانتر دەدەینەوە لەوەی، کە ئەوان دەیانکرد. هەر بەشێکی ئەو ڕێبازە شوێنی تایبەتی خۆی هەیە و، تەواو تۆکمە لەگەڵ بەشەکانی تریدا دەیگونجێت، بیر و باوەڕو سیاسەت وئابوری و ڕەوشت.. هەر کامێکیان ڕۆڵی خۆی دەبینێت و لەکۆتاییشدا لەشوێنێکدا بە تێر و تەسەلی بەیەك دەگەن پێی دەگوترێت(پەرستنی خوا). کە هەموو بوارو لایەنەکانی ژیان لەخۆ دەگرێت﴿ قُلْ إِنَّ صَلَاتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦٢﴾ لَا شَرِيكَ لَهُۥ ۖ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا۠ أَوَّلُ ٱلْمُسْلِمِينَ ﴾ الأنعام: ١٦٢ - ١٦٣ واتە: بڵێ:بەڕاستی نوێژ و حەج و درووشمەکانی و، ژیان و مردنم تایبەتە بۆ خوای پەروەردگاری جیهانیان. ئەو زاتە هیچ هاوەڵ و هاوبەش و شەریکێکی نییە و من بەوە فەرمانم پێ دراوەو، من یەکەم کەسی موسوڵمانانم.

دادگەری کۆمەڵایەتی لە ئیسلامدا

پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی :(انتم بنو آدم، وآدم من تراب)رواه الترمذي وابو داود. واتە:ئێوە هەمووتان وەچەی ئادەمن و، ئادەمیش لە خۆڵە.

((المسلمون تتكافأ دماؤهم ويسعى بذمتهم أدناهم))رواهابو داود. واتە:خوێنی موسوڵمانان وەکو یەکە، ئاساییترین کەسی موسوڵمان توانای داڵدەدانی هەیە.

((الا لا فضل لعربي على اعجمي، و لا لأبيض على أسود، الا بالتقوى)). واتە:بێگومان عەرەبێك گەورەیی نیە بەسەر کەسێکی غەیرە عەرەب، نە سپی پێست بەسەر ڕەشپێستەوە هەیە، تەنها بە تەقوا نەبێت.

((انما اهلك الذين من قبلكم انهم كانوا اذا سرق فيهم الشريف تركوه، و اذا سرق فيهم الضعيف أقاموا عليه الحد. وايم الله لو أن فاطمة بنت محمد سرقت لقطعت يدها))رواه مسلم. واتە:لەناوچوونی گەلانی پێش ئێوە، بەوە بوو، کە ئەگەر خاوەن پایە دزی کردبا، وازیان لێدەهێنا، ئەگەر بێهێزێکیش دزی کردبا، سزایان دەدا، سوێند بە خوا، ئەگەر فاتیمەی کچی موحەممەد دزی بکات، دەستی دەبڕم.

((القوي فيكم ضعيف حتى آخذ الحق منه، و الضعيف فيكم قوي عندي حتى آخذ الحق له))واتە:بەهێزتان لای من بێهێزە، تا ماف لێوەردەگرم،

بێهێزیشتان لای مـن بـەهێزە، تـا مـافی بـۆ وەردەگـرم. (ئەمـە بەشـێکە لـە ووتاری ئەبوبەکر(ڕەزای خوای لێبێ)، کاتێك خەلافەتی گرتەدەست).

****

ئەمانەو چەندین نموونەی تـر کۆڵەگـەکانی دادگـەری کۆمەڵایـەتین لـە ئیسلامدا.

لە ئیسلامدا چـینێك نیـە، کـە تایبەتمەنـدی وای هـەبن، لـە چـینەکانی تری جیابکاتەوە. لەکۆمەڵگەی ئیسلامیدا وەکو هـەموو کۆمەڵگـەکانی تـر، دەوڵەمەنـد و هـەژار هـەن، بـەڵام لـە ئیسـلامدا چـینێك نیـە وەکـو مانـای چینایەتی، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ هۆیەکی سادە، ئەویش ئەوەیـە، کـە لـە ئیسلامدا مرۆڤ یاسا دانانێت، هەروەها بەهۆی هەژاری و دەوڵەمەندییەوە، هیچ جیاوازییەکیان نیە لە شەریعەتدا(هەروەکو لە هەموو ئەو نیزامانەدا هەیە، کە مرۆڤ تیایاندا یاسا دادەنێت، ئـیتر چـینێك لەبەرژەوەنـدی خـۆی لەسەر حیسابی بەرژەوەندی چینێکی تردا یاسا دادەنێت).

ئەم ڕاستییە گەورەیە، ئەوەیە کە یاسادانەر لـە ئیسـلامدا خوایـە نـەك مــرۆڤ، کاریگــەری لەســەر هــەموو لایەنــەکانی سیاســی و ئــابوری و کۆمەڵایەتی و فیکری.. هتد. ی ژیان هەیە.

لەوانەیـە یەکـەم جـار هەسـت بـەم کاریگەریانـە نـەکرێت لـە بـوارە جیاجیاکـانی ژیانـداو، لـەبواری شـەریعەتدا، لـە هـەموو لایەنـەکانی تـردا ڕۆشنتر دەرکەوێت، بەڵام لەڕاستیدا هەرچەند قووڵتر بچینە ناخی بووارە جیاجیاکانی ژیان، خۆمـان بەرانبـەر ڕاسـتییەك دەبینینـەوە، کـە هـەردەم بـەرەو ڕوومـان دەبێتـەوە، کـە بەڕاشـکاوی پێمـان دەڵێـت:دادگـەری ئـا لێرەدایە، چونکە لەلای خواوەیە!

ئەمە ڕاستییەکە، کە هەموو نەفامیەتەکانی مێژوو ئینکاری دەکەن، کە مروڤ تیایاندا لەجیاتی خوا یاسادانان دەگرێتە دەست، جا چ نەفامیەتە کۆنەکان بن یاخوود نەفامیەتی هاوچەرخ.

هەر کاتێك مرۆڤ خۆی کردە خوا و لەجیاتی خوا، ئیددیعای یاسادانانی کرد، ئەوا زوڵم و ستەم سەراپای هەموو بوارەکانی ژیان دادەگرێ، بەئەندازەی دوری یاسای مرۆڤ لە یاسای خوا.

نەفامییەتی نویَ لە ڕۆژئاوادا، گەورەترین نەفامییەتە لە مێژوودا، کە مرۆڤی کردووەتە خوا لەبری خوا، لەبەر ئەوە﴿ ظَهَرَ ٱلْفَسَادُ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِى ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعْضَ ٱلَّذِى عَمِلُوا۟ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴾ الروم: ٤١. واتە:تاوان و خراپە دەرکەوتووەو هەموو سەرزەوی و دەریاکانی گرتۆتەوە، بەهۆی ئەو تاوان و گوناهانەوە، کە خەڵکی دەستییان داوەتیَ، سەرئەنجام دەبێت تاڵاوی هەندێ لەکردەوەکانیان بچێژن، بۆئەوەی بگەڕێنەوە بۆ ڕێبازی پاکی و خواناسی. (الظهور)لێرەدا بەمانای توانایی و بڵاوبوونەوە دێت.

****

پێغەمبەری بەرز و بەڕێز(ﷺ)دەفەرموێت: (انتم بنو آدم وآدم من تراب) الترمذي و ابو داود، واتە:ئێوە وەچەی ئادەمن و ئادەمیش لە خۆڵە.

پێغەمبەر(صلى الله عليه وسلم)لێرەدا مەبەستی کەمکردنەوەی پلەوپایەی ئینسان نیە، چونکە مرۆڤ ئەو درووستکراوەیە، کە خوالە قوری زەوی درووستی کردووە :﴿ إِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ إِنِّى خَٰلِقٌۢ بَشَرًا مِّن

طِينٍ ﴾ص: ٧١. واته:کاتێك پەروەردگارت فەرمووی:من دەمەوێت مرۆڤێك، لە قوڕ درووست بکەم.

هـــەر هـــەمان ئـــەو درووســـتکراوەیە، کـــە خـــوا بەســـەر زۆر لـــە درووستکراوەکانی تریدا بەرزی کردۆتەوە﴿ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِيٓ ءَادَمَ وَحَمَلْنَٰهُمْ فِي ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَىٰ كَثِيرٍ مِّمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ﴾ الإسراء: ٧٠. واتەبەڕاستی ڕێزمان لـه نـەوەی ئـادەم گرتـووە و بەسەر وشکانی و دەریادا(بەجۆرەها هۆکاری گواستنەوە)هەڵمان گرتوون و لـــە ڕزق و ڕۆزی پوخـــت و چـــاکی و جـــۆراو جـــۆر بـــەهرەوەرمان کردوون(لەخۆراك و پۆشاك و ماڵ و ناوماڵ و.. هتد)بەڕاستی ئێمـە ڕێـزی زیـادەی ئـەوانمان داوە بەســەر زۆربـەی ئـەو بـەدی هێنراوانـەدا، کـە دروستمان کردن و(لەهەموو ڕوویەکەوە، تا قەدرو ڕێزی خۆیان بزانن).

بەڵکو ئەم قسەیە بەئاراستەی ئەوکەسانەیە، کە زوڵـم و سـتەم دەکـەن بەبێ حەق و، بیریان دەخاتەوە، کە لەچی درووست بـو ون، تـا خۆیـان بـە زل نەزانن و ملکەچی فەرمانەکانی خوابن.

مـرۆڤ کاتێـك لـە بونـدا شـوێنی ڕاسـتی خـۆی دەزانێـت، لـە باشـترین بارودۆخدا دەژی: کەوا بەندەی خوایەو لەسەر زەوی گەورەیـە، ئـەوەی کـە لە ئاسمانەکان و زەویدا هەن بۆی مەیسەر و ڕام کراون: ﴿ إِن كُلُّ مَن فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ إِلَّآ ءَاتِي ٱلرَّحْمَٰنِ عَبْدًا ﴾ مریم: ٩٣ واته: هیچ کەسێك نیـە لـە ئاسمانـەکان و زەویـدا، کـە بەنـدەی ملکەچـی خـوای میهرەبـان نـەبێت

﴿ وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي ٱلسَّمَٰوَٰتِ وَمَا فِي ٱلْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَأَيَٰتٍ لِّقَوْمٍ

يَتَفَكَّرُونَ ﴾ الجاثية: ١٣ واتە: هەرچی لە ئاسمانەکان و زەویدا هەیە بۆ ئێوەی ڕامهێناوە، بۆ خزمەتگوزاری ئێوە فەراهەمی هێناوە، هەموویشی تێکرا بەخششن لەلایەن ئەو زاتەوە، بەڕاستی ئا لەو بەخشش و دیاردانەدا بەڵگەو نیشانەی زۆر هەن بۆ کەسانێك کە بیر بکەنەوەو، تێفکرن.

نە بەندایەتی مرۆڤ بۆ خوا گەورەیی مرۆڤ لەسەر زەویدا ڕەتدەکاتەوە، نەگەورەیی مرۆڤ لەسەر زەوی بەندایەتی بۆ خوا ڕەتدەکاتەوە. ئیتر کاتێك دەرك بەم ڕاستییە دەکات، دەبێتە ئەو مرۆڤە هۆشیارەی، کە دوو ئایەتەکەی سورەتی (الحجرات) مەبەستیانە ﴿ وَٱعۡلَمُوٓاْ أَنَّ فِيكُمۡ رَسُولَ ٱللَّهِۚ لَوۡ يُطِيعُكُمۡ فِي كَثِيرٖ مِّنَ ٱلۡأَمۡرِ لَعَنِتُّمۡ وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِي قُلُوبِكُمۡ وَكَرَّهَ إِلَيۡكُمُ ٱلۡكُفۡرَ وَٱلۡفُسُوقَ وَٱلۡعِصۡيَانَۚ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ ٧ فَضۡلٗا مِّنَ ٱللَّهِ وَنِعۡمَةٗۚ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴾ الحجرات: ٧ - ٨.

واتە: ئێوە دڵنیا بن و بزانن، کە پێغەبەری خوا(صلی الله علیه وسلم)لە ناوتاندایە(پرس و ڕای پێبکەن) زۆر شت هەیە ئەگەر ئەو بەڕای ئێوەی بکردایە تووشی گیرو گرفت و ناخۆشی دەبوون:بەڵام خوا ئیمان و باوەڕی لەلا خۆشەویست کردوون و لە دڵ و دەروونتاندا ڕازاندوویەتیەوە.. لەولایشەوە کوفر و بێباوەڕی و گوناه و یاخیبوون لە فەرمانی خوای لا تاڵ و ناشیرین کردوون، ئا ئەوانە هەر خۆیان ڕێگەی ژیری و سەرفرازییان گرتۆتە بەر، ئەمەش خۆی ڕێز و بەخششێکی تایبەتی و نازو نیعمەتێکە لەلایەن خواوە پێیان دراوە، خواش زانا و داناو کاربەجێیە .

مـرۆڤ لـه دوو بارانـدا حـاڵی بـەرەو خراپـی دەچـێت:کاتێـك زاڵمـان و سـتەمکاران بـه کـەمی دەزانـن و دەیکەنـه بەنـدەی خۆیـان و ئـەمیش بەبەندایـەتیان ڕازی دەبێـت، کـاتێکیش خـۆی سـتەم دەکـات و سـنور دەشکێنێ و خۆی دەکاته هاوبەشێك بۆ خـوا، خـۆی دەکاتـه هاوبەشـێك بـۆ خـوا، یـاخود خـۆی دەکاتـه خـوا لـەبری خـوا، ئـیتر لـەجیاتی خـوا یاسـا دادەنێت، پێوانەکان بۆخۆی دادەڕێژێت لەبری خوا، هەر ئەوانەن، کـه بـێ دەسـەڵات کـراون و زوڵـم و سـتەمیان کـردووە، قورئـانی پـیرۆز لـه زۆر لـه ئایەتەکانیـــدا کاتێـــك حـــاڵی نەفامـــەکان لـــه دوارۆژدا دەردەخـــات و لەبارەیانـــــەوە دەفـــــەرموێت:﴿ وَبَرَزُوا۟ لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ ٱلضُّعَفَـٰٓؤُا۟ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓا۟ إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ ٱللَّهِ مِن شَىْءٍ ۚ قَالُوا۟ لَوْ هَدَىٰنَا ٱللَّهُ لَهَدَيْنَـٰكُمْ ۖ سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَجَزِعْنَآ أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِن مَّحِيصٍ ﴾ إبـــراهيم: ٢١. واتـــه: (ئـــەو ڕۆژەی کـــه قیامـــەت بـــەرپا دەبێت)هەموان له بەردەم دەسـەڵاتی خـوادا دەردەکـەون، ئینجا لاوازو بـێ دەسەڵاتەکان (ئەوانـەی کوێرانـه شـوێنی ملهوڕ و سـتەمکاران کـەوتبوون) دەڵێن بەوانـەی، کـه خۆیـان بـه زل و گـەورە دانـابوو، بێگومـان خـۆ ئێمـه شوێنی ئێوە کەوتبووین!(ئێمه گوێڕایەڵ و فەرمانبەرداری ئێـوە بـووین!)، جا ئایـا ئێـوە ئـەمڕۆ نـاتوانن هـەوڵێك بـدەن، تـا ئەندازەیـەك سـزای خـوا لەسـەرمان کـەم ببێتـەوە، لـه وەڵامیانـدا ووتیـان:ئەگـەر خـوا هیدایـەتی ئێمەی بدایه، ئێمەش هیدایەتی ئێوەمان دەدا، (ئەڵبەت ڕوون و ئاشکرایه، که ئەوانه به دەسەڵاتدار و بێ دەسەڵاتیانەوە له دونیادا، نەك هیدایەتیان نەدەویست، بـەڵکو دژی دەوەسـتان و پیلانیـان دەگێـڕا، ئـیتر چۆن خـوای

گەورە هیدایەتی ئەو جۆرە کەسانە دەدات، خۆ هیدایەت بە زۆر نیە) ئێستاش بۆ ئێمە چوونیەکە، هاوارو ئاه و ناڵە بکەین، یان دان بەخۆدا بگرین، چارمان نیەو ڕزگار بوونمان ئەستەمە﴿ وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَن نُّؤۡمِنَ بِهَٰذَا ٱلۡقُرۡءَانِ وَلَا بِٱلَّذِي بَيۡنَ يَدَيۡهِۗ وَلَوۡ تَرَىٰٓ إِذِ ٱلظَّٰلِمُونَ مَوۡقُوفُونَ عِندَ رَبِّهِمۡ يَرۡجِعُ بَعۡضُهُمۡ إِلَىٰ بَعۡضٍ ٱلۡقَوۡلَ يَقُولُ ٱلَّذِينَ ٱسۡتُضۡعِفُواْ لِلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُواْ لَوۡلَآ أَنتُمۡ لَكُنَّا مُؤۡمِنِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُواْ لِلَّذِينَ ٱسۡتُضۡعِفُوٓاْ أَنَحۡنُ صَدَدۡنَٰكُمۡ عَنِ ٱلۡهُدَىٰ بَعۡدَ إِذۡ جَآءَكُمۖ بَلۡ كُنتُم مُّجۡرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ ٱسۡتُضۡعِفُواْ لِلَّذِينَ ٱسۡتَكۡبَرُواْ بَلۡ مَكۡرُ ٱلَّيۡلِ وَٱلنَّهَارِ إِذۡ تَأۡمُرُونَنَآ أَن نَّكۡفُرَ بِٱللَّهِ وَنَجۡعَلَ لَهُۥٓ أَندَادٗاۚ وَأَسَرُّواْ ٱلنَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُاْ ٱلۡعَذَابَ وَجَعَلۡنَا ٱلۡأَغۡلَٰلَ فِيٓ أَعۡنَاقِ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْۚ هَلۡ يُجۡزَوۡنَ إِلَّا مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴾ سبأ: ٣١ - ٣٣. واتە:ئەوانەی بێ باوەڕ بون ووتیان: هەرگیز باوەڕ بەم قورئانەو بەو هەواڵەش ناکەین، کە باسی دەکات(کە قیامەتە)، خۆ ئەگەر دەبینیت کاتێك ستەمکاران وەستێنراون لەبەردەم دادگای پەروەردگاریاندا قسە دەڵێن بە یەکتر و یەکتری تاوانبار دەکەن، بێ دەسەڵات و لاوازەکان بە زۆردار و دەسەڵاتدارەکان دەڵێن:ئەگەر ئێوە نەبوونایەتە کۆسپ، ئەوا ئێمە باوەڕدار دەبووین. دەسەڵاتدارو زۆر دارەکانیش بەلاوازکراو و ژێر دەستەکان دەڵێن: ئایا بۆچی ئێمە ڕێگەی هیدایەتمان لێبەستبوون و نەماندەهێشت دوای ئەو کاتەی، کە هیدایەت هاتبوو بۆتان؟! نەخێر، وانیە، بەڵکو ئێوە خۆتان تاوانبار و تاوانکاربوون. دووبارە لاوازکراو و ژێر دەستەکان ووتیان بە زۆردار و ژێر دەسەڵاتدارەکان:نا، وانییە، بەڵکو پیلان و نەخشەی

شـــەوانە و ڕۆژ بـــوو کاتێـــك فـــەرمانتان پێـــدەداین، بڕوامـــان بـــەخوا نەبێت(شوێنی ڕێگاو ڕێبازی نەکەوین)، هاوەڵی بۆ بڕیار بدەین، (پاشان هەمووان)پەشیمانی لە دەروونیانـدا دەشارنەوە، بەتایبـەتی کاتێك سزاو تۆڵەیان بینی بۆیان ئامادەیە، ئێمەش چەندەها کۆت و زنجیری ئاگرینمان کردە گەردنی ئەوانەوە، کە بێ بڕوا بوون، ئایا پاداشـت دەدرێنـەوە جگە لـەوەی، کـە دەیـان کـرد؟. ﴿ وَإِذْ يَتَحَاجُّونَ فِي ٱلنَّارِ فَيَقُولُ ٱلضُّعَفَٰٓؤُاْ لِلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓاْ إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ عَنَّا نَصِيبًا مِّنَ ٱلنَّارِ ﴿٤٧﴾ قَالَ ٱلَّذِينَ ٱسْتَكْبَرُوٓاْ إِنَّا كُلٌّ فِيهَآ إِنَّ ٱللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ ٱلْعِبَادِ ﴾ غـافر: ٤٧ - ٤٨. واتـە:ئـەو کاتـە ئـیتر شـەڕو کێشـە دەستپێدەکەن لەناو ئاگری دۆزەخدا، لاواز و چەوساوەکان بە دەسەڵاتدار و لووت بەرزەکان دەڵێن:خۆ بەڕاستی ئێمە شوێنکەوتەی ئێوە بووین، ئایا ئێوە ناتوانن تۆزێك سزای ئاگرمان لەسەر کەم بکەنەوە؟لە وەڵامیاندا لووت بەرزەکان دەڵێن :ئێمە هەموومان لەناو ئاگردا گیرمان خواردووە، بێگومان خوای گەورە داوەری کردووە، لەنێوان بەندەکانیدا و بڕیارەکانی بڕاوەتەوە.

لەهـەموو نەفامیەتـەکانی مێـژوودا، کەسـانێك هـەبوو ون، کـە یاسـاو شەریعەتیان داناوەو، کەسانێکیش هەبوو ون، کە ملکەچی یاساکانی زاڵمان بو ون، نەفامی هاوچەرخیش لەم حوکمە بەدەر نیـە، تـەنها لەیـەك شـتدا لەوان جیاوازە، ئەویش ئەوەیە، کـەوا دەزانرێـت پیـاوی سەرشـەقام (رجل الشـارع)، یاسـاو شـەریعەت دادەنێـت و هەرئـەوە، کـە حـوکم دەکـات و

خەڵکیش بەڕاستی دەزانـن!لەکاتێکـدا ئـەوەی حـوکم دەکـات، سـەرمایەیەو هەموو کارەکان بە ئارەزووی ئەو هەڵدەسووڕێن!

تـەنها لـە ئیسـلامدا مـرۆڤ لـە حـاڵێکی باشـدا دەبـێ، چونکە لەشـوێنی تەواوی خۆیدا دەبێت بە بەندەی خوا، گەورەی زەوی‌بەو ئەندازەیەی، کە خوا مافی گەورەیی لە زەویدا داوەتـێ‌و، هەرچـی لـە ئاسمانـەکان و زەویـدا هـەن بـۆی مەیسـەر کـردوون، تـا بتوانێـت بـەو کـارەی هەڵبسـتێ، کـە جێنشینایەتی خوایە، کاتێك خوا بە فریشتەکانی فەرموو:من جێنشینێك لــە زەویــدا دادەنــێم ﴿ وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَـٰٓئِكَةِ إِنِّى جَاعِلٌ فِى ٱلْأَرْضِ خَلِيفَةً ۖ قَالُوٓا۟ أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ ٱلدِّمَآءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ ۖ قَالَ إِنِّىٓ أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴾ البقرة: ٣٠ واته: کاتێـك پەروەردگارت بە فریشتەکانی فەرموو:بەڕاسـتی مـن دەمـەوێت لـە زەویـدا جێنشینێك دابنێم.

هـەموو ئەوشـتانەی، کـە پێویسـتن بـۆ گێڕانـی ئـەم ڕۆڵـە بـۆی دابـین کــردوون﴿ وَٱللَّهُ أَخْرَجَكُم مِّنۢ بُطُونِ أُمَّهَـٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْـًٔا وَجَعَلَ لَكُمُ ٱلسَّمْعَ وَٱلْأَبْصَـٰرَ وَٱلْأَفْـِٔدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴾ النحـل: ٧٨ واتــە: خــوا ئێوەی لە سکی دایکتـان دەرهێنـاوە بـێ ئـەوەی هـیچ شـتێك بـزانن، ئینجا دەزگـای بیسـتن و بیـنین و تێگەیشـتنی بـۆ دابـین کـردوون، بـۆ ئـەوەی سوپاسگوزاری بکەن.

خەڵکی نەفامی نوێ، لەهەموو کەس لەپێشترن کە ئەم ڕاستییە بـزانن، کـە لـەبیری ئەوانـدا وون بـووەو، لـە هـەمان کاتـدا دەبـێ بـزانن، کـە لـە

ئیسلامدا نـەبێت بەدەسـتیان ناکـەوێت و، بـزانن کـە لـە گـەورەترین سیماکانی ئیسلامە.

****

پێغەمبـەرمان(ﷺ)، فەرموویـەتی:(المسلمون تتكافأ دماؤهم، ويسعى بذمتهم أدناهم. (أبـو داود). واتـە:مسوڵمانان خوێنیـان هاوتـا و یەکسانە، ئاساییترین کەسی موسوڵمانان ماڤ داڵدەدانی هەیە.

هەموو کەس لە تەرازووی ئیسلامدا یەکسانن، نە ڕەگەز، نە نەتەوە، نە ڕەنگ، نە زمان، نە شوێن، پێوەری گەورەیی و سەروەری نین لە ئیسلامدا، بەڵکو تاکە پێوەری گەورەیی پارێزکاری(التقوى)یە، (سـەروەریو گـەورەیی بۆ عەرەب نیە بە سەر غەیرە عەرەب و، نە سپی بەسەر ڕەشدا، تـەنها بـە تـەقوا نـەبێت). ئـەم مەفهومـە لـەو سـەردەمەی کـە ئیسـلام وەکـو خـۆی جێبەجێ دەکرا-تـەنها درووشمێك نـەبوو، کـە لـە ڕاسـتیدا بـوونی نـەبێت، بـەڵکو ڕاسـتیەکی بەرجەسـتە بـوو، کە هـەموو خـەڵك بەچـاو دەیانـدیت. عومەری کوڕی خەتتاب(ڕەزای خوای لەسەربێت) دەڵێت:(ئەبوبەکر(ڕەزای خوای لەسەربێت) گەورەمانەو، گـەورەمانی ڕزگـارکردووە!)ئـەوە کێیـە کـە عومەر(ڕەزای خوای لەسەربێت) بە گەورە ناوی دەبات؟بیلال(ڕەزای خوای لەسەربێت)ە، بەندەی ڕەشی حەبەشی!عومەری عەرەبی قوڕەیشی و یەکێ لەسەردارانی قوڕەیش، دەربارەی بیلال گوتوویەتی(گەورەمان بیلال!)، ئایا ئەمە لوتکەی دادگەری کۆمەڵایەتی نیە؟ ئایا نموونەی وەکو ئەمە جگە لە ئیسلام-کاتێك کە وەکو خۆی جێبەجێ دەکرا-لە مێژوودا هەیە؟!

مسـوڵمانان خوێنیـان هاوتایـە و، ئاسـاییترین کەسـی مسـوڵمانان مـاڤ داڵدەدانی هەیە.. لەبری هەموو ئوممەت قسە دەکات، پـەیمانی لـە جیـاتی

دەبەستێت و، کارەکان توند و تۆڵ دەکات کاتێك ئوممەت پێویستی پێیەتی، بێ گرنگیدان بەرەچەڵەك و ڕەنگی پێستی، یاخوود هەژاری و، هیچ لەو دەستەواژانە، کە پێگەی خەڵك لە نەفامیەتەکان(الجاهلیات)دا دەردەخات.

کێ بوو کە پێغەمبەر(ﷺ)کردبوویە سەرکردەی سوپا، کاتێك کە پێش ئەوەی سوپاکە وەڕێ کەوێت، پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد؟ ئوسامەی کوڕی زەید(ڕەزای خوای لەسەربێت) تەقوا وای بەرز کردەوە، کە سەرکردایەتی هاوەڵە بەرزو بەڕێزەکانی بکات ((ڕەزای خوایان لەسەربێت). ئەبو بەکر(ڕەزای خوای لەسەربێت) خەلیفەی موسوڵمانان، داوای ئەوەی لێدەکات، کە عومەر یەکێك لە سەربازانی سوپا بهێڵێتەوە، تا لە کاروباری خەلافەتدا یارمەتی ئەبوبەکر بدات، پێی دەڵێ:(ان رایت ان تعیننی بعمر فافعل!!).

ئەم گەورەییە لە مێژوو ڕوینداوە، تەنها لە ئیسلامدا ڕویدا، ئەو ڕۆژەی، کە ئیسلام وەکو خۆی پیادەکرا!

****

خەلیفەی یەکەمی مسولمانان ئەبوبەکری سددیق(ڕەزای خوای لەسەربێت)گووتویەتی: (القوي فیکم ضعیف حتی آخذ الحق منه، الضعیف فیکم قوي عندي حتی آخذ الحق له) واتە:بەهێزتان لای من بێهێزە، تا مافی لێوەردەگرم، هەروەها بێهێزتان لای من بەهێزە، تا ماف بۆ وەردەگرم.

ئەمەش گەورەییەکی تری ئیسلامە لەلایەنێکی ترەوە.. لایەنی دادوەری.. لایەنی ماف خەڵك لە بەرانبەر یەکتری.

پێشتریش پێغەمبەر(ﷺ) فەرموویەتی، کاتێـک ئوسامە چووە لای، تـا بۆ ژنێك شەفاعەت بكات كە دزی كردبوو، پێی فەرموو:(ئایا بۆ سنوورێك لە سنوورەكانی خوا شـەفاعەت دەكـەن)؟ بەهیلاكـەت چوونی قەومـەكانی پێش ئێوە بەهۆی ئەوەبوو، كە ئەگەر گەورەكان و پایەداران دزیـان كردبـا وازییـان لێـدەهێنان، ئەگــەر بێهێـزیش دزی كردبـا، ئــەوا حــەددیان لێـدەردەكرد. سوێند بەوكەسـەی گیـانی موحەممـەدی بەدەسـتە، ئەگـەر فاتیمەی كچی موحەممەد دزی بكات، دەستی دەبڕم.. (مسلم).

لە هەندێ نەفامیدا، كـە لایـان وایـە پایـەدارترین ئاستە، كـە تـا ئێستا مرۆڤایەتی پێی گەیشتبێت، ملیۆنێرەكان بە ملیۆنـان پـارە دەدزن، كەچی یاسا بۆیان دەشارێتەوە، چونكە دەزانـن چۆن زاری ئـەو كەسـانە ببەسـتن، كە ئاگاداری دزیەكەیانن،، تـەنها ئەگـەر ملیۆنێرەكە كارێكی وا بكات، كـە نەتوانرێت بۆی بپۆشرێت، ئیتر دەست لـەكار دەكێشـێتەوە ئەگـەر خـاوەن دەسەڵاتێك بێت، (یان وای لێ دەكـرێ كەدەسـت لـەكار بكێشـێتەوە)و، ئـەو ملیۆنانەی، كە دزیویەتی هەر بۆ خۆی دەمێنێتەوە .. كەم وایە دەستكاری بكرێت! لەهەمان كاتـدا یاسـا زۆر بـە تونـدی بەسـەر ئـەو دزەدا جێبـەجێ دەكرێـت، كـە چـەند دینـارێكی دزیـوە! جـا ڕۆژنامـەكان لـەژێر ناونیشـانی (ئابرۆچـوونی...) هەواڵەكـەیان بـڵاو دەكەنــەوەو، ماوەیـەك لەبەرچـاوان وون دەبن و دواتـر دەگەڕێنەوە!

★★★★

لەو كۆمەڵگایەی كە ئیسلامی وەكو خـۆی كـەخوا ناردوویەتیـە خـوارێ تێـدا جێبـەجێ دەكرێـت، خـەڵك هـەموویان لەبەرانبـەر شـەرعی خـوادا بەیەكسانی دەوەستن. ئەم نموونەیەی مێـژوو وەرگـرە. عـەلی كوڕی ئـەبو

تالیـب(ڕەزای خـوای لەسـەربێت) قەڵغانەكـەی وون كردبـوو، دواتـر لـەلای جولەكەیـەك دۆزییـەوە و، لەگـەڵ كـابرای جولەكـە چـونە لای شورەیحی دادوەرو، سكاڵای خۆی پێشكەش كـردوو گـووتی:قەڵغانەكـە قـەڵغانی منـەو نەفرۆشتوومە، نە بەخشیومە. دادوەریـش ڕووی لەجولەكەكـە كردووپێـی گوت: دەربارەی قسەكانی ئەمیری موسوڵنان چی دەڵێـی ؟ گـوتی: قـەڵغان قـەڵغانی منـەو ئـەمیری ئیمانـدارانیش بـەدرۆ نـازانم (وەكـو عـادەتی هەمیشـەیی جولەكـەكان كـە گۆچـان لـە ناوەڕاسـتدا دادەگـرن!)دادوەریـش گـووتی:شـایەتت هەیە؟عـەلیش(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)گـووتی:شـورەیح ڕاست دەكـات چـونكە مـن هـیچ بەڵگەیـەكم نیـە! ئـیتر دادوەر حـوكمی بـۆ جولەكەكەدا، كە قەڵغانەكە هـی ئـەوە، بـەپێی كـاركردن بـەو بنچـینەیەی، كە دەڵێت(لەلابوون(پێ بوون)سەنەدی خاوەندارییەتیە!).

ئـیتر جولەكەكـە قەڵغانەكـەی بـردو، چـەند هـەنگاوێك دوور كەوتـەوە، پاشان گەڕایەوەو گوتی:ئـەمیری ئیمانـداران لـەلای دادوەری خـۆی حـوكمی بەسـەردا دەدرێـت؟!بەڕاسـتی ئـەوە ڕەووشـتی پێغەمبەرانـە!ئینجـا گـووتی:(اشهد ان لا الـه الا الله واشهد ان محمـدا رسـول الله)! پاشـان گـووتی ئەی ئەمیری ئیمانداران قەڵغان قەڵغانی تۆیـە، هیچـم دەسـتنەكەوت بۆیـە ئەوەم برد، پاشان عەلی(ڕەزای خوای لەسەربێت)، پێی گوت:مـادام ئیسـلام بوویت، ئەوە بۆتۆبێت!.

ئەوەی شایەنی ئەوەبیت، كە دەرسی لێوەربگیرێـت، تـەنها ئـەوە نـەبوو كـە عـەلی(ڕەزای خـوای لەسـەربێت) ئـەمیری ئیمانـداران و فەرمانڕەوایـە، بەزۆرەملێ قەڵغانەكەی وەرنەگرتەوە، لە كاتێكدا كە دڵنیا بوو هـی ئـەوەو جوولەكەكە دزیویەتی، یـاخود ئـەوە، كـە عـەلی(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)

پەنای بردۆتە بەر دادگا، تا ماڤ خۆی وەربگرێتەوەو، دواتر دادوەر بە دژی ئەو حوکم دەکات(سەرەڕای ئەوەی، کە دادوەر دڵنیا بوو عەلی(ڕەزای خوای لەسەربێت)لە سکاڵاکەی ڕاستگۆیە)، بەڵکو لە هەموو ئەمانە گرنگتر ئەوەبوو، کە ئەو کەسەی دزییەکەی کردبوو جوولەکەبوو، نەوەکو موسوڵمان.. ئەمە ئەوپەڕی گەورەییە!چونکە جوولەکەکان ئەوەی پێیان کرا دژی ئیسلام کردیان، چەندین پیلانیان لە دژی ئیسلام گێڕا، تا کار گەیشتە ئەوەی، کە ژەهر بۆ پێغەمبەر(ﷺ) تێبکەن، هەروەها هەوڵیاندا لەسەرەوە بەردی بەسەردا بدەن(تا جبریل(علیە السلام)) ئاگاداری کردەوەو، پێش ئەوەی ئەمە ڕوو بدات لەشوێنی خۆی هەستا)، سەرەڕای ئەو مێژووە ڕەشە، عەلی(ڕەزای خوای لەسەربێت)بیری لە تۆڵە سەندنەوە نەکردەوەو بۆوەرگرتنەوەی مافێکی، کە دڵنیا بوو لێی، هێزی بەکار نەهێنا، بەڵکو پەنا دەباتە بەر دادگاو، ئەویش پشتگیری ناکات و، مافە زەوت کراوەکەی بۆ ناگێڕێتەوەو، دەڵێت جولەکەکە ڕاست دەکات، من هیچ بەڵگەیەکم نیە!

ئەمە لەگەڵ حاڵی موسوڵمانان لە(گوانتانامۆ)بەراوورد بکە، کەئەگەر سەیری هۆکاری بەندکردنیان بکەین، لەوانەیە تەنها ئەوە بێت لە دوور، یان نزیك بەشدارییان لەتاوانێکدا کردبێت، کە لەهەموو لایەکەوە پیلانی بۆ کێشراوە! دواتر سەیری کاری لێکۆڵینەوەبکە کاتێك، کە دەیانەوێت بەزۆری وایان لێبکەن، کەدان بەتاوانەکەیاندا بنێن و، پارێزەریان بۆ نەگیرێت یان نوێکردنەوەو تێهەڵچوونەوەی ئەو حوکمانەی، کە دەرهەقیان دەردەکرێ!

****

ئیسلام بانگەواز دەکات بۆ ڕەفتاری چاك لەگەڵ خاوەن کتێبەکان(أهل الکتاب)، ئەگەر دژایەتی ئیسلام نەکەن. خوای بەرزو توانا دەفەرموێ﴿ لَّا يَنْهَىٰكُمُ ٱللَّهُ عَنِ ٱلَّذِينَ لَمْ يُقَٰتِلُوكُمْ فِى ٱلدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُم مِّن دِيَٰرِكُمْ أَن تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوٓاْ إِلَيْهِمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلْمُقْسِطِينَ ﴾ الممتحنة: ٨ واتە: خوا قەدەغەی ئەوەتان لێ ناکات، کە چاك ڕەفتار و دادپەروەری بکەن، لەگەڵ ئەو کەسانەدا، کە جەنگیان دژ نەکردوون و، دژایەتی ئاینیان نەکردوون و، لە زێد و وڵاتی خۆتان دەریان نەکردوون. ﴿ وَلَا تُجَٰدِلُوٓاْ أَهْلَ ٱلْكِتَٰبِ إِلَّا بِٱلَّتِى هِىَ أَحْسَنُ إِلَّا ٱلَّذِينَ ظَلَمُواْ مِنْهُمْ ۖ وَقُولُوٓاْ ءَامَنَّا بِٱلَّذِىٓ أُنزِلَ إِلَيْنَا وَأُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَإِلَٰهُنَا وَإِلَٰهُكُمْ وَٰحِدٌ وَنَحْنُ لَهُۥ مُسْلِمُونَ ﴾ العنکبوت: ٤٦. واتە:موجادەلە مەکەن لەگەڵ خاوەنی کتێبە ئاسمانیەکاندا، مەگەر بە جوانترین شێوە نەبێت، جگە لەوانەیان، کە ستەمیان کردووە(ئەوە ڕەفتارتان لە بەرانبەریان دەبێت جیاوازبێت)پێشیان بڵێن ئێمە باوەڕمان هێناوە بەوەی بۆ ئێمەو ئێوە دابەزێنراوە، خوای ئێمەو خوای ئێوە تەنها یەکێکە، ئێمە فەرمانبەردارو ملکەچی ئەو زاتەین.

بەڵکو بازنەی خۆشەویستی نێوانیان (موسوڵمانان و خاوەن کتێبەکان)ئەوەندە فراوان بووە، کە بووەتە پەیوەندییەکی گەرم و گوڕ و دۆستایەتیەکی پتەو، بەبێ کۆت و مەرج ﴿ ٱلْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ ٱلطَّيِّبَٰتُ ۖ وَطَعَامُ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ حِلٌّ لَّكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَّهُمْ ۖ وَٱلْمُحْصَنَٰتُ مِنَ ٱلْمُؤْمِنَٰتِ وَٱلْمُحْصَنَٰتُ مِنَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلْكِتَٰبَ مِن قَبْلِكُمْ إِذَآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ

مُسَٰفِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِىٓ أَخۡدَانٍۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِٱلۡإِيمَٰنِ فَقَدۡ حَبِطَ عَمَلُهُۥ وَهُوَ فِي ٱلۡأٓخِرَةِ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴾ المائـدة: ٥. واتـه: لـەمرۆوە هەرچـی خـۆراکی چـاك و پاکـە بۆتـان حـەلاڵ کـراوە و خـواردنی ئەوانـەی، کـە کتێبـی ئاسمانیـان پێدراوە بۆتان حەڵاڵە، خواردەمەنی ئێوەش حەڵاڵـە بـۆ ئـەوان، ئافرەتـانی داوێن پاك لە ئیمانداران و ئافرەتانی داوێن پاك لەوانەی کتێبیان پێدراوە پێش ئێوە(بۆتان حەڵاڵە)کاتێك مارەییان پێبـدەن، بەمـەرجێك ئێـوە پـاك داوێن بن و داوێن پیس نەبن بەئاشکرا دوورە پەرێزبن لـە دۆسـت گرتنـی نهێنی بۆ داوێن پیسی.

لەبەرئـەوە ئـەهلی کیتـاب زۆر بـە دڵنیـایی و ئارامیـەوە دەژیـان، بـێ ئەوەی کەس ڕێ بـە چالاکیەکانیان بگرێت، چ بیروباوەڕو چالاکیەکانیان بـن، یـان چالاکیەئابووری و کۆمەڵایەتیـەکانیان بـن، هـیچ کـەس دەسـتی نەدەخستە ناو کارە تایبەتیەکانیانەوە، سەرەڕای ئەوەی، کـە بیروباوەڕیـان جیاوازییەکی زۆری هەیـە لەگـەڵ بیروبـاوەڕو پەرستشـەکانی موسـوڵمانان، هـەروەها کـەس لەسـەریان پێویست (فـرض)ناکـات، کـە هـیچ لـە کلتـور و شێوازی ژیانیان بگۆڕن، تا لەگەڵ کۆمەڵگەی موسوڵماندا بگونجێن.

مێـژوو بـاس دەکـات، کـە جوولەکـەکان، بـە چ شـێوەیەك لەلایـەن خاچپەرسـتانی ئـەوروپاوە، بـەهۆی ئـەو بیروباوەڕەیـان دەچەوسـێنرانەوە، کە لایان وایە ئەوان مەسیحیان لە خاچ داوە! بۆیە شوێنێکیان نـەبوو، کـە لەژێر سایەیدا بحەسێنەوە، تەنها دەوڵەتی ئیسلامی ئەندەلوس نەبێت، تا ئـەو کاتـەی موسـوڵمانان لـە ئەنـدەلوس وەدەرنـران و، خاچپەرسـتان ئـەو قەسابخانەیەیان لەوێـدا بـۆ موسـوڵمانان وەگەڕخسـت، دواتـر جولەکـەکان

لەگەڵ ئەوان وەدەرنران و چونە وڵاتی مەغریب و، تا ئێستاش هەر لەوێدا دەژین.

ئەمە بەراوورد بکە لەگەڵ ئەو ڕەفتارەی، کە ئەورووپای خاچپەرست لەدژی ئافرەتە باڵا پۆشەکاندا دەیکات، سەرەڕای ئەوەی، کە باڵاپۆشی بەشێکە لە بیروباوەڕی ئیسلامی و ئایینی ئیسلام، دەبینین، کە چۆن هات و هاواری خاچپەرستان بەرزدەبێتەوە بۆ وەدەرنانی موسوڵمانان، یاخود ناچارکردنیان بە وازهێنان لە کلتور و، داب و نەریتیان، تا لەگەڵ کۆمەڵگەی ڕۆژئاوادا بگونجێن!

سەیری ئەم دادگەریەکە، کە دیموکراسی ڕۆژئاوا بۆ مرۆڤایەتی دابین کردووە!!.

دادگەری ئیسلام لە نێوان
هەردوو ڕەگەزی (نێر و مێ)دا

﴿ فَٱسۡتَجَابَ لَهُمۡ رَبُّهُمۡ أَنِّي لَآ أُضِيعُ عَمَلَ عَٰمِلٖ مِّنكُم مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰۖ بَعۡضُكُم مِّنۢ بَعۡضٖ ﴾ آل عمران: ١٩٥. واتە:ئینجا پەروەردگاریان وەڵامی نزاکانی دانەوە، فەرمووی:بێگومان من زایە ناکەم کردەوەی هیچ خاوەن کردەوەیەك لە ئێوە لە نێر یان مێ، هەندێکتان لە هەندێکی ترتان بووون ﴿ مَنۡ عَمِلَ صَٰلِحٗا مِّن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَلَنُحۡيِيَنَّهُۥ حَيَوٰةٗ طَيِّبَةٗۖ وَلَنَجۡزِيَنَّهُمۡ أَجۡرَهُم بِأَحۡسَنِ مَا كَانُواْ يَعۡمَلُونَ ﴾ النحل: ٩٧. واتە:هەرکەس لە نێر یان لە مێ کردەوەی چاکی کردبێ و بڕواداریش بووبێت، ئەوا سوێند بەخوا، بە ژیانێکی خۆش دەیانژیێنین و سوێند بێ پاداشتیان دەدەینەوە بە چاکتر لەوەی، کە ئەوان دەیانکرد .

یەکسانی ڕەگەزی نێر و مێ لە مرۆڤایەتیدا لە کتێبی خوادا(قورئان)، زۆر باش ڕون و ئاشکرایە، دەتوانین بڵێین، کە ئەوەی لە قورئاندا لەم بارەیەوە هاتۆتە خوارێ، یەکەم بڕیار بوە لەبارەی یەکسانی هەردوو ڕەگەز لە مێژووی مرۆڤایەتیدا. ئەمەش دوانزە سەدە بەر لەوەی ئەورووپا بەلای ئەو بابەتەوە بچێ!ئەوکاتەی ئەورووپیەکان پرسیاریان دەکرد:ئایا ئافرەت ڕۆحی هەیە یان نا؟! ئەگەر ڕۆحی هەیە ئایا ڕۆحێکی ئاژەڵییە،

یان مرۆڤی (انسانی)؟ئەگەر ڕۆحەکەی ڕۆحێکی مرۆڤییە، ئایا لە هەمان پلەی پیاودایە، یان لە پلەیەکی کەمتردایە؟!

چەندان سەدە پێش ئەمانە هەمووی، خوای پەروەردگار لە قورئاندا ئەوەی ڕوون کردبووەوە، کە لە هەمان بنچینەو ڕەگەز و هەمان پلەی مرۆڤایەتیدان﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا **﴾ النساء: ١. واتە:ئەی خەڵکینە خۆتان بپارێزن، لە سزای پەروەردگارتان، ئەوەی کە درووستی کردوون لە یەك کەسەوە، کە (ئادەم)ە، هەر لە ئەویش هاوسەرەکەی درووست کردووەو بڵاوی کردۆتەوە، لەو دووانە پیاوانی زۆر هەروەها ئافرەتان، خۆتان بپارێزن لەو خوایەی، کە بەناوی ئەوەوە داوا دەکەن لە یەکتر، خۆتان بپارێزن لە پچڕاندنی خزمایەتی .**

هەروەها هەمان ئەرکی پێسپاردوون﴿ وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا ۖ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا **﴾ النساء: ٣٦. واتە: بەس خوا بپەرستن و هیچ شتێك مەکەن بە هاوبەشی، هەروەها لەگەڵ دایك و باوکتاندا چاك بن، لەگەڵ خزم و نزیکان و هەتیوان و هەژاران و هاوسێی خزم و هاوسێی بێگانە، یا دوور و هاوڕێی هەمیشەیی یا هاوڕێی سەفەر و**

ڕێبوار و ئەوانەی بوون بە موڵکتان چاك بن لەگەڵیاندا، بەڕاستی ئەو کەسەی کە خۆبەزلزان و شانازیکەر بێ خوا خۆشی ناوێت .

هەمان بەڵێنیشی پێداون، کاتێك کە بەم کارە هەڵدەستن﴿ وَمَن يَعۡمَلۡ مِنَ ٱلصَّٰلِحَٰتِ مِن ذَكَرٍ أَوۡ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤۡمِنٞ فَأُوْلَٰٓئِكَ يَدۡخُلُونَ ٱلۡجَنَّةَ وَلَا يُظۡلَمُونَ نَقِيرٗا ﴿١٢٤﴾ ﴾ النساء: ١٢٤. واتە: کەسێکیش کردەوە چاکەکان جێبەجێ بکات لەنێر یان لەمێ، لەهەمان کاتدا ئەو کەسە بڕواداربێت، ئەوا ئەوانە دەچنە بەهەشتەوەو، بچووکترین ستەمیان لێ ناکرێت، گەر هێندی توێکڵی ناوکە خورمایەك بێت .

هەمان کاریشی لەسەر پێویست کردوون﴿ قُل لِّلۡمُؤۡمِنِينَ يَغُضُّواْ مِنۡ أَبۡصَٰرِهِمۡ وَيَحۡفَظُواْ فُرُوجَهُمۡۚ ذَٰلِكَ أَزۡكَىٰ لَهُمۡۚ إِنَّ ٱللَّهَ خَبِيرُۢ بِمَا يَصۡنَعُونَ ﴿٣٠﴾ ﴾ النور: ٣٠. واتە: (ئەی موحەممەد(ﷺ))! بە پیاوانی ئیماندار بڵێ چاوی خۆیان لە سەیرکردنی نامەحرەم دانەوێنن و بپارێزن، عەورەتیشیان لە داوێن پیسی بپارێزن، ئەوە چاکتر و پاکترە بۆ ئەوان، بێگومان خوا ئاگایە بەهەموو کردەوەیەك کە دەیکەن﴿ وَقُل لِّلۡمُؤۡمِنَٰتِ يَغۡضُضۡنَ مِنۡ أَبۡصَٰرِهِنَّ وَيَحۡفَظۡنَ فُرُوجَهُنَّ ﴾ النور: ٣١. واتە: بە ئافرەتانی ئیمانداریش بڵێ چاویان دانەوێنن و بپارێزن لە سەیر کردنی نامەحرەم، عەورەتیان لە داوێن پیسی بپارێزن . هەمان سزاشی بۆ ئامادەکردوون، لەکاتی کردنی هەمان تاواندا:﴿ وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقۡطَعُوٓاْ أَيۡدِيَهُمَا جَزَآءَۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلٗا مِّنَ ٱللَّهِۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٞ ﴿٣٨﴾ ﴾ المائدة: ٣٨. واتە: پیاو و ئافرەتی دز

دەستیان ببڕن، لە تۆڵەی ئەو دزییەی کردوویانە، ئەمە تۆڵەو تەمێکردنێکە لەلایەن خواوە، خوا بالآدەست و کاردرووستە﴿ ٱلزَّانِيَةُ وَٱلزَّانِي فَٱجْلِدُواْ كُلَّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا مِاْئَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ ٱللَّهِ ﴾ النور:٢ واتە: ژن و پیاوی زیناکەر، هەریەکیان سەد دار(شەلاق)یان لێ بدەن، لە جێبەجێکردنی فەرمانی خوادا بەزەییتان پێیاندا نەیەتەوە.[١]

نەفامییە کۆنەکان(الجاهليات القديمة) هەموویان سزایان لەسەر ئافرەت توند دەکرد، کاتێك کە هەڵەیەکی دەکرد، بەڵام چاوپۆشیان لە پیاو دەکرد، کاتێك کە هەمان هەڵەی دەکرد، لەسەر ئەو بنەمایەی، کە ئافرەتی زیناکار شوێنەواری تاوانەکەی لە جەستەیدا هەڵدەگرێ و، دواتر دەبێتە جێگای شەرمەزاری بۆ خزم و کەسی و، تێکەڵ بوونی ڕەچەڵەك، بەڵام ئەمە لە پیاودا ڕوونادات. دەکرێ بەهۆی بۆچوونێکی لەم جۆرەش بێت، کە ناوی ئافرەتی زیناکار لەپێش ناوی پیاوی زیناکارەوە هاتووە لەسوڕەتی(النور)دا، لەکاتێکدا ناوی پیاو لەهەموو بۆنەکانی تردا، چ بۆ مەتح کردن بێت، یان بۆ زەم کردن، هەر پێش خستراوە ﴿ ٱلْمُنَٰفِقُونَ وَٱلْمُنَٰفِقَٰتُ بَعْضُهُم مِّنۢ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِٱلْمُنكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ ۚ نَسُواْ ٱللَّهَ فَنَسِيَهُمْ ۗ إِنَّ ٱلْمُنَٰفِقِينَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴾ التوبة: ٦٧ واتە:پیاوانی دوو ڕوو و ئافرەتانی دووڕوو هەندێکیان لە هەندێکیانن، فەرمان دەکەن بە خراپەو، جڵەوگیر دەکەن لە

---

[١]) لە بەشی داهاتوودا باسی سەپاندنی سزا بەوجۆرەی پەروەردگار دایناوە دەکەین.

چاکە و دەستیان دەقووچێنن، خوایان لەبیرچۆتەوە، بۆیە خواش ئەوانی فەرامۆش کردن و وازی لێهێناون، بەڕاستی دووڕووەکان هەرئەوانەن، کە لە سنوور دەرچوون.

﴿ وَٱلْمُؤْمِنُونَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِٱلْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ ٱلْمُنكَرِ وَيُقِيمُونَ ٱلصَّلَوٰةَ وَيُؤْتُونَ ٱلزَّكَوٰةَ وَيُطِيعُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ ۚ أُو۟لَٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ ٱللَّهُ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْمُؤْمِنِينَ وَٱلْمُؤْمِنَٰتِ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَمَسَٰكِنَ طَيِّبَةً فِى جَنَّٰتِ عَدْنٍ ۚ وَرِضْوَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ أَكْبَرُ ۚ ذَٰلِكَ هُوَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴾ التوبة: ٧١ – ٧٢.. واتە:خاوەن ئیمانەکان ژن و پیاویان هەندێکیان دۆستی هەندێکیانن و یەکتریان خۆش ئەوێ. ئەمر ئەکەن بە چاکە و نەهی ئەکەن لە خراپە و، نوێژ ئەکەن و زەکات ئەدەن بەگوێی فەرمانی خودا و پێغەمبەری خودا ئەکەن. ئەمانە خودای گەورە ڕەحمیان پێدەکات. خوا غالبە بەسەر کاری خۆیدا و کارەکانی پڕ حیکمەتن. خودا بەڵێنی داوە بە خاوەن ئیمانەکان لە پیاو و لە ژن بەچەند بەهەشتێ، کە جۆگا بە ناویاندا ئەڕوا و، هەتا هەتایە تیایاندا ئەمێننەوە، هەروەها بەچەند ڕێگا و جێگاو خانوی جوان و پاك لە جەنناتی عەدندا، لەگەڵ ڕەزامەندی خودای گەورە، کە گەورەترە لە هەموو پایەیەك، ئەوە سەرکەوتن و سەرفرازی گەورەیە.

بەڵێ.. بەڵام دادگەری خوا قەبووڵی ئەوە ناکات، کە ئافرەت سزایەکی توندتری هەبێت لە پیاو، لەکاتی ئەنجامدانی هەمان تاواندا، چونکە

پاڵنەری تاوانەکە لە دەروونی هەردوو ڕەگەزدا، هەرهەمان پاڵنـەرە و سـزا بەسەر ئەو پاڵنـەرەدا دەسـەپێنرێ، بەچاوپۆشـین لـەو شـوێنەوارانەی، کـە بەبێ ویست لێی دەکەونەوە.

بەڵام نەفامی نوێ لە ڕۆژئاوادا، یاخود ئەو کەسانەی، کە بەفیتی ئەوان هەڵدەسوڕێن و هەڵگری ناسنامەی ئیسلامین، لە پیاوان و ئافرەتان، دەڵێن سـزای ئـافرەت و پیـاو لـە کۆمـەڵگادا زوڵمـە و دەبـێ نـەمێنێت و، لـە بەرانبـەردا بـە یەکسانی مـافی فەسادی و خراپـەکاری بـە هـەردوو ڕەگـەز بدرێ و سزا لەسەر هەردوکیان هەڵگیرێ بۆ وەدیهێنانی دادگەریی!!

بەڵێ.. دەبێ جیاوازی سزای پیاو و ئافرەت لەسـەر ئەنجامـدانی هـەمان تاوان هەڵبگیرێت، بەڵام ئەوەی، کە سزا لەسەر خراپەکاران هەڵبگیرێت، تـا لە مافی فەسادی و خراپەکاریدا یەکسان بـن، تـا ئێسـتا بەدرێـژایی مێژوو کەسێك ئەمەی نەگوتووە، جگە لە نەفامییەتی نوێ، کە پێشڕەوی دەکات و گەلی شەیتانیش لە ناخیدا ئەم مانایە قووڵتر دەکاتەوە!!

****

دوای یەکسان بوونی پیاوو ئافرەت لەو هەموو بوارانەی، کە پەیوەسـتن بە گەشەسەندن و چارەنوس، خوای پەروەردگار لە کارو فرماندا جیـاوازی خستۆتە نێوانیانەوە، کـە هەنـدێ کـاری تایبـەت کـردوون بـە ئـافرەت، کـە پیـاو بەپێکهاتـەی ئـەوەی بـە پیـاو دروسـت بـوە نـاتوانێ بـەکاری ئـافرەت هەڵسێ، هـەروەها هەنـدێ کـار و فـەرمانی تایبـەت کـردوون بە پیـاو، کـە ئافرەت بۆ ئەم کـارە دروسـت نـەبوە و بـۆ ئـەم سـاز نـەبوە. بـەڵام نـەفامی نـوێ(الجاهليـة المعاصـرة)ئیـددیعای ئـەوە دەکـات، کـە ئـافرەت توانـای ڕاپەڕانـدنی ئـەم جـۆرە کارانـەی هەیـە، ئەگـەر هـەلی وەکـو پیـاوی بـۆ

بڕەخسێ، بەڵام زانست بەشێکی گەورەی ئەم قسەیە بەدرۆ دەخاتەوەو، بەشەکەی تریشی بەهۆی ئەزموونی ڕۆژئاواییەوە چەندین ساڵە وەدرۆ خستراوەتەوە، لەڕۆژهەڵاتیشدا بەهەمان شێوە، کە ڕۆژئاوا بە چەمك و بیرۆکەکانی دەستی بەسەردا گرتووە.

بەرلەوەی بەدرێژی لەوبارەیەوە بدوێین و، حیکمەتی خوای کارزان لە درووست کردنی پێکهاتەیەکی زیندووی _بایۆلۆجی و فسیۆلۆجی بۆ هەریەك لە پیاو و ئافرەت، کە لەگەڵ ئەرك و فەرمانەکانیان گونجاوبێت بەدیاربخەین، سەرەتا دەڵێین، کە جیاوازی ئەرك و فەرمانەکان هیچ پەیوەندییەکی بە یەکسانی مرۆڤایەتییەوە نیە، هەرچەندە جیاوازی زۆریشی لە واقیعی ژیاندا لێبکەونەوە. چونکە ئەو کرێکارەی، کە بە دەستەکانی کار دەکات، لەڕووی ئەرك و فەرمانەوە جیاوازییەکی گەورەی هەیە لەگەڵ بیرمەندێك، کە بە بیرۆکەکانی کێشەکان چارەسەردەکات، یان لەو پزیشکەی، کە چارەسەری نەخۆشەکان دەکات، یاخود لەو ئەندازیارەی، کە ئەرکی درووستکردنی بیناکان دەگرێتە ئەستۆ، یاخود لەو وەزیرەی، کە لەکاروباری دەوڵەتدا بەشداری دەکات، یاخود لەو سەرۆکەی، کە سەرکردایەتی دەوڵەت دەکات، ئایا ئەمانە هەموویان وا لە کرێکارەکە دەکەن، کە لەڕووی پلەی مرۆڤایەتییەوە کەمتر و بێڕێزتر بێ لەو کەسانە؟! یان ئایا پێویستە هەموو خەڵك پزیشك و ئەندازیار و بیرمەند و وەزیر و سەرۆك بن، تا لە مرۆڤایەتیدا یەکسان بن؟!بە دەستەواژەیەکی تر:ئایا کار و فرمان ئاستی مرۆڤایەتی مرۆڤ دیاری دەکەن؟!

نموونەمان بۆ جیهانی پیاوان هێنایەوە، دوور لەو حەساسیەتەی، کە لەنێوان هەردوو ڕەگەزدا هەیە لەسەر دیاریکردنی ئەرك و فەرمانی هەر یەکێکیان، کە بۆخۆی داینـاون تـا ڕایـان پـەڕێنێت، هەروەها دوور لەو تەوژمە پیس و چەپەڵەی، کە تووشی زۆر خەڵك هاتووە لە ڕۆژهەلأت و ڕۆژئـاوادا دەربـارەی((یەکسـانی تـەواوی پیـاو و ئـافرەت لەهـەموو بوارەکاندا))!

خوای کاربەجێ ویستوویەتی هەردوو ڕەگەزەکە تەواوکەری یەکتر بن، نەوەکو وەکو یەك، تـا بـە هەردووکیان کوتلەیەکی هۆگر و لەگەڵ یەك گونجاو و خۆشەویست و بەبەزەیی لێ پێك بێت، کە(خێزان)ەو، بۆیەش خوای پەروەردگار کردوویەتی بە یەکێك لە بەڵگەو ئایەتەکانی﴿ وَمِنْ ءَايَـٰتِهِۦٓ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا لِّتَسْكُنُوٓا۟ إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُم مَّوَدَّةً وَرَحْمَةً ۚ إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَـَٔايَـٰتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴾ الـروم: ٢١. واتـە:وە لـە نیشـانەکانی خوایـە، کـە لـە ڕەگـەزی خۆتـان هاوسـەرانێکی بـۆ دروست کردون، بۆ ئەوەی ئارام بگرن لەلایانـدا، خۆشەویستی و بـەزەیی خستۆتە نێوانتان، بەڕاستی لەوەدا نیشانە هەیە بۆ کەسانێ کە بیر دەکەنەوە .

لەناو ئەم کیانە هۆگر و بەبەزەیی و گونجاو بەبەزەیی و خۆشەویستە، خـوای وەدیهێنـەر، کـارو فەرمانـەکانی لـە نێـوان هـەردوو ڕەگـەزدا دابەشکردوە، ئافرەتی تایبەتکردووە بەهەندێ کاری وەکو منـداڵ بـوون و شـیر پێـدان و دایـەنی کردنـی منداڵەکان و، لـە خـودی ئافرەتـدا هۆکـاری گونجـاوی بـۆ ئـەم کارانـە بەبـەردا کـردووە، هـەر لەشـێوازی پێکهاتـەی

جەستەیی و هەست و سۆزی و بیرکردنەوەی و، تێڕوانینی بۆ هەموو ئەو کارانەی، کە لە دەورووبەری ڕوودەدەن.

ئەمە مانای ئەوە نییە، کە پیاو و ئافرەت لە هەموو شتێکدا لەیەکتر جیاوازن، بەڵکو ئەندازەیەکی هاوبەش هەیە لە دروستکردنی هەردووکیان، بەڵام ئێمە لێرەدا مەبەستمان ئەو لایەنە تایبەتانەن، کە خوای کاربەجێ، بەبەر هەریەکێك لەدوو ڕەگەزەکەیدا کردوون.

لێرەدا پێویستە سەرنجی خوێنەر بۆ باسێکی تر ڕابکێشین، کە لەبیر و زەینی هەندێ کەسدا تێکەڵ و پێکەڵ بووە، ئەویش بوونی هەندێ ئافرەتە، کە بەباشترین شێوە بەو کارانە هەڵدەستن، کە تایبەتن بە پیاوان، نموونەش بە ئافرەتە ئاسنینەکە تاتشەر دێننەوە، یان هەر ئافرەتێك، کە لە وولاتەکانیاندا بوونەتە سەرۆك، دەڵێن:سەیرکەن! ئەوەتا ئافرەت توانی هەموو ئەو ئەرکانەی تایبەتن بە پیاو ڕاپەڕێنێت و، توانی لەگەڵیدا یەکسان بێت، یاخود لەهەندێ کاتدا بەسەریشیدا سەرکەوێت!

پێشینان گوتوویانە: ڕیزپەڕ یاسا پشتڕاست دەکاتەوەو ڕەتی ناکاتەوە!

خوێندن و فێرکاری بۆماوەی یەك سەدە لە ئەوروپادا-بۆ کوڕو کچانی منداڵ و گەنج-وەکو یەك بوو، ئیتر لەوماوە دوورو درێژەدا چەند (تاتشەر) هاتنە گۆڕەپانەوە!!سەرەڕای ئەوەی، کە بوارەکە بۆ هەردوو ڕەگەزەکە وەکو یەك ڕەخسابوو، تا هەمان فێربوون و زانین وەربگرن و، هەمان ڕاهێنان بکەن و، بۆ هەمان ئامانج ئاراستە بکرێن؟!

تاتشەر تەنها ئافرەت نیە لە مێژوودا، کە توانای ئەو کارەی هەبووبێت، بەڵکو لەپێش ئەودا(حەتشبسوت)و(شجرة الدر) و چەندان ئافرەتی تر

هـەمان كاريـان كـردووە، بـەڵام ئايـا ئـەم حاڵەتـە ڕيزپەڕانـە، ئـەو ياسـا گشتييەی مليۆنەها ئافرەتی بەدرێژايی مێژوو گۆڕی؟!

لـە بەرانبـەردا هەنـدێ پيـاو هـەن، كـە لەگـەڵ ئافرەتـدا هاوبەشـن، لـە خێرايـی ڕاگۆڕانيان، يـان لەلايـەنی زاڵبـوونی هەسـت و سـۆزيان –نـەوەكو عـەقڵ و مـەنتيقيان-لـە بڕيـاردان بەسـەر كاروبارەكانـدا، يـاخود لـە وەرگرتنـی هەڵوێسـت لـە بەرانبـەر ڕووداوەكانـدا.. ئايـا ئـەو حاڵەتـە ڕيزپەڕانـە ئـەو ياسـا گشـتييە ڕەتدەكەنـەوە، كـە دەڵێـت:پيـاوان كـەمتر بەدەنگ هەست و سۆزيانەوە دەچن و، هێواشترن لە هەڵچوونيان و، زيـاتر ويستی هێمنی لە بڕياردان بەسەر كارەكاندا و دوور لـە هەست و سـۆز لـە پێكهاتەياندا هەيە؟!

خێرايـی وەڵامدانـەوەو بەدەنگـەوەهاتنی هەسـت و سـۆز بـەدايك بەخشراوە لەلايەن خوای پەروەردگارەوە، تا بەدەم داواكاری منداڵەكەيەوە بچێت، بـە شـێوەيەكی ڕاسـتەوخۆ-بـە هەسـت و سـۆز و بـێ بيركردنـەوە- بـەڵام ئەگـەر پيـاو ئـەو ئەركـەی پـێ بسـپێردرێت، هـەموو جارێـك بـير دەكاتـەوە:ئايـا بەدەميـەوە بچـێت يـان نـا؟! ئايـا كامـەيان ڕاسـتتر و باشترە؟!بەمەش ئازارێكی زۆر بە منداڵەكە دەگات!بەڵام دايك-بە هەست و سۆزی –ڕاستەوخۆ، بەبێ بير كردنەوە بەدەم داواكاريەكەيەوە دەچێت!!

بەهـەمان شـێوە.. ئەگـەر كـار و بـاری دەوڵـەت و، كۆمەڵگـەو، ژيـان و، بەرەوڕووبوونـەوەی تـەنگ و چـەڵەمە قورسـەكان، بكەونـە ژێـر ڕكێفـی گۆڕانی خێرای هەست و سۆزی ئافرەت، ئيتر كار و بارەكان چۆن دەبن؟!

هەموو ئەمانە ئەو بڕە هاوبەشەی نێوان هـەردوو ڕەگەزەكـە بەڕێـژەی هاوشێوەو جيـاواز ڕەت ناكەنـەوە. بـەڵكو هـەردەم كاروبـار بـەپێی زۆرينـە

دەروا بەڕێوە، ئەگەر حاڵەتێکی ڕیزپەڕ(شاذ)یش هەبوو، ئەوا خۆی بەسەر هەڵوێستەکەدا فەرز دەکات، بەڵام یاساکە(القاعدة)، ناگۆڕێت!

****

نەفامییەتی نوێ قسەی چڕو پڕ دەربارەی جیاوازی پشکی پیاو و ئافرەت لە میراتدا کردووە لە شەرعی خوادا.

هەرچەندە پێویست بەوە ناکات، کە ئەو جیاوازییەی لە قسەکانی ئەو نەفامییەتە دەربارەی ئەم باسە هاتووە دەربخەین، لەکاتێکدا کە زۆر لە(دیموکراسی)یەکان، تا ئێستاش مووچەیەکی کەمتر لە پیاوان دەدەن بە ئافرەتان لە بەرانبەر ئەنجامدانی هەمان کاردا، کە چەندین بیانووی جۆراوجۆری بۆ دێننەوە. بەڵام پێویستە ئەوە بڵێین، کە ئەو جیاوازییەی لە شەرعی خوای کاربەجێدا هەیە، تەنها لە بارەی پارەو سامانی بە میراتگیراوەو، هیچ پەیوەندی بە سامانی وەدەستهاتووەوە نیە، کە لەشەرعی خوای کارزاندا هیچ جیاوازییەك نیە لە نێوان هەردوو ڕەگەزدا. حیکمەتی جیاوازی پارەوسامانی بە میراتگیراویش، جیاوازی خەرجی و ئەرکەکانە. چونکە پیاو-لە شەرعی خوادا-ئەرکی خەرجی پێ سپێردراوەو خەرجی خێزان دەکات-کە هاوسەر(ئافرەت)یش تاکێکە لەو خێزانە-بەڵام هەرچی ئافرەتە(حاڵەتی وایە)نیوەی میراتی پیاو دەگرێت و، خەرجی هیچ کەسیشی لەسەر پێویست نەکراوە-مەگەر بە ئارەزووی خۆی بێت-هەرچەندە سەروەت و سامانیشی زۆربێت.

دەربارەی جیاوازی شایەتیدانی پیاو و ئافرەتیش، کە لە ئایەتی قەرز(الدێن)ی سورەتی (البقرة) دا هاتووە﴿ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ

وَٱمۡرَأَتَانِ مِمَّن تَرۡضَوۡنَ مِنَ ٱلشُّهَدَآءِ أَن تَضِلَّ إِحۡدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحۡدَىٰهُمَا ٱلۡأُخۡرَىٰۚ ﴾ البقـرة: ٢٨٢. واتـە:ئینجـا ئەگـەر دوو پیـاو نـەبوون، ئـەوا بـا پیاوێك و دوو ژن بن، لەوانەی، کە پەسەندیان دەکەن لە شاهێدەکان، بۆ ئەوەی ئەگەر یەکێکیان، لەبیری چوو ئەوی تریان بیری بخاتەوە .

ئایەتەکـە خـۆی باسـی هۆکارەکـەی تێـدا هـاتووە، ئـەویش پاراسـتنی مافەکانـە لـە نـاو خەڵکـدا، نـەوەکو بارووودۆخێـك کـار لـە ئـافرەت بکـات و لەبیری بچێتەوە، یاخود لێی تێك بچێت. هەروەکو لە ئایەتەکـەدا هـاتووە، ئیتر مافی خاوەن مافەکان بفەوتێت.

بەڵام دەربارەی جیاوازی خوێن بایی کوژراوان، خوێن وەرگـرتن بـەپێی پلەی مرۆڤایەتی مردووەکە نیە، تا بگووترێت مرۆڤایەتی ئـافرەت نیـوەی مرۆڤایـەتی پیـاوە لـە شـەرعی خـوادا، پێشـتریش ئـەوەمان خستـەڕوو، کـە کتـــێبی خـــوا پیـــاو و ئـــافرەتی لـــەڕووی مرۆڤایەتییـــەوە یەکســـان کردوون(بَعضهم من بَعض)(وَخلَقَ منها زَوجَها).

بـەڵکو ئـەم خـوێن باییـە قەرەبووکردنەوەیـەکی ماددیـە لـە بەرانبـەر کەسـێك، کـە بەچـەند کـار و فـەرمانێکی دیـاریکراو هەڵدەسـتا لـەماوەی ژیانیدا-یاخود شیاو و لەبار بۆ ئەنجامدانی-.

ئــیتر ئەنــدازەی خوێنباییەکــە گونجــاوە لەگــەڵ ئــەو ئــەو کــارو فەرمانانـەی، کـە کوژراوەکـە دەیتـوانی لـەماوەی ئـەنجامیان بـدات، چ پیـاو بێت، چ ئافرەت.

****

پوختەی قسان ئەوەیە کە حیکمەت لەو بەرنامە خواییەی، کە ناردوویەتی ڕۆشنە و ئاشکرایە، بەلآم ئەم سەرلێشێواویەی ئەمڕۆ لە نەفامییەتی نوێدا هەیە و، کۆنگرەکانی ((نەتەوە یەکگرتووەکان))و ((پەیمانەکانیان))و ((بڕیارەکانیان)) دەری دەخەن، ئاسانە مانا بکرێن، بەلآم مانا کردنەوە جیاوازە لە پاکانە بۆ کردن!!

ماناکردنەوەی بەوەی کە(بزوتنەوەی سەرخستنی ئافرەت و دابینکردنی مافەکانی)، لە ڕۆژئاوادا وەکو کاردانەوەیەك بوو بۆ ئەو زوڵم و ستەمەی، کە پیاوی ڕۆژئاوایی لە سەردەمی نەفامییەتی یەکەمیدا دەیکرد! هەموو کاردانەوەیەکیش لە مێژوودا، لەوانەیە زوڵم و ستەمێکی چارەسەرکردبێت، بەلآم لەبەرانبەریشدا لایەنێکی تری تێکداوە.. سرووشتی کاردانەوە وایە، کە نە عەقڵی، نە مەنتیقی نابێت، هەرچەندە ئیددیعای ئەوەش بکات! بەڵکو تەکانێکە، کە هەرگیز لە خاڵی هاوسەنگدا ناوەستێت، بەڵکو تێدەپەڕێنێ بەهۆشیاریەوە بێت، یان بەبێ هۆشیاری- وەکو تۆڵە سەندنەوە لەو بارودۆخە خراپەی، کە پێشتر هەبووە، ئیتر هەڵە بەهەڵە و، خراپە بە خراپە دەگۆڕێ!

بەلآم شەرعی خوای کاربەجێ کاردانەوە نیە بۆ هیچ ڕووداوێك، کە لە جیهانی مرۆڤدا ڕوودەدەن، بەڵکو لەلای خوای جیهانیان هاتۆتە خوارێ، بۆ بەرپاکردنی ژیانی مرۆڤ لەسەر ئەو یاسایەی، کە خوای مرۆڤ دەزانێت، کە هەر ئەویاسایە بۆ ئەو درووستکراوەی گونجاوەو دەشێ، ئەو خوایەی، کە خۆی مرۆڤی دروست کردوەو، بەر لە درووستکردنی هەموو شتێکی لەبارەوە دەزانێ﴿ أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ ﴾ الملك: ١٤.

واتە: ئایا ئەو خوایەی، کە مەردومی دروست کردووە ئاگای لە نهێنییان نییە، لە کاتێکدا ئەو ووردبین و ئاگادارە؟!. ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ وَأَنزَلْنَا الْحَدِيدَ فِيهِ بَأْسٌ شَدِيدٌ وَمَنَافِعُ لِلنَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ وَرُسُلَهُ بِالْغَيْبِ إِنَّ اللَّهَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ﴾ الحدید: ٢٥ ﴿لَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا بِالْبَيِّنَاتِ وَأَنزَلْنَا مَعَهُمُ الْكِتَابَ وَالْمِيزَانَ لِيَقُومَ النَّاسُ بِالْقِسْطِ﴾ الحدید: ٢٥. واتە: ئێمە پێغەمبەرانی خۆمانمان ناردووە بە بەڵگەو موعجیزەی ڕوونەوە، کتێبی ئاسمانی تەرازووی دادمان لەگەڵدا ناردن، بۆ ئەوەی خەڵکی لەناوخۆیاندا بە دادگەری ڕەفتاربکەن .

لەڕاستیدا هەندێ خەڵك لە جیهانی ئیسلامیدا، پەیڕەوی ئەو شەریعەتە ناکەن، کە خوای کاربەجێ ناردوویەتیە خوارێ و، زوڵم و ستەمی وا لە ئافرەت دەکەن، کە هاوشێوەی نەفامییەتی عەرەبە پێش هاتنی ئسلام، ئیتر دەبێ کێ لۆمەی بکرێ؟ چارەسەریش چیە؟

ئیسلام هەروەکو چەند جاران گووتومانە بەڵگەو بیانوو(حجّة)یە بەسەر ئوممەتداو، هیچ کاتێك ئوممەت بەڵگەو بیانوو نیە بەسەر ئیسلامدا، ئەگەر ئوممەت لەسەر ئەمری خوا جێگیر بوو، ئەوا لەسەر ڕێگای ڕاستەو، ئەگەر لێشی لادا، ئیتر گومڕاو سەرلێشێواوەو ئایینی خوا، هەروەکو خۆی دەمێنێتەوەو، گومڕایی ئوممەت کاری تێناکات.

چارەسەریش، تەنها ئەوەیە کە خەڵك بگەڕێنەوە بۆ ئیسلام بەوشێوەیەی کە خوا ناردوویەتی هەروەها ئەرکی بانگەوازخوازانە، کە

بەڕوونکردنەوەو پەروەردەکردنی بەردەوام و بێ پچڕان، خەڵکی بۆ لای شەرعی خوا بانگ بکەن، بۆ ئەوەی ژیانیان لەسەر زەوی ڕێك و پێك بێت..

بەڵام ئەو خراپەو سەرلێشێواویەی، کە ڕۆژئاوا تێی کەوتووە و، هەندێ کەسی هەڵگری ناسنامەی ئیسلامی بانگەوازی بۆدەکەن-بە قسەی شەیتانانی زەوی بێت یان نا-پیاو و ئافرەتی خەڵەتاندووەو، هەموو بەند و بارێکی لەبەردەم لاداون، بۆ ئەوەی بە ئاسانی لەلای خۆی بەدەستبێنێ و، بۆ کاری خراپ و حەڕام سوودی لێوەربگرێ، ئەمیش بخاتە ناو حەڕامەوە!!

ئایینی خوا بۆ ئەوە نەهاتووە تا مرۆڤ لەسەر لاڕێی بڕوێنێ، یان لەسەری بەردەوام بێت، بەڵکو بۆ چاکردنەوەو، نەهێشتنی ئەو لاڕێی و ئینحیڕافە هاتووەو، بۆ چارەسەرکردنی ئەو کەسانە هاتووە، کە تووشی چەندین نەخۆشی هاتوون!!

﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ قَدۡ جَآءَتۡكُم مَّوۡعِظَةٞ مِّن رَّبِّكُمۡ وَشِفَآءٞ لِّمَا فِي ٱلصُّدُورِ وَهُدٗى وَرَحۡمَةٞ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ ﴾ یونس: ٥٧. واتە :ئەی خەڵکینە بێگومان ئامۆژگاری(قورئان)لەلایەن پەروەردگارتانەوە بۆتان هاتووە، شیفاو چارەیە بۆ ئەوەی لەناو دڵ و دەروونتاندایە، ڕێنموونی و میهرەبانییشە بۆ بڕواداران﴿ وَنُنَزِّلُ مِنَ ٱلۡقُرۡءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٞ وَرَحۡمَةٞ لِّلۡمُؤۡمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارٗا ﴾ الإسراء: ٨٢. واتە: لەم قورئانەدا ئەوە دەنێرینە خوارەوە، کە هۆی شیفاو میهرەبانییە بۆ بڕواداران، بەڵام هاتنی ئەم قورئانە بۆ ستەمکاران هیچ زیاد ناکات، جگە لە خەسارەتمەندی.

با بەخێرایی سەرنجێکی کۆمەڵگەی ئیسلام بدەین، لە سەرەتای هاتنی ئیسلامدا، کە بە ئیسلام دەژیا و بۆ ئیسلام دەژیا، بۆیە دەڵێین کە کۆمەڵگەیەکی ڕاست و درووستە، ئەو کۆمەڵگەیەی، کە لە ئاسۆی بەرز دەژیێ، گرفت و کێشەکان زۆر کەم دەبێتەوە، چونکە خەڵك ئەگەر لە نارەحەتیشدا بژین بێئاگان لە خودی خۆیان، بەهۆی سەرقاڵییان بەو پلەو پایە بەرزانەی، کە باوەڕیان پێ هەن و هەوڵی وەدیهێنانیان دەدەن و لە پێناویاندا دەژین. پاشان ئەگەر لەو ئاسۆ بەرزە دابەزین و، لەوبەهایانەی بەهۆیەوە دەژیان و لە پێناوی بەهاکان دەژیان، سەرقاڵ کران، ئیتر کێشەکان زۆر دەبن و پێویستی بە چارەسەرکردن دەکات، بەمەش گیر و گرفت لە ناو خەڵکدا سەرهەڵدەدەن!

لەو کۆمەڵگەیەدا پیاو و ئافرەت تەواوکەری یەکتر بوون، بەو شێوە دەژیان، کە خوا پیاو و ئافرەتی دروست کردوە، کە دڵنیایی و ئارامی و خۆشەویستی و بەزەیی خستۆتە نێوانیان.

ناڵێین هەرگیز هیچ کێشەیەك ڕووی نەداوە!چونکە ئەمە لە ژیانی دونیادا بۆ خەڵك وەدی نایەت، دونیایەك، کە خوا کردوویەتی بە ماڵی تاقیکردنەوەو زەحمەت و نارەحەتی.

﴿إِنَّا خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَٰهُ سَمِيعًۢا بَصِيرًا﴾

الإنسان: ٢. واتە:بەڕاستی ئێمە ئادەمیزادمان درووست کرد، لە دڵۆپێك ئاوی تێکەڵ لە گڵی توخم، تا تاقی بکەینەوە، ئینجا گێڕامان بە بیسەری بینەر﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْإِنسَٰنُ إِنَّكَ كَادِحٌ إِلَىٰ رَبِّكَ كَدْحًا فَمُلَٰقِيهِ ﴾ الانشقاق: ٦. واتە:ئەی ئادەمی! بەڕاستی تۆ هەردەم لە کۆشش کردن دایت بە کۆشش

کردنێکی جددی بۆلای پەروەردگارت، جا پێی دەگەیت لە تێکۆشان دایت ﴿ لَقَدْ خَلَقْنَا ٱلْإِنسَٰنَ فِى كَبَدٍ ﴾ البلـد: ٤. واتـە: سـوێند بـە خـوا بەڕاسـتی ئادەمیزادمان درووست کردووە لە ڕەنج و کێشەو ناڕەحەتیدایە.

لـە کۆمەڵگـەی پێغەمبـەری خـوادا بـوو(ﷺ)، ئـەو ژنـەی سـکاڵای مێردەکەی بـردە لای پێغەمبـەری خـوا (ﷺ)﴿ قَدْ سَمِعَ ٱللَّهُ قَوْلَ ٱلَّتِى تُجَٰدِلُكَ فِى زَوْجِهَا وَتَشْتَكِىٓ إِلَى ٱللَّهِ وَٱللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرَكُمَآ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ سَمِيعٌۢ بَصِيرٌ ﴾ المجادلـة: ١. واتە:بەڕاستی خـوا ووتـەی ئـەو ژنـەی بیست، کـە لـەبارەی مێردەکەیـەوە، گفتوو گۆی لەگەڵ دەکردی، سکاڵای خۆی بۆلای خوا دەبرد، خوا گوێی لـە ووتووێژی هەردووکتان بوو، بەڕاستی خوا بیسەری بینایە.

بـەڵام ئـەم خاسـیەتە بەسـەر ئـەو کۆمەڵگەیـەدا زاڵ نـەبوو، کـە لـە بەرزترین و پایەدارترین سەردەمی مرۆڤایەتیدا ژیاوە.

بەڵکو کۆمەڵگەی موسوڵمان-سەرەڕای ئەوهەموو لادانەی کەتووشی بوو- ماوەیەکی زۆر لە هەموو کۆمەڵگاکانی تر کەم تاوان تـر بـوو و، لەهـەموان کەمتر مەیخواردنەوەی تێدا بـڵاو بـوو و، لەهـەموویان کـەمتر خراپـەکاری تێدا بوو، تا ئەوکاتەی ڕۆژئاوا هێرشی بۆ هێنا و، میکرۆبەکانی تێدا بـڵاو کردەوە، بێ ئەوەی چارەسەری بکات!!

چارەسـەریش لـە قورئـان و، سـوننەتی بـەپێزی پێغەمبەرەکـەی(ﷺ) دایە.

چارەسەر هەر لەوئیسلامە دایە، کە خوا ناردویەتیە خوارێ.

****

تاوان و سزا
له مەنهەج و ڕێبازی خواییدا

ئیسلام له ڕۆژگاری ئەمڕۆماندا له نامۆیی و غوربەتی دووەمی دایه، که پێغەمبەر(ﷺ) دەربارەیەوه فەرموویەتی:بدأ الاسلام غريبا، وسيعود غريبا كما بدأ، فطوبى للغرباء. رواه مسلم. واته:ئیسلام به غەریبی سەری هەڵدا و، هەروا دووباره غەریب دەبێتەوه، خۆشی و سەرفرازی بۆ ئەو نامۆ و غەریبانەی، که دەست بەو دینەوه دەگرن.

له غوربەتدا زۆر سیما، خاسیەتی گەورەی ئەم ئایینه گەورەیه له بیری خەڵکدا نامێنن و، هەرا و هۆریای دوژمنان بەرز دەبێتەوەو، لێڵی دەربارەی ڕاستی و درووستی ئەم دینه بڵاو دەبنەوەو، دڵی بێئاگایان بەخێرایی وەری دەگرێ، گومانی ئەوەیان لا درووست دەبێت، که ڕۆژێ له ڕۆژان ئەم دینه لەسەر زەویدا فەرمانڕەوایی ناکات، لەبەرانبەریشدا دڵی چەندان کەسانی تر سەرسام دەبن و پرسیار دەکەن:ئایا ئەوه ڕاسته، که ئەمانه دەیڵێن؟ئەگەر ئەمه ڕاست نیه ئەدی ڕاستییەکه چیه؟

یەکێ لەو گووتانەی که بەسەر زاری ئەو کەسه بێئاگایانەدا دێت، ئەوانەی کەهەر هات و هاوارێك له هەر شوێنێك بێت، بۆ دژی دین ئاراستەی دەکەن، دەڵێن :ئەو سزایانەی ئەم ئایینه دایناون، سزای دڕندەیین، گەر بۆ خێڵەکیەکانی بیابان لەو سەردەمه دوورەدا قەبووڵ دەکرا و، کاری پێدەکرا ئیتر مرۆڤایەتی شارستانی بووەو قەبووڵی ناکات،

بۆيە بابەدواى سەرچاوەيەكى تردا بگەڕێين، كە ياساكانى لێوەربگرين، تا بتـوانين لەگـەڵ ئـەو پێشـكەوتنە بـڕۆين، كـە وڵاتـە پێشـكەوتووەكان پێيگەيشتوون و، دەبێ بڕوامـان بـە (مێـژوو)ييـەتى ئيسلام هـەبێت، واتـە بۆسەردەمى خۆى شياو بوو و، ئيتر كەڵكى نەماوە!!

****

ئـەو جـۆرە كەسـانە لەڕاسـتييەكى گـەورەى ئـەم دينـە بێئاگـان:كـە مەبەستى يەكەمى ئەم ئايينـە دانـانى سـزا نييـە بـۆ تاوانبـار(دواتـر باسـى تونـدى ئـەم سـزايانە دەكـەين)، بـەڵكو مەبەسـتى يەكـەمى، نەهێشـتن و لەناوبردنى ئەو هۆكارانەن، كە خەڵكى هان دەدەن بۆ ئەنجامـدانى گونـاه و تاوان، بۆ ئەوەى كۆمەڵگايەكى بێ تاوان پەيدا بێت-بە ئەنـدازەى توانـاى مـرۆڤ-دواتـر ئەگـەر كەسـێك هـەبوو هـەوڵى ئەنجامـدانى تـاوانى دەدا، بـا سزايەكى توند چاوەڕوانى بكات، كە دامركێنـەرى هەسـتى تاوانكارى بێـت و، چـەند جـار بـەر لـە ئەنجامـدانى تاوانەكـەى، بـير لـە توونـدى سـزاكەى بكاتەوە!

ئا ئەمەيە بەرنامەى تێر و تەواو، لەيەك كاتدا هەموو لايەنەكان لەخۆ دەگرێت، تەنها تەماشاى يەك ڕوو ناكات و، لايەنـەكانى تر فەرامۆش بكات، هەروەكو لـەو ڕێچكە مرۆڤيانـەدا ڕوودەدەن، كـە دوورن لـەڕێبازى خـوايى ﴿ فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ ٱلضَّلَٰلَةُ إِنَّهُمُ ٱتَّخَذُواْ ٱلشَّيَٰطِينَ أَوْلِيَآءَ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم مُّهْتَدُونَ ﴾ الأعراف: ٣٠. واتـە: واش دەزانـن، كە ڕێگەى ڕاست و درووستيان گرتۆتەبەر.

****

سـەرنجی کۆمەڵگـە پێشـکەوتووەکان بـدەو، سـەیری ڕێـژەی تـاوان بکـە تیایاندا.

ئامارەکانی ئەو کۆمەڵگایانە دەری دەخـەن- کە لـە ڕاسـتیدا ئـەو چاکە ڕاسـتەقینەی، کـە ئـەوان هەیانـەو ئێمـە تـا ئێسـتا لـە فـەوزای ژیـانی ئێسـتاماندا نیمانـە، ئـەو ئامـارە وورد و ڕاسـتانەن، کـە دەربـارەی ڕووداوەکـانی کۆمەڵگـە هەیانـە-ئامارەکانیـان دەڵـێن لەهـەر چـرکەیەکدا حاڵەتێکی دزی، یاخود ڕووداوی هەڵکوتانەسەر شوێنان بە مەبەسـتی دزی و جەردەیی، یان ڕووداوی کوشتن، یان ئەو ڕووداوانـەی، کە لەگەڵ کەسـە بێهۆشەکاندا ڕوودەدەن، یان ڕووداوی دەستدرێژی کردنـە سـەر ئافرەتـان و چـەندان ڕووداوی دی ڕوودەدەن، ئەمـە سـەرەڕای ئـەو گرووپانـەی، کـە داهێنان و هونەر دەکەن لە تاوانکاریدا و، نوێترین ئـەو ڕێگـاو هۆکارانـەی، کە زانست پێی گەیشتووە، لەو تاوانانەدا بەکاری دێنن.

کۆمـەڵگای ڕۆژئـاوا لـەتاوان و سـزادا بـە چـەندین قۆنـاغی جیـاوازدا تێپەڕیوە. ڕۆژێ لەڕۆژان —پێش شۆڕشی فەڕەنسا -هەژاریی کارەسات بـوو بـۆ فـەقیر و هـەژاران، بۆیـە هـەردەم گومـانی تاوانکـاری دەخرایەسـەر هـەژاران و نـەداران، بـەهۆی هەژاریانـەوە، ئـیتر هـەردەم ئـەو بـە تاوانبـار دادەنرا، تا بێ تاوانی نەسەلمێنرابا و، کاری سەلماندنی بێ تاوانیشی کارێکی ئەسـتەم بـوو، چـونکە هـەژار بـووالـە بەرانبەریشـدا پیـاوانی ڕژێمـی دەرەبەگایـەتی و پیـاوانی ئـایین، لـەژێر سـایەی ئـەو یاسـایەی، کـە سەرکردەکانیان بۆیان ڕەخساندبوون، خوێنی هەژارانیان دەمژی!

لـەدوای شۆڕشـی فەڕەنسـا، بارودۆخەکـە گـۆڕاو، ووردە ووردە مـافی تاکەکەس دابین کرا، بەڵام هەردەم لـەو بەرنامـە مرۆڤییانـەی، کـە دوورن

لـه ڕێبـازی خـوا، دەرگـا بـۆ زوڵـم و سـتەم هەردەمێنێتـەوە، تـا فـەرمان بەدەستەکان بە پاساکانیان زوڵم و ستەم لـە ژێـر فەرمانـەکانیان بکەن و، بەتواناکەیان تاوانی گەورە ئـەنجام بـدەن و لەسەریشیان سـزا نـەدرێن، لـە کاتێکدا هەزاران لەسەر تاوانی زۆر بچووکتر سزا بدرێن!!

پاشـان لەسەردەسـتی فرۆیـد، دەروونزانـی شـیکاری هاتەکایـەوە، کـە لەڕاستیدا زانستی پاساو هێنانـەوەبوو بـۆ تاوانکاران، ئـیتر تێڕوانینـەکان بەرانبـەر تاوانکـاران وورده وورده گـۆڕا، تـاوای لێهـات هەنـدێ جار وەکـو کەسێکی تاوانلێکراو لە تاوانکاران دەڕوانرا!هەروەها سزاکانیش هەنگاو بـە هـەنگاو سـووکتر دەبـوون، تـا وای لێهـات هـانی تاوانکاریـان دەدا!ئـیتر ئـەو کۆمەڵگایانە وەکو کارگەی بەرهەمهێنانی تاوانیان لێهات!

لەبـەر سـێبەری ئـەم ڕاسـتییە، هێشـتا هەنـدێ کـەس وا لـە سـزاکانی ئیسلام دەڕوانن، کە بۆ ئـەو بارووده‌ۆخـەی لـە ڕۆژئـاوادا ڕوودەدات شـتێکی ناشیرین و نابەجێ و دڕندانەیە، کە ناکرێ لە جیهانی شارستانیدا پـەیڕەو بکرێن!!

****

هەروەکو پێشتر ئاماژەمان پێـدا، کـە ئیسـلام هـەوڵ دەدات بەئەنـدازەی توانای مرۆڤ لەسەرزەویدا، کۆمەڵگە لە تاوان بپارێزێ، دیاریشە، کـە ڕووی زەوی هەرگیز لە تاوان پاك نابێتەوە. لە کۆمەڵگەی پێغەمبەریشـدا(ﷺ)، کە بەرز و بەڕێزترین کۆمەڵگەیە، کە مێژوو بەخۆیەوە دیبێ، بە شـایەتی خـوا و پێغەمبەرەکـەی(ﷺ)، پـەروەردگار فەرموویـەتی: ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ آل عمران:١١٠ واتە: بەڕاستی ئێوە چاکترین ئوممەتێکن

که بۆ سوودی خەڵکی هێنراونەتە مەیدانەوە. هەروەها پێغەمبەریش(ﷺ)، فەرموویەتی: خیر القرون قرني. رواه الشيخان. واتە: باشترین سەردەم سەردەمی منە.. لەم کۆمەڵگەیەدا کەسی وا هەبوو، کە دزی دەکرد و، هی واهەبوو زینای دەکرد، هی وا هەبوو مەی دەخواردەوە. بەڵام جیاوازی هەیە لە نێوان کۆمەڵگەیەك، کە بەدەگمەن نەبێ تاوانی تێدا ڕوونەدات، لەگەڵ کۆمەڵگەیەك، کە لە چرکەیەکدا چەندین تاوانی جۆراوجۆری تێدا ڕوودەدەن!

ڕێگاکانی ئیسلام بۆ پاراستنی کۆمەڵگە لە تاوان بەو ئەندازەیەی، کە لە توانای مرۆڤدا هەیە دوو بەشن، کە لەگەڵ یەکتر هاوکارن و پشتگیری یەکتر دەکەن. یەکەمیان، چاندنی تۆوی باوەڕبوونە بە خوا و ڕۆژی دوایی لە دەروونەکاندا و، قووڵ کردنەوەی ئەو باوەڕە، بە پەروەردەکردن لەلایەك، وەبیرهێنانەوەی بەردەوام لەلایەکی ترەوە ﴿ وَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَىٰ تَنفَعُ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ الذاريات: ٥٥. واتە:هەمیشە ئامۆژگارییان بکە، چونکە بەڕاستی ئامۆژگاری سوود بە ئیمانداران دەگەیەنێت. ڕێگای دووەمیش، دۆزینەوەی ئەو ڕێگا کردەییانەی، کە تاوانکارانیان پێ لە بیری تاوانکاری لابدەن.

ئەگەر پاڵنەری سەرەکی دزی، برسێتی بێت، هی زینا غەریزەی جینسی بێت، هی مەیخواردنەوە هەوڵدان بێت بۆ هەڵاتن لە ڕاستی و بارودۆخێکی خراپ، کە مرۆڤ تیایدا دەژی بەرەو جیهانی خەیاڵ، کە کێشەی تێدا نین، ئەگەر پاڵنەری تاوانەکانی کوشتن تۆڵەسەندنەوە بێت لە کەسێکی دیاریکراو، یان کۆمەڵگە بە گشتی.. ئەگەر هەموو ئەمانە

پاڵنەربن بۆ تاوان، ئەوا ئیسلام لەسەرەتادا هەوڵ دەدات، کە کۆمەڵگەیەك بەرهەم بێنێت، کە ڕێگری بکات لە درووست بوونی ئەم پاڵنەرانە، یاخود هەوڵ دەدات بۆ کەمترین ئەندازە کەمیان بکاتەوە، ئەگەر هەر نەتوانرێ بەتەواوی بنبڕ بکرێن.

سەرەتا بۆ برسێتی-واتە هەژاری بەگشتی-ئیسلام فەرزی زەکاتی داناوە، ماڵ بەخشینی خێرخوازیشی داناوە، کە ئیسلام پشتگیری دەکات و هانی دەدات و، هاوکاری واجب و هاوکاری خێرخوازی داناوە، نەهێشتنی برسێتیشی لەسەر دەوڵەت پێویست کردوە.

پێشتر ئاماژەمان بەوە کرد، کە چۆن کۆمەڵگەی ئیسلامی لەسەردەمی عومەری کوڕی عەبدولعەزیزدا، گەیشتە ئەو پلە بەرز و نموونەییە، کە زۆر لە مێژوو نووسان بە خەلیفەی پێنجەمی ناوزەد دەکەن.

بەلام با لێرەدا لەگەڵ عومەری کوڕی خەتتابدا(ڕەزای خوای لەسەربێت) هەڵوەستەیەك بکەین، کە نموونەی هەرە بەرزی ئەو باسەیە، کە ئێمە لەبارەیەوە دەدوێین.

عومەری کوڕی خەتتاب(ڕەزای خوای لەسەربێت)، عادەتی وا بوو، کە شەوانە دەگەڕا، تا لە حاڵی خەڵك ئاگاداربێ، بەلای(ڕەشماڵ)ێکدا تێپەڕی، گوێی لە گریانی مندالان بوو و، دیتی کە ئافرەتێك مەنجەڵێکی لەسەر ئاگردا دانابوو، ئەویش لێی پرسی:ئەم مندالانە بۆچی دەگرین؟گووتی:لەبەر برسێتی. گووتی ئەدی ئەوەی لەسەر ئاگرە چییە؟گووتی:چەند ووردە بەردێکە، مندالەکانی پێ دەخافڵێنم تا دەخەون. هەروەها ئەوەشی لە قسەکانی زیادکرد(عومەریش ئاگای لێمان نییە)!ئەویش گووتی:عومەر لەکوێ بزانێ؟گووتی:ئەدی بۆچی کاری

مسـولمانانی گرتۆتـه دەسـت؟!پاشـان عومـەر گریـا، تـا ڕیشـی تـەڕبوو و، بەپەلە چووە (بیت المال) و، هەندێ ئارد و ڕۆنـی بۆهێنـا، بەرپرسی(بیـت المـال) پێـی گـووت:بـا لـەجیاتت هـەڵی بگـرم. عومـەریش گـووتی:ئـەدی لـە ڕۆژی قیامەتـدا کـێ لـەجیاتم هەڵـدەگرێ؟!پاشـان خۆراکەکـەی خسـتە نـاو مەنجەڵەکـە و، فـووی لــە ئاگرەکــە کــرد، تــا خواردنەکــە ئامــادەبوو و، منداڵەکانی نان دان و، لەوێ نەجووڵا، تا خەوتن.

هـەروەها عومـەر(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)، لەسـاڵی برسـیەتی(عـام الرمـادە)، سـزای دزی ڕاگـرت، نـەك بەمەبەسـتی هەڵوەشـاندنەوەی ئـەو حوکمەی، کە خوا ناردوویەتیـە خـوارێ، وەکو هەنـدێ نوسـەر بـەم جۆرە باسی دەکەن، تا بەهۆیەوە پشتگیری ئەو کەسانەی پێبکەن، کـە حـوکم بـە شەرعی خـوا ناکـەن، بـەڵکو بەمەبەسـتی بـەکارهێنانی شـەریعەت بـوو بـە مانـا فراوانەکـەی، چـونکە پێغەمبـەر(ﷺ)، فەرموویـەتی:ادرؤا الحـدود بالشـبهات. واتـە: سـنور و حـدودەکان بـەهۆی ئـەو شـتانەی هـۆی گومـان لابدەن.

هـەروەها لـە هـەمان سـاڵدا، برسـێتی هۆکارێـك بـوو بـۆ لادانـی سـزا، هەرلەبەر ئەوەش بوو، سزا بەسەر ئەو دزەدا نەسەپێنرا، کە دزی بـۆ تێـر بوونی خۆی و خاو و خێزانەکەی کردبوو.

دوو کـوڕی خزمـەتکاری حاتـەبی کـوڕی بەلتەعـە، ووشـترێکی پیـاوێکی (مـوزنی)یـان دزی بـوو، پیـاوە موزنییەکـە هـەردووکیانی گـرت و هێنـانی بۆلای عومـەری کـوڕی خـەتتاب(ڕەزای خـوای لەسـەربێت)تـا حـەددیان لـێ دەربکات، ئەمیش ڕووی لە حاتـەب کـرد و، گـووتی:ئەگـەر نەمـدەزانی کـە چەنـد مانـدوویان دەکەن و، برسیان دەکەن، تـا ئاسـتێك ئەگـەر حـەڕامیش

بخۆن بۆیان حەلاڵ بێت، ئەوا دەستم دەبڕین. بەلاّم ئەگەر دەستیشیان نەبڕم، سزاییێکت دەدەم، کە ئازارت بدات!پاشان ڕووی لە پیاوە موزنییەکە کردوو، لێی پرسی:ووشترەکەت بە چەند لەسەرە؟گووتی:چوارسەد. پاشان عومەر(ڕەزای خوای لەسەربێت)، بە حاتەبی گووت:برۆ هەشت سەدی بدەری!!

چ عەدالەت و دادگەرییەك لەم دادگەرییە جوانتر هەیە؟!چ بیر و هۆشێك لەم بیر و هۆشە تیژتر هەیە؟!چ ئاسۆیەك لەم ئاسۆیە فراوانتر هەیە؟!

****

سەبارەت بە تاوانی (زینا)ش، ڕێبازی خوایی دەرگای بەرانبەر ئەویش داخستووە-دوای قوولّ کردنەوەی ئیمان بە خواو ڕۆژی دوایی و، پەروەردەکردنی ترس و پارێزکاری لە دڵدا و، ترسان لە تووڕەبوونی خوا- بە ئەنجامدانی کردەیی، کە هیچ بیانوویەك بۆ زیناکەر ناهێڵێتەوە کە زینا بکات، بەوەی، کە هانی هاوسەرگیری زوو دەدات و، دەربارەی لە قورئاندا دەفەرموویێت:﴿ وَأَنكِحُوا۟ ٱلْأَيَٰمَىٰ مِنكُمْ وَٱلصَّٰلِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَآئِكُمْ ۚ إِن يَكُونُوا۟ فُقَرَآءَ يُغْنِهِمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ وَٰسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ ٱلَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ ٱللَّهُ مِن فَضْلِهِۦ ﴾ النور: ٣٢ - ٣٣.
واتە: ژن بدەن بەپیاوانی بێ ژن، ئافرەتانی بێوەژن بدەن بەشوو، هەروەها ژن بدەن بە بەندە صالّحەکانتان و کەنیزەکانیشتان بدەن بە شوو، ئەگەر هەژاریش بن، ئەوا خوا لەفەزلّ و بەخششی خۆی بەهرەوەریان دەکات، خوای گەورەش همیشە فروانگیرو زانایە . دەبا ئەوانەی هاوسەریان

دەست ناکەوێت هەوڵ بدەن داوێنی خۆیان پاك ڕابگرن، هەتا خوا لە فەزڵی خۆی دەوڵەمەندو بێ نیازیان دەکات.

هەروەها پێغەمبەر(ﷺ)، فەرموویەتی:یا معشر الشباب، من استطاع منكم الباءة فليتزوج، ومن لم يستطع، فعليه بالصوم، فانه له وجاء. رواه البخاري. واتە. ئەی کۆمەڵی گەنجان، هەر یەکێك لە ئێوە ئەگەر توانای (جەستەیی و ماددی و مەعنەوی)هەبوو، با هاوسەرگیری بکات، هەرکەسێکیش توانای نیە، با بەڕۆژوو بێت، چونکە ڕۆژوو بۆ ئەو قەڵغانە.

ڕێبازی خوایی بەتەنها بەو کردارە ناوەستێ، کە دەرگا بۆ پاڵنەری غەریزە بەشێوەیەکی پاك و پیرۆز و بەرهەمدار دەکاتەوە و، دەرگاکەی تر-دەرگای شەیتان-دادەخات، لەهەمان کاتدا، کار بۆ ڕێگرتن لە پاڵنەرە جینسییەکان دەکات، کە هۆکارن بۆ وورووژاندنی غەریزەی جینسی لە مرۆڤدا، کە قەدەغەی تێکەڵی نێر و مێ و، دەرخستنی جوانی و ڕازاوەیی ئافرەت بۆ پیاوی بێگانە دەکات و، قەدەغەی چوونە ناو ماڵی خەڵکی بەبێ مۆڵەت دەکات و، منداڵان ناچار دەکات، کە کاتێك گەیشتنە تەمەنی هەرزەیی، بەبێ مۆڵەت نەچنە ژووری دایك و باوکیان﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَدۡخُلُواْ بُيُوتًا غَيۡرَ بُيُوتِكُمۡ حَتَّىٰ تَسۡتَأۡنِسُواْ وَتُسَلِّمُواْ عَلَىٰٓ أَهۡلِهَاۚ ذَٰلِكُمۡ خَيۡرٞ لَّكُمۡ لَعَلَّكُمۡ تَذَكَّرُونَ ﴾ النور: ٢٧. واتە: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە! مەچنە هیچ ماڵێك، جگە لە ماڵەکانی خۆتان، هەتا کارێك نەکەن کە ئەوان ئاگادار بن (وەکو زەنگ لێدان، یا لە دەرگادان) پاشان کە مۆڵەتدران سەلام لە خەڵکی ماڵەکە بکەن، ئەوە چاکترە بۆتان و بەو

شێوەیە ڕەفتار بکەن، هەوڵ بدەن لە یادتان بێت و ئەو شێوازە فەرامۆش نەکەن (کاتی لەبارو گونجاو هەڵبژێرن بۆ سەردانەکانتان، بۆ ئەوەی میوان و خاوەن ماڵ دڵیان بەیەك بکرێتەوە) . ﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَٰلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ (٣٠) وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِن زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ النور: ٣٠ - ٣١. واتە: (ئەی پێغەمبەر (ﷺ) بەپیاوانی ئیماندار بڵێ: چاویان بپارێزن (لەسەرنجدانی ئافرەتانی نامەحرەم) هەروەها نامووس و عەورەتی خۆیان لە حەرام بپارێزن، بێگومان ئەوە پاکترو پوختترە بۆیان (بۆ دڵ و دەروون و ڕوالەت و ڕۆح لاشەیان)بەڕاستی خوا ئاگادارە بەو هەڵس و کەوت و ڕەفتارانەی، کە دەیکەن. بە ئافرەتانی ئیمانداریش بڵێ: چاویان بپارێزن (لە تەماشای نامەحرەم) داوێنی خۆیان بپارێزن لە گوناهـ و جوانی خۆیان دەرنەخەن جگە لەوەی کە دیارە (وەك دەم و چاو و دەست) با سەرپۆشەکانیان بدەن بەسەر سینەو ملیانداو جوانی و

زینـەتی خۆیـان دەرنەخـەن بـە تـەواوی بـۆ هاوسـەرەکانیان نـەبێت، یـان بـاوکی خۆیـان، یـان بـاوکی مێردەکانیـان، یـان کـوڕی خۆیـان، یـان کـوڕی مێردەکانیان، یان بۆ براکانی خۆیان، یان برازاکانیان، یان خوشکەزاکانیان، یان ئافرەتێك پەیوەندیان هەیە پێکەوە، یـان ئەوانـەش کـە کـەنیزەکانیان (کەلـە بـارودۆخی تایبەتـدا هـەبوون) یـان ئەوانـەی، کـە لـە ماڵەکانتانـدا دەژین و پێویستیان بە ئافرەت نیە (لەبەر پیری، یان نەخۆشـی ... هتـد) یاخود ئەو منداڵانەی، کە هێشتا شارەزاییان لە ئافرەت نیـە و (ئـارەزووی جنسیان بـۆ دروسـت نـەبووە و و نـازانن باسـی عـەورەت بکـەن) نابێـت ئافرەتانی ئیمانـدار پێیان بدەن بە زەویدا (تا دەنگـی خشـڵ پاوەنـەکانیان بێـت) و بزانرێـت، کـە زینەتـدارو خشـڵدارن، کەواتـە هـەمووتان ئـەی ئیمانداران بەرەو لای خوا و بەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئەو بگەڕێنەوە، بۆ ئەوەی ڕزگار و سەرفراز بن .

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِيَسۡتَـٔۡذِنكُمُ ٱلَّذِينَ مَلَكَتۡ أَيۡمَـٰنُكُمۡ وَٱلَّذِينَ لَمۡ يَبۡلُغُواْ ٱلۡحُلُمَ مِنكُمۡ ثَلَـٰثَ مَرَّٰتٖۚ مِّن قَبۡلِ صَلَوٰةِ ٱلۡفَجۡرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ ٱلظَّهِيرَةِ وَمِنۢ بَعۡدِ صَلَوٰةِ ٱلۡعِشَآءِۚ ثَلَـٰثُ عَوۡرَٰتٖ لَّكُمۡۚ لَيۡسَ عَلَيۡكُمۡ وَلَا عَلَيۡهِمۡ جُنَاحُۢ بَعۡدَهُنَّۚ طَوَّٰفُونَ عَلَيۡكُم بَعۡضُكُمۡ عَلَىٰ بَعۡضٖۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمُ ٱلۡأٓيَـٰتِۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ ٱلۡأَطۡفَـٰلُ مِنكُمُ ٱلۡحُلُمَ فَلۡيَسۡتَـٔۡذِنُواْ كَمَا ٱسۡتَـٔۡذَنَ ٱلَّذِينَ مِن قَبۡلِهِمۡۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمۡ ءَايَـٰتِهِۦۗ وَٱللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٞ ﴾ النـور: ٥٨ - ٥٩. واتـە: ئـەی ئەوانـەی باوەڕتـان هێنـاوە بـا بەنـدەو ئـەو منداڵانـەتان (کـە هێشـتا نەگەیشتونەتە تەمەنی هەرزەکاری) لە سێ کاتـدا (فێـری ئـەوە بکـرێن)

مۆڵەت بخوازن (لە کاتی نووستنی ژن و مێردا) پێش نوێژی بەیانی، کاتی نیوەڕۆ، کە پۆشاکتان دادەنێن (بۆ حەوانەوە)، لەدوای نوێژی خەوتنان، سێ کاتە، کە لە وانەیە عەورەتی ئێوەی تێدا دەربکەوێت (با کەسی تر نەتانبینێت)، لە دوای ئەو سێ کاتە قەیناکات بۆ ئێوەش ئەوانیش، کە بگەڕێن بەناو یەکدا بچن بۆ لای یەکتر، ئا بەو شێوەیە خوا ئایەتەکانی خۆیتان بۆ ڕوون دەکاتەوە، (تا تووشی کێشەی دەروونی نەبن) خواش هەمیشە زانا و دانایە (بەوەی کە دەبێتە مایەی خێرو خۆشیتان). هەر کاتێك منداڵەکانتان باڵغ بوون، با ئەوانیش مۆڵەت بخوازن، وەکو چۆن کەسانی پێش ئەمان مۆڵەتیان خواستووە (لە کاتی هاتووچۆ کردنی ژووری دایك و باوکدا) ئا بەو شێوەیە خوا ئایەتەکانی خۆیتان بۆ ڕوون دەکاتەوە، خوا زانا و دانایە (بە بەرژەوەندیەکانتان). بەهەموو ئەو هۆکارانەی کە باسکران، پاڵنەری جینسی ڕێك دەخرێت و، بەوکۆت و مەرجانەوە دەبەسترێتەوە، کە ڕێگری لێدەکات، کە ببێتە ئارەزوو و، تەوژمێك، کە هەرگیز تێر نەبێت، هەروەکو نەفامییەتە کۆن و نوێکان دەیکەن، بەتایبەتی نەفامی نوێ، کە دەرگای بۆ چوونە ناو ئەم کارە والآ کردووە، تا لایەنگرانی شەیتان تێیدا بچنەژوورەوە، خوای پەروەردگاریش دەفەرموێت: ﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ ٱلْفَٰحِشَةُ فِى ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْـَٔاخِرَةِ ۚ وَٱللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴾ النور: ١٩. واتە: بەڕاستی ئەوانەی حەز دەکەن زیناو تاوان لەناو ئەوانەدا باوەڕیان هێناوە بڵاوبێتەوە، سزای پڕ ئێش و ئازار لەم جیهان و لەو جیهان بۆیان

ئامادەیە، خـواش خـۆی چـاك دەزانێـت، (سـەرەنجامی زینـاو شەڕواڵپیسی بەرەو کوێ دەچێت) ئێوە نایزانن ..

****

پاڵنــەری ســەرەکی مەیخواردنــەوەو مــاددە بێهۆشــکەرەکان، هــەروەکو پێشتریش ئاماژەمان پێکرد، هەوڵدانە بۆ هەلاّتن لە واقیعی خراپی مرۆڤ، بەرەو جیهانێکی خەیاڵی دوور لە تاڵی و ناخۆشیەکانی ژیان.

لە دونیادا-ماڵی تاقیکردنەوە-ژیان بەبێ تـاڵی و ناخۆشـی نابێـت، بـەلاّم لە بەرانبەریدا هەڵوێستەکانی مـرۆڤ جیـاوازن!مرۆڤـی خـاوەن هیممـەت و ویستی بەهێز، هەرگیز کۆسپ و تەگەرە، چۆکی پێـدانانێت و نابنـە ڕێگـر لەبەردەم هەوڵدانی بۆ وەدیهێنـانی ئـەو ئامانجانـەی کـە بۆخـۆی دانـاون و سەرنەکەوتنی لە هەوڵێکدا، لە هەوڵدان ساردی ناکاتەوە. بەلاّم کەسـی بـێ ویسـت و هیممـەت، هـەلاّتن لـە کێشـەکانی بـۆ ئاسـانترە لـە ئازارەکـانی و هەوڵدان بۆ زاڵ بون بەسەریاندا.

لەلایەکی ترەوە، مرۆڤی بەندەی هەواو ئارەزووەکان هەن، ئەوانەی، کـە وابیر دەکەنەوە، کـە مـەی(عـەرەق) و، مـاددەی هۆشـبەر، یارمەتیـدەرن بـۆ زیاد کردنی تام و چێژ وەرگـرتن لـە کـارە خراپـەکانی تـر، کـە ئـەنجامیان دەدەن.

ئیســـلام ئـــەو جـــۆرە کەســـانەی خۆشـــناوێت، چـــونکە خـــاوەنی کەسایەتییەکی جێگیر و هاوسەنگ نین و، بـە کـەڵکی کـاری گـەورە نایـەن، چونکە ئەو ووزەیەی خوا پێی بەخشیون لە شتێکی وا خەرجی ناکەن، کە بۆ خۆیان و کۆمەڵگاکەیان کـەڵکی هـەبێت. سـەرەڕای ئـەو ئالۆودەبوونـەی کە لێی دەکەوێتەوە و، فێـری مـاڵ خـەرج کـردن و خواردنـەوە لـە شـوێنی

نەشیاو و، ئەنجامدانی تاوان دەبێت. مەی(عەرەق)یش، دایکی هەموو تاوانە گەورەکانە، هەر وەکو پێغەمبەر(ﷺ) وای فەرموە.

ئیسلام ڕێبازێکی تێر و تەواوە بۆ هەموو ئەم شتانە. چونکە بەستنی پەیوەندی لەگەڵ خوا و، قووڵ کردنەوەی باوەڕ بە ڕۆژی دوایی و، چاندنی ترسی خوا لە دڵدا، ئەو هۆکارە پەروەردەییە گەورەیە، کە ئیسلام بۆ پاککردنەوەی دڵی مرۆڤ لە پاڵنەرەکانی تاوان بەکاری دێنێ.

لەتەك ئەمەدا، ئیسلام هەوڵ بۆ بەهێزکردنی ویست و ئیرادەی ئیمانداران بەدوای جیهاد دا دەدات:﴿ وَجَٰهِدُواْ فِي ٱللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِۦۚ هُوَ ٱجۡتَبَىٰكُمۡ وَمَا جَعَلَ عَلَيۡكُمۡ فِي ٱلدِّينِ مِنۡ حَرَجٖۚ مِّلَّةَ أَبِيكُمۡ إِبۡرَٰهِيمَۚ هُوَ سَمَّىٰكُمُ ٱلۡمُسۡلِمِينَ مِن قَبۡلُ وَفِي هَٰذَا لِيَكُونَ ٱلرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيۡكُمۡ وَتَكُونُواْ شُهَدَآءَ عَلَى ٱلنَّاسِۚ فَأَقِيمُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَءَاتُواْ ٱلزَّكَوٰةَ وَٱعۡتَصِمُواْ بِٱللَّهِ هُوَ مَوۡلَىٰكُمۡۖ فَنِعۡمَ ٱلۡمَوۡلَىٰ وَنِعۡمَ ٱلنَّصِيرُ ﴾ الحج: ٧٨. واتە: هەروەها بەردەوام بن لە خەبات و جیهاد و کۆشش لە پێناوی خودا بەو شێوەی، کە شایستەیەتی، لەبەر خاتری ئەو بێت، ئەو زاتە بۆ ئەوە هەڵی بژاردوون، لە ئاین و بەرنامەیکدا هیچ جۆرە شتێکی نارەواو قورس و گرانی لەسەر دانەناون (کەنەتوانن ئەنجامی بدەن، جا ئەم بەرنامەیە) ڕێ و شوێن و بەرنامەی ئیبراهیمی باوکتانە، کە پێشتر هەر خوای گەورە ناوی ناون موسڵمان و لەم قورئانەشدا بە موسڵمان ناوی بردوون، تا پێغەمبەر ببێتە شایەت (کە پەیامی خوای پێ ڕاگەیاندوون) و ئێوەش (بەگەیاندنی ئەو پەیامە) ببنە شایەت بەسەر خەڵکیەوە، کەواتە نوێژەکانتان بە چاکی ئەنجام بدەن و زەکاتیش (لە ماڵ

و سامان و زانست و هێزتان) دەربکەن و پشت بەخوا ببەستن، چونکە هەر ئەو زاتە یار و یاوەرتانە، جا دڵنیا بن، کە خوا چەندە یارمەتیدەرێکی چاکە و چەندە پشت و پەنایەکی بەهێزو بە نرخە .

جیهادیش، لوتکەی هەوڵ و کۆششە، چونکە مرۆڤ کە گەیشتە ئەم پلەیە، هیممەتی دانابەزێت لەکاتی هاتنەپێشی کۆسپ و تەگەرەکان، سەرەڕای ئەو بەها بەرزانەی، کە مرۆڤ بەرز دەکەنەوەو، لە شتە بێ بەهاکان دووری دەخەنەوەو بەرزی دەکەنەوە بۆ ئەو ئاسۆ بەرزانە، تا وزەکانی بەجۆرێك بخاتە کار، کە لە مرۆڤی چاك بوەشێتەوە: ﴿ زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ ٱلشَّهَوَٰتِ مِنَ ٱلنِّسَآءِ وَٱلْبَنِينَ وَٱلْقَنَٰطِيرِ ٱلْمُقَنطَرَةِ مِنَ ٱلذَّهَبِ وَٱلْفِضَّةِ وَٱلْخَيْلِ ٱلْمُسَوَّمَةِ وَٱلْأَنْعَٰمِ وَٱلْحَرْثِ ۗ ذَٰلِكَ مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا ۖ وَٱللَّهُ عِندَهُۥ حُسْنُ ٱلْمَـَٔابِ ﴿١٤﴾ قُلْ أَؤُنَبِّئُكُم بِخَيْرٍ مِّن ذَٰلِكُمْ ۚ لِلَّذِينَ ٱتَّقَوْا۟ عِندَ رَبِّهِمْ جَنَّٰتٌ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَٰجٌ مُّطَهَّرَةٌ وَرِضْوَٰنٌ مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ بَصِيرٌۢ بِٱلْعِبَادِ ﴿١٥﴾ ٱلَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَآ إِنَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَقِنَا عَذَابَ ٱلنَّارِ ﴿١٦﴾ ٱلصَّٰبِرِينَ وَٱلصَّٰدِقِينَ وَٱلْقَٰنِتِينَ وَٱلْمُنفِقِينَ وَٱلْمُسْتَغْفِرِينَ بِٱلْأَسْحَارِ ﴾ آل عمران: ١٤ - ١٧.

واتە: ئارەزووی ئافرەت و بوونی نەوەی نێرینە وخاوەنێتی ئاڵتون وزێڕ زیووی زۆرو زەبەندە و ئەسپی چاك ورەسەن و(هۆکانی هاتو چۆ) هەروەها ماڵات و زەوی و زاری کشتوکاڵ بۆ خەڵکی رازێنراوەتەوە، ئەوانە هەمووی نازو نیعمەتی ژیانی دونیان، خوایش (بۆچاکان)شوێنی گەڕانەوەی رازاوەو خۆشی لای خۆی ئامادە کردووە (کە بەهەشتە) . (ئەی

پیغەمبەر ﷺ بەو خەڵکە)بڵێ :ئایا هەواڵی چاکتر لەو ناز و نیعمەتانەتان پێ رابگەیەنم ؟! (ئەویش ئەمەیە کە):بۆ ئەوانەی پارێزکار و خواناسن، لای پەروەردگاریان باخەکانی بەهەشت ئامادەیە بۆیان کە: چەندەها رووبار بەژێر درەختەکانیدا و بەبەردەوام کۆشکەکانیدا دەڕوات، هاوڕێ لە گەڵ ژیانی نەبڕاوە لە گەڵ هاوسەرانی پاکیزەدا و بەدەم هەست کردنی بەردەوام بەڕەزامەندیی پەروەردگاری ئازیز، بێگومان ئەو خوایە بینایە بە بەندەکانی . ئەوانەی کە دەڵێن: پەروەردگارا، بەڕاستی ئێمە ئیمان و باوەڕمان هێناوە، دە لە گوناهەکانمان خۆش ببە و لە ئاگری دۆزەخ بمانپارێزە . (جا ئەو ئیماندارانە، ئەمە سیفەتیانە)خۆگر و ئارامگرن امگرن (لە بەرامبەر ناسۆر ونا خۆشیەکانی ژیانەوە)، راستگۆو خواپەرستین، ماڵ وسامان دەبەخشن و، لە بەرەبەیانەکاندا داوای لێخۆشبوون (لە پەروەردگاریان دەکەن چونکە واهەست دەکەن کە وەك پێویست خواپەرستیان نەکردووە) . ئەمانە هەموویان چەند کردارێکن، کە ووزەکان بە جۆرێك وەگەڕدەخەن، کە دەروون پڕ بکەن، تا شوێنی بەتاڵی تێدا نەمێنێتەوە، کە پێویست بەوە بکات بە شتی پڕوپووچ پڕ بکرێتەوە، یاخود خواستی هەڵاتن بۆ جیهانی خەیاڵ لای مرۆڤ درووست بکات!

لەهەمان کاتدا ئیسلام هەوڵ دەدات بۆ ئەوەی ژیانی زەوی —سەرەڕای ئەو ناخۆشیانەی تێیدان-پڕ بکات لە هیوا، هیوا بە خوا ﴿وَمَن يُؤْمِنۢ بِٱللَّهِ يَهْدِ قَلْبَهُۥ﴾ التغابن: ١١. واتە: ئەوەی باوەڕی تەواو بهێنێت، خوا دڵی رێنموویی دەکات بۆ لای خۆی. ئەوەی باوەڕی تەواو بێنێت، خوا دڵی

ڕێنموونی دەکات بۆلای خۆی.، هیوا بە ڕۆژی دوایی، ئەو ڕۆژی دواییەی، کە ڕازی بوونی خوای لێیە، ئەو بەهەشتەی کە نەهیچ چاوێك بینیویەتی، نەهیچ گوێیەك بیستوویەتی، نە بەسەر دڵی هیچ کەسدا هاتووە، هەروەها دڵی مرۆڤ بە زیکری خوا سەرقاڵ دەکات:﴿ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَتَطۡمَئِنُّ قُلُوبُهُم بِذِكۡرِ ٱللَّهِۗ أَلَا بِذِكۡرِ ٱللَّهِ تَطۡمَئِنُّ ٱلۡقُلُوبُ ﴾ الرعد: ٢٨. واتە:ئەوانەی باوەڕیان هێناوەو، دڵ و دەروونیان ئارام دەبێت بە قورئان و پەیامەکەی خوای پەروەردگار، ئاگادار بن، دڵەکان هەر بە قورئان و یادی خوا خۆشنوود دەبن و دەحەوێنەوە.

لەم بارووددۆخەدا مرۆڤ لە واقیع ڕاناکات، پەنا ناباتە بەر بێهۆشکەرێك، کە هۆشی ببات، بەڵکو بە تەواوی بیروهۆشی لە واقیعدا ژیان بەسەردەبات، دڵی پەیوەست دەکا بە خوا و، هەوڵ بۆ وەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئەو دەدات.

****

پێشتر چەند نموونەیەکی تاوانە هەرە بلاوەکانی کۆمەڵگەمان خستنەڕو و، هەڵوێستی ڕێبازی خوایشمان لە بەرانبەردا خستەڕوو و، ئەوەمان ڕوونکردەوە، کە ئاراستەو مەبەستی یەکەمی ئیسلام سزادان نیە، بەڵکو پاراستنی کۆمەڵگەیە لە تاوان[1].

پەروەردگار چاك دەزانێت کەسی واهەن، لێپێچینەوەو، ڕێگرتن لە تاوان لەگەڵیان سوودی نیە، هەر لە کوڕەکەی ئادەمەوە(علیە السلام)، کە

[1]) بڕوانە کتێبی (التشریع الجنائی فی الاسلام). نوسینی مامۆستا عبدالقادر عۆدە (ڕەحمەتی خوای لێ بێ).

براكەی خۆی بە ستەم كوشت، تا ڕۆژی دوایی:﴿ وَٱتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ٱبْنَيْ ءَادَمَ بِٱلْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ ٱلْآخَرِ قَالَ لَأَقْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ ٱللَّهُ مِنَ ٱلْمُتَّقِينَ ﴿٢٧﴾ لَئِنۢ بَسَطتَ إِلَىَّ يَدَكَ لِتَقْتُلَنِى مَآ أَنَا۠ بِبَاسِطٍ يَدِىَ إِلَيْكَ لِأَقْتُلَكَ إِنِّىٓ أَخَافُ ٱللَّهَ رَبَّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٢٨﴾ إِنِّىٓ أُرِيدُ أَن تَبُوٓأَ بِإِثْمِى وَإِثْمِكَ فَتَكُونَ مِنْ أَصْحَٰبِ ٱلنَّارِ وَذَٰلِكَ جَزَٰٓؤُا۟ ٱلظَّٰلِمِينَ ﴿٢٩﴾ فَطَوَّعَتْ لَهُۥ نَفْسُهُۥ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُۥ فَأَصْبَحَ مِنَ ٱلْخَٰسِرِينَ ﴾ المائدة: ٢٧ - ٣٠. واتە: بەسەرهات و هەواڵی دووكوڕەكەی ئادەم بۆ ئەو خەڵكە بخوێنەوە، كە بەڕاستی ڕوویداوە، ئەوە بوو كاتێك هەردووكیان قوربانییان كرد، لە یەكێكیان وەرگیرا (كە لە سەر حەق بوو، لە خوا ترس بوو)، بەلاَم لەوی تریان وەرناگیرا (چونكە ڕق و ئەستوور و حەسوود و خوانەناس بوو) بەبراكەی وت: هەر دەتكوژم ئەویش لە وەلاَمی هەڕەشەكەیدا ووتی:خوای گەورە تەنها لە پاریزكاران قوربانی و چاكە وەردەگرێت . سوێند بە خوا، ئەگەر تۆ دەست درێژ بكەیت بۆ من بۆ ئەوەی بمكوژیت، من دەستدرێژ ناكەم بۆ تۆبۆ ئەوەی بتكوژم، چونكە بەڕاستی من لەسزاو تۆڵەی خوا، پەروەردگاری جیهانەكان دەترسم. (من بەو دەست درێژ نەكردنەم) بەڕاستی دەمەوێت بەگوناهی من و گوناهی خۆیشتەوە بگەڕێیتەوە، ئەو جا دەبێتە نیشتەجێی ناو ئاگر، هەر ئەوەش پاداشتی ستەمكاران. (سەرەنجام نەفسی سەركەشی هانیداو كوشتی براكەی لاسادە و ئاسان كرد و كوشتنی، ئیتر خۆی خستە ریزی خەسارەتمەند و زەرەرمەندانەوە.

لەبەر ئەم جۆرە کەسانەی کە هەموو هۆکارەکان ناتوانن ویستی خراپەکاریان تێدا بگۆڕن، ئەو سزایانەی کە لە قورئان و سوننەتدا هاتوون بەم شێوەیە توندوتیژن﴿ وَٱلسَّارِقُ وَٱلسَّارِقَةُ فَٱقْطَعُوٓاْ أَيْدِيَهُمَا جَزَآءًۢ بِمَا كَسَبَا نَكَٰلًا مِّنَ ٱللَّهِ ۗ وَٱللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴾ المائدة: ٣٨. واتە: دەستی پیاوی دز و ئافرەتی دز ببڕن، لە پاداشتی کاری ناڕەوایاندا، ئەمەش تۆڵەیەکە لەلایەن خواوە، خوا بالآدەست و دانایە. ﴿ ٱلزَّانِيَةُ وَٱلزَّانِى فَٱجْلِدُواْ كُلَّ وَٰحِدٍ مِّنْهُمَا مِاْئَةَ جَلْدَةٍ ۖ وَلَا تَأْخُذْكُم بِهِمَا رَأْفَةٌ فِى دِينِ ٱللَّهِ إِن كُنتُمْ تُؤْمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلْيَوْمِ ٱلْءَاخِرِ ۖ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَآئِفَةٌ مِّنَ ٱلْمُؤْمِنِينَ ﴾ النور: ٢. واتە:سەدقامچی لە هەر یەك لە ئافرەت و پیاوی زیناکەر بوەشێنن، بەزەیی نەتانگرێت لە بەجێهێانی فەرمانی خوادا بۆیان، ئەگەر ئێوە باوەڕتان بە خواو بەڕۆژی دوایی هێناوە، بادەستەیەکیش لە ئیمانداران ئامادەی سزاکەیان بن. ﴿ إِنَّمَا جَزَٰٓؤُاْ ٱلَّذِينَ يُحَارِبُونَ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَيَسْعَوْنَ فِى ٱلْأَرْضِ فَسَادًا أَن يُقَتَّلُوٓاْ أَوْ يُصَلَّبُوٓاْ أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُم مِّنْ خِلَٰفٍ أَوْ يُنفَوْاْ مِنَ ٱلْأَرْضِ ۚ ذَٰلِكَ لَهُمْ خِزْىٌ فِى ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَهُمْ فِى ٱلْءَاخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٣٣﴾ إِلَّا ٱلَّذِينَ تَابُواْ مِن قَبْلِ أَن تَقْدِرُواْ عَلَيْهِمْ ۖ فَٱعْلَمُوٓاْ أَنَّ ٱللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴾ المائدة: ٣٣ - ٣٤. واتە: بێگومان پاداشتی ئەوانەی کە دەجەنگێن و دوژمنایەتی خواو پێغەمبەرەکەی دەکەن و بە گەرمی هەوڵ دەدەن بۆ بلآو کردنەوەی فەساد و بەد ڕەوشتی لە زەویدا هەر ئەوەیە:(ئەوانەیان کە خەڵکیان کوشتووە) دەبێت بکوژرێن، (ئەوانەش کە خەڵکیان کوشتووە و

جەردەییشان کردووە) دەبێت لە خاچ بدرێن، (ئەوانەیان تەنها جەردەیی دەکەن) دەست و قاچێکیان بەپێچەوانەوە ببڕدرێت، (ئەوانەیان کە مەترسیان لێدەرکرێت) ئەوە دوور بخرێنەوە لە وڵات، ئەو سزایە خەجاڵەتی و سەرشۆڕیە بۆیان لە دونیادا، لە قیامەتیشدا سزای سەخت و گەورەیان بۆ هەیە. جگە لەوانەیان، کە تەوبەیان کردووە، پێش ئەوەی دەستی ئێوەیان بگاتێ، ئەوە بزانن خوا لێخۆشبوو ومیهرەبانە (ئەڵبەتە ئەگەر ماف خەڵکیان بەسەرەوە نەبێت) .

هەروەها پێغەمبەری پێشەوا (ﷺ)، فەرموویەتی:لا یحل دم امرئ مسلم یشهد ألا اله الا الله وأني رسول الله، الا في احدى ثلاث:النفس بالنفس، والثيب الزّاني، والمارق من الدّين، التارك للجماعة)رواه البخاري. واتە:خوێنی کەسێکی موسوڵمانحەلاڵ نابێت، کە شایەتی دەدات هیچ کەسێك جگە لە(الله)شایانی پەرستن نیە و من پێغەمبەری خوام، تەنها لەسێ بارودۆخدانەبێت:کوشتنەوەی کەسێك لەبری کەسێك، هاوسەرداری زیناکەر، هەڵگەڕاوە لە ئایین و، ئەو کەسەی لە کۆمەڵی موسوڵمانان جیا دەبێتەوە.

ئەم کەسانە و هاوشێوەیان، عوزریان نیە، کە تاوان دەکەن، (ئەگەرنا سزاکان بە(شبهات)لادەدرێن، هەروەکو باسمان کرد) ئەم جۆرە کەسان بۆیە ئەو سزا توندەیان بۆ دانراوە لەلایەن پەروەردگارەوە، تا توندی سزاکە، لە تاوانەکە بیانگێڕێتەوە، بەم جۆرە توندی و گەورەیی سزایە سوودی بۆ کۆمەڵگە هەیە، چونکە لەتاوانێك پاراستی، کە ئەگەر توندی سزاکە نەبوایە تووشی دەهات، ئینجا ئەگەر پاڵنەری تاوانەکە ئەوەندە بەهێز بوو، کە تووندی سزاکە کاریگەری نەبوو لە گێڕانەوەی، ئەوا سزادان هەر

پێویستە بۆ پاراستنی کۆمەڵگە، جاڵە هەردوو باراندا بەری تاوانکردن زۆر تەسك دەبێتەوە.

لەبەشی پێشووتردا باسی ئەوەمان کرد، کە کۆمەڵگەی ئیسلامی- سەرەڕای ئەم هەموو لاڕێ بوونە-ماوەی چەند سەدەیەك لە هەموو کۆمەڵگاکانی تری مرۆڤایەتی کەم تاوان تر بوو و، کەمتر کەوتبووە نێو خراپەکاریەوە، ئەمەش دەگەڕێتەوە بۆ گەورەیی ڕێبازی خوایی.. هەتا دواتر خەڵکی لە ڕێبازی خوایی دوورکەوتنەوەو﴿ ظَهَرَ ٱلۡفَسَادُ فِي ٱلۡبَرِّ وَٱلۡبَحۡرِ بِمَا كَسَبَتۡ أَيۡدِي ٱلنَّاسِ لِيُذِيقَهُم بَعۡضَ ٱلَّذِي عَمِلُواْ لَعَلَّهُمۡ يَرۡجِعُونَ ﴾ الروم: ٤١. واتە: تاوان و خراپە دەرکەوتووە و هەموو سەر زەوی و دەریاکانیشی گرتۆتەوە . بەهۆی ئەو تاوان و گوناهانەوە، کە خەڵکی دەستیان داوەتێ، سەرئەنجام دەبێت تاڵاوی هەندێك لەکردەوەکانیان بچێژن (کە بەرپابوونی جەنگ و کارەساتەسروشتیەکانە) بۆ ئەوەی بگەڕێنەوە بۆ ڕێبازی پاکی و خواناسی .

ئا ئەمەيە ئيسلام !

ئا ئەمەيـە ئيسلام بـەو جۆرەی، كـە خـوا ناردوويەتيـە خـوارێ و بـەو شێوەيەی، كە سەردەمێك لەسەر زەويدا پەيڕەو دەكرا، ئەو ئيسلامەيە، كە تەحـەدداى هـەموو ئـەو سيسـتەمانەی پێدەكـەين، كـە مرۆڤايـەتی لـە مێژووە دوور و درێژەكەی ناسيويەتی.

ئێمە زۆر چاك دەزانين، كە ئيسلام-وەكو پێشوو-ئەمڕۆ لەسەر زەويدا نيە، هـەروەها بـاش دەزانـين، كـە ئيسلام بـە شێوە نموونەييەكەی تـەنها ماوەيەكی ديـاريكراو لەسـەرەتای دەركـەوتنی لەسـەر زەويـدا ژيـاوە، بـەڵام چەند ڕاستييەكی مێژوويی هەن، كە لە خەڵكی تێكەڵ بوەو پێويستی بە ڕونكردنەوە هەيە.

نموونەيی ئەو سەردەمە، لەبەرئەوە نەبوو كە نەوەی يەكـەمی ئيسلام، بەتەواوی ئيسلاميان پـەيڕەو كـردووە، چـونكە ئـەم كـارە بـەبێ هـەڵاوێر، لەسەر هەموو نەوەكانی ئوممـەت پێويست كـراوە، چ بەتـەواوی پـەيڕەوی بكـات، يـان بـە كـەم و كورييـەوە﴿ وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذۡنِ ٱللَّهِ ﴾ النسـاء: ٦٤. واتـە: هـيچ فرسـتادەيەكمان نـەناردوە مەگـەر تەنها بۆ ئەوەی گوێڕايەڵی بكرێت بەفرمانی خوا.

نموونەيی ماوەی يەكەم لەوەوە دروستبوە، كە موسوڵمانانی ئـەو كاتـە بەتەنها بە ئەنجامدانی فەڕزەكان نەدەوەستان، بەڵكو كاری خۆبەخشانەی زيادەيـان دەكـرد-بـۆ بەدەسـتهێنانی ڕەزامەنـدی خـوا-بـەوەی، كـە هـەوڵی

ئەنجامـدانی کـارە سـوننەتەکانیان دەدا، هـەروەکو کـە لەسـەریان پێویست کرابێت، ئا بـەم شـێوەیە بـۆ ئـەم ئاسۆیە بـەرز بوونـەوە، کـە هـەرگیز لـە مێژوودا دووبارە نەبوونەتەوە.

بۆ ڕونکردنەوەی ئەم ڕاستییە، چەند نمونەیەك دێنینەوە .

هاوکاری و یارمەتیدان لە ئیسلامدا فـەرزە، بـەڵام ئـەو کـارەی کـە ئـەو موسـوڵمانە بـەڕێزە کـردی، کاتێـك کـە میـوانێکی هـات و، لەچـەند دەنکـە خورمایەك زیاتر هیچی تری شك نـەدەبرد، بـەڵام لەبـەردەم میوانەکەیـدا داینان و، خۆی و هاوسەرەکەی وارێك کەوتن، کە وا نیشان بدەن ئەوانیش لەگەڵی دەخۆن، لەکاتێکدا، کە تەنها بەبەتاڵی دەستیان دەبرد و دەهێنا، تا خواردنەکـە هـەمووی بـۆ میوانەکـە بێـت.. ئـەم کـارە چـاکەی کردیـان لەسـەریان فـەرز نـەکرابوو، هەرلەبـەر ئـەوە پـەروەردگار ئایـەتی لەسـەر دابەزاندن، کە تا ڕۆژی قیامەت هەر دەخوێنرێتـەوە: ﴿ وَٱلَّذِينَ تَبَوَّءُو ٱلدَّارَ وَٱلۡإِيمَٰنَ مِن قَبۡلِهِمۡ يُحِبُّونَ مَنۡ هَاجَرَ إِلَيۡهِمۡ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمۡ حَاجَةٗ مِّمَّآ أُوتُواْ وَيُؤۡثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمۡ وَلَوۡ كَانَ بِهِمۡ خَصَاصَةٞۚ وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفۡسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُفۡلِحُونَ ﴾ الحشر: ٩. واتە: ئەوانەی پێشتر ماڵ و شوێنی خۆیـان ئامـادە کـرد بـۆ پێشوازی لـە کۆچبـەران و دڵ و دەروونـی خۆیـان بەئیمان ڕازاندەوە، ئەوانەشیان خۆش دەوێت کە کۆچیان کردووە بۆ لایان و لە دڵ و دەروونیاندا جێی هیچ جۆرە حەسوودی و بەخیلیەك نابێتـەوە (لەسەر ئەوەی کە بەشی کۆچبەران دراوە و بەشی ئەوان نەدراوە)، حەز بە بەخشینی دەسـتکەوتەکان بـەوان دەکـەن، فـەزڵی ئـەوان دەدەن بەسـەر

خۆیاندا هەرچەندە هەژارو نەداریشن، جا ئەوەی خۆی لە نەفسی ڕەزیلی بپارێزێت و زاڵ بێت بەسەریدا، ئا ئەوانە هەر سەرفرازن.

مافی هەژاران لە پارەی زەکاتدا جێگیر کراوە:﴿ وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ ﴿٢٤﴾ لِّلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ ﴾ المعارج: ٢٤ - ٢٥. واتە: هەروەها ئەوانەی بەشێکی دیاریکراو لە سامانیاندا هەیە (بۆ جیهاد و تێکۆشان). بۆ هەژاری داواکار و بێ نەوای داوانەکەر .

بەڵام ئەو پیاوە هەژارەی، کە بە هاوسەرەکەی گووت موحەممەد(ﷺ) سامان بەسەر خەڵکیدا دابەش دەکات، ئایا ئێمەش داوای لێنەکەین، کە بماندات؟ئەمیش پێی گووت:سکاڵای خوا دەبەیە لای پێغەمبەر(ﷺ)؟! ئەمیش ئارامی گرت و هاوسەرەکەیشی لەگەڵی ئارامی گرت، ئەم دوانە لە سنووری ئەو شتانەی، کە خوا لەسەریانی واجب کردبو کاریان نەدەکرد، بەڵام خۆبەخشانە کاری چاکەیان دەکرد، بۆئەوەی تا ئەو ئاستە بەرز ببنەوەو، ڕەزامەندی خوا بەدەستبێنن:﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَشْرِي نَفْسَهُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ ۗ وَاللَّهُ رَءُوفٌ بِالْعِبَادِ ﴾ البقرة: ٢٠٧. واتە: هەندێ خەڵکیش هەن (بە پێچەوانەی ئەوانەی باسکران) خۆیان دەفرۆشن بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندی خوا، خوای گەورەش بە سۆز و میهرەبانە بەرامبەر ئەو جۆرە بەندانە. داواکردنی دوعا لە پێغەمبەر(ﷺ) لەوکاتەی، کە هەر لە ژیاندا مابوو، ڕەوشت و ئاکارێکی ئیسلامی بوو. بەڵام ئەو ئافرەتەی کە تووشی ق(صرع)دەبوو و، لەکاتی (ق)گرتنەکەیدا لەشی بەدەردەکەوت، بۆیە داوای لە پێغەمبەر(ﷺ) کرد، کە دوعای شیفای بۆ لە خوا بکات، پێغەمبەریش(ﷺ) پێی فەرموو، ئەگەر

دەتـەوێ دوعـات بـۆ دەکـەم، ئەگـەر دەشـتەوێ ئـارام بگـرە، تـا بەهەشـتت پێبدرێت. ئەویش گوتی: ئەی پێغەمبـەری خـوا(ﷺ) ئـارام دەگـرم، بـەلاَم تەنها دوعای ئەوەم بۆ بکە کە لاشەم دەرنەکەوێ. ئەویش(ﷺ)، دوعای بۆ کـرد و، ئـیتر دوای ئـەوە لەشـی دەرنەکـەوت. ئـەو ئافرەتـە بـەرێزە لـەو ئاستەدا نەدەژیا، کە خوا لەسەری فەرز کردبوو، بەلاَم بەرز بوونـەوەی بـۆ ئاسۆ بەرزەکان هەلّبـژارد، تـەنها بـۆ ڕازیکردنـی پـەروەردگار، ئـیتر لەسـەر نەخۆشـیەکەی ئـارامی گـرت و، لەبەرانبـەردا بەهەشـتی وەدەسـتهێنا و، هەموو خۆشیەکانی دونیای بە بەراوورد لەگەلّ ئاخیرەتدا بەکەم زانی.

سـەدان و هـەزاران نموونـەی لـەم جـۆرە، لـەو سـەردەمە نموونەییـەدا هەبوون، کە گەیاندی بەم پلە بەرزە نموونەییە.

ئێمـە بـەو نموونانـە هـیچ شـت لەسـەر هـیچ کـەس پێویسـت ناکـەین- هەرچـەندە کـە ڕاسـتییەکی مێژووییـە-چونکە ئەوانـە نموونـەی چـەند کارێکی چاکن، کە خوا فەرزی نەکردوون، ئەگەرچی لەلاشی خۆشەویستن، بەلاَم هیچ کەس لەسەر نەگەیشتن بـەو ئاسـۆیە سـزا نـادات، بـەلّکو تـەنها پاداشتی چەند بەرانبەر بەو کەسانە دەبەخشێت، کە توانای گەیشـتن بـەم ئاستە بەرزەیان هەیە. موسولّمانی ئاسایی ئەگەر ئەو کارانە ئەنجام بدات، ئەوا پاداشتی خۆی لە چوونەبەهەشت و تام و چێژ وەرگرتن وەردەگرێت.

ئیسلام-بـە شـێوە ئاسـاییەکەیەتی-کـە ئوممـەت لەسـەری موحاسـەبە دەکرێت، جا ئەگـەر بەباشـی پـەیڕەوی بکـات، ئـەوا پاداشـت وەردەگرێـت، ئەگەر لێشی لابدات، لەسەری سزا دەدرێت.

هـەر ئـەو ئیسـلامە ئاسـاییە بـوو، کـە چـەند سـەدەیەك لەسـەر زەویـدا بەردەوام بوو، سەرەڕای ئەو هەموو لاڕێییەی، کە موسـولّمانان لـە هەنـدێ

لایەنـدا تێـی کـەوتبوون، کـە ئێمـە تکـای گەڕانـەوەی دەکـەین، تـا توانـا و متمانــەو جێنشــینێتی زەوی بــۆ بگەڕێتــەوە، هــەروەکو پــەروەردگار لەبارەیــەوە فەرموویــەتی: ﴿ وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ مِنكُمْ وَعَمِلُواْ ٱلصَّٰلِحَٰتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِى ٱلْأَرْضِ كَمَا ٱسْتَخْلَفَ ٱلَّذِينَ مِن قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ ٱلَّذِى ٱرْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُم مِّنۢ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِى لَا يُشْرِكُونَ بِى شَيْـًٔا وَمَن كَفَرَ بَعْدَ ذَٰلِكَ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْفَٰسِقُونَ ﴾ النور: ٥٥. واتە: خـوا بەڵێنی دڵنیا بەخش و تەواوی داوە بەوانـەی باوەڕیـان هێنـاوە لـە ئێـوە و کـارو کـردەوە چـاکەکانیان ئەنجامـداوە بەڕاسـتی لـە ئایندەیـەکی نزیکـدا جێنیشین و پایەداریان دەکات لەوڵاتـدا هـەروەك چـۆن ئیمانـدارانی پـێش ئەمانی جێنیشن کردووە و ئەو دین و ئاینەیان بۆ دەچەسپێنێت، کە خـوا خۆی پێی ڕازیە، هەروەها ترس و بیمیان بۆ دەگۆڕێت بە ئارامی هـێمنی، ئەو کاتە ئیتر بەتەواوی هەر من دەپەرستن و هەرگیز هـیچ جـۆرە هـاوەڵ و شەریکێکم بۆ بڕیار نـادەن، ئەوسـا ئـەوەی دوای ئـەو پایەداریـە بێبـاوەڕ بێت، ئا ئەو جۆرە کەسانە هەر تاوانبارو لە سنوور دەرچوون .

ئەوەی ئێمە دەمانەوێ لەم نەوە تاقانە چاوی لێبکەین، هەر ئەوە نییە، کە سەرەڕای فەرزەکان چاکەی خۆبەخشانەی دی دەکەن، هەرچەندە هـیچ نەوەیەکی موسوڵمانان لـەم تاکانـەی، کـە گەیشتونەتە ئـەم ئاسـتە بـەرزە بەدور نـەبوە، بەڵام ئێمە چاو لە پابەند بونیـان دەکـەین بـەوەی، کـە خـوا لەسەری فەرز کردون، چونکە لەسەر هەموو نەوەکان پێویست کراوە، نەك تەنها لەسەر نەوەی یەکەم، ئائەمەیە کەئێمە بانگەوازی بۆ دەکـەین و، بـە درێـژایی مێـژوو تەحـەددای هـەموو بەرنامـەکانی مرۆڤـی پێدەکـەین، چ

لەلایەنی دادگەری سیاسی ئابوری، یان دادگەری کۆمەڵایەتی، یان پەیوەندی نێوان هەردوو ڕەگەز، یاخوود ئەوەی، کە پەیوەندی بەتاوان و سزاوە هەیە، چونکە ئەمانە هەموویان فەرزن، کە خوا لەئایینەکەی خۆیدا پێویستی کردوون و، ئەمری بەجێبەجێ کردن و بەرپاکردنیان کردووە لەسەر زەویدا.

****

بابگەڕێینەوە سەر خستنە ڕووی ئەو هۆکارانەی، کە بوونەتە هۆی لادانی ئوممەت لەسەر ڕێگای ڕاست و، هەڵکەندنی ئیسلام لە دەروونی موسوڵمانان، لەو شێوازەی کە هەموو لایەنەکانی ژیانی لەخۆدەگرت، بۆ ئەو شێوازەی کە ئێستا لەزۆربەی وڵاتە ئیسلامیەکاندا بڵاوە، ئێمە دەگەڕێینەوە سەری بۆئەوە نییە، کە بیانووبێننەوە بۆ ئەو بارودۆخە خراپەی، کە ئوممەت تێی کەوتووە، بەڵکو بۆ لێکدانەوەو خستنە ڕووی ئەو ڕاستییەیە، لێکۆڵینەوەش جیاوازە لە پاساو هێنانەوە. چونکە هیچ شتێك ناتوانێت ببێتە پاساو بۆ ئوممەت، کە لەو ڕێیە لابدات، کە خوا بۆیٔ داناوە، ڕۆژێ لە ڕۆژان، کە پێوەی پەیوەست بووە، تواناو دەسەلاتی پێ بەخشیوە، هەروەها هەر خۆی ئوممەت بەرپرسە لە بەرانبەر خوادا لەسەر هەر لاڕێ بوونێك، کە تێی کەوتووە﴿ بَلِ ٱلْإِنسَٰنُ عَلَىٰ نَفْسِهِۦ بَصِيرَةٌ ﴿١٤﴾ وَلَوْ أَلْقَىٰ مَعَاذِيرَهُۥ ﴾ القيامة: ١٤ - ١٥. واتە: بەڵکو ئینسان خۆی شایەتە بەسەر خۆیەوە، ئەندامەکان شایەتن بەسەریەوە) . هەرچەندە چەندەها پاکانە بکات و بیانوو بهێنێتەوە (بێ سوود و بێ کەڵکە) . یەکەمشەکشەی ئوممەت لە بەرانبەر ئەو ئەرکانەی، کە خوای پەروەردگار

لەسەری پێویست کردبوون، ئەو کاتە بوو، کە چاودێری کاروباری فەرمانڕەواو دەسەڵاتداران نەکرد،، بەو جۆرەی، کە پێشتر لەسەردەمی خەلیفەکاندا دەیکرد.

قسەوباسی زۆر دەکرێن دەربارەی ئەو فیتنەیەی، کەلە سەردەمی عوسمانی کوڕی عەففان(ڕەزای خوای لەسەر بێت)ڕویداو ئەو ڕوداوانەی، کە بەدوایدا هاتن و، ئوممەتی لەهەندێ لەو کارانە کردبو، کە لەسەری پێویست کرابوون، بووە هۆی دەرکەوتنی چەند توندو تیژییەك لەسەرەتای دەرکەوتنی دەوڵەتی ئەمەویدا، کە لێرەدا باسییان ناکەین، بەڵام دەڵێین ئەو بزووتنەوە چاکسازییەی، کە عومەر کوڕی عەبدولعەزیز(ڕەزای خوای لەسەر بێت)دروستی کرد، توانای گێڕانەوەی ئوممەتی هەبوو بۆ دۆخە سروشتییەکەی خۆی، کە پەروەردگار بۆی دانابو و، ئیسلام بەو جۆرە جێ بەجێ بکات، کە لەسەردەمی چوار خەلیفەکاندا جێبەجێ دەکرا، بەڵام ئەم کارە بەوجۆرەی کە پێویست بوو ئەنجام نەدرا، بەهۆی ئەو ستەمە سیاسییەی، کە شانبەشانی ئوممەت دەڕۆیشت تەنها لەچەند کاتێکی کەمدا نەبێت، کاتێك پیاوێکی چاك کاری مسوڵمانانی گرتە دەست، کە خۆی چاك بوو، نەك ئوممەت پابەندی کردبێت چاك بێت (هەرچەندە بەگشتی کارەکە بەو جۆرە خراپ نەبوو، بەو وێنەیەی کە ڕۆژهەڵات ناسەکان لە کتێبەکانیادا خستویانەتە ڕوو بەهۆی ڕق و کینەیەك، کە لەدەروونیاندا هەیانەو، دەیانەوێ موسوڵمانان لەمێژوویان دور بخەنەوە و، واز لە ئیسلام بێنن).

پاشان لەڕێ لادان یەك بەدوای یەك داهات..

بـــیری(ارجـــائی)دەرکـــەوت، کـــە ککـــردەوە لـــە چوارچـــێوەی ئیمـــان وەدەردەنێت و، دەڵێت ئیمان واتە بەڕاست دانان، یان بەڕاست دانان و دان نانـــە و، کـــارکردن لـــە چوارچـــێوەی ئیمـــان دا نیـــەو، دەڵێـــت:هەرکەسـێك بڵێت(لا اله الا الله)، بڕوادارە، هەتا ئەگەر هـیچ لـە درووشمـەکانی ئیسلام ئەنجام نەدات.

هـەروەها بـیری(سـۆفیگەری)دەرکـەوت، کـە گرنگـی تـەنها بەلایـەنی پەرسـتن(درووشمـەکانی خواپەرسـتی) دەدەن و، لەگۆشـەیەك گۆشـەگیر دەبن و، ئەمر کردن بە چاکەو نەهی کردن لە خراپە پشت گوێ دەخەن و دەڵێن: خـەڵك بـۆ خـوای بەدیهێنـەر (الخالق)لێگـەڕێ!ئەگـەر خـوا بیـەوێ هیدایەتیان دەدات[1]!!

هـەروەها خۆشـگوزەرانی بـە هیلاکەتبـەر لـە کۆشـکی دەوڵەمەنـدان و دەسەڵاتداراندا دەرکەوت و، لە بەرانبەریشدا هەژاری لەلای هەنـدێ کەسـی کۆمەڵگە، کە نابێ هەژار بن.

ئیتر بەرە بەرە لایەنە کۆمەڵایەتییەکانی ئەم ئایینە پشت گوێ خـران و بوونە کاری تاکەکەسی، کـە هەرکەسـێ بۆخـۆی بەتـەنها پێـی هەڵبسـتێ، بەمەش ئەو پەیوەندییەی، کە ئوممەتی بەیەکەوە دەبەستەوە بـرەو کـزی

---

[1]) ئەم وەسفە هەموو کۆمەڵە سۆفیگەریەکان ناگرێتـەوە، چونکە هەنـدێ کۆمـەڵی وایـان هەبوون، کە بەشدارییان لە جیهاد و بلاوکردنەوەی زانست و پەروەردەی باوەڕداری ڕاسـت و دروست و بانگەوازخوازی کردووە، ئەم جۆرە کەسـانە سۆفی نـەبوون، بـەڵکو ئەمانـە زاهیـد بوون و بەرگی سۆفیگەرییان پۆشیبوو!

و لاوازی چو، کە لە ڕاستیدا شادەماری ئـەم دینەیـە و، سەرچاوەی هێـزی ئوممەتە لە خۆشی و ناخۆشیدا.

هەروەها کاری فێرکردن و گەڕان بە زەویدا پشت گوێ خـران و، پشت بـە (خـۆ) بەسـتن شـوێنی پشـت بـە (خـوا)و، گرتنەبـەری هۆکارەکـانی گرتەوە.. ئیتر نەزانی و دواکەوتوویی هەموو لایەکی گرتەوە!

دیـارە ئـەم کارانـە هـەموویان بەیەکـەوەو، بەیـەکجار ڕوویـان نـەداوە، چـونکە ئێمـە لێـرەدا ڕووداوەکـانی نزیکـەی بیسـت سـەدەمان لەچـەند دێرێکدا کورت کردۆتەوە!!

سەرەڕای ئەم هـەموو لاڕێ بوونـە، کۆمەڵگـەی ئیسلامی پارێزگـاری لـە زۆر لە ڕەووشت و بـەها بـەرزەکانی کـردووە و، ـماوەی چـەند سـەدەیەك ـ لەسەر دوو بەربەستی گەورە وەسـتابوو: کـە نوێـژ کـردن و حـوکم کردنـی شەرعی خوایە. چونکە موسوڵمان ـ لەدیدەنی کۆمەڵگەدا ـ دەبـێ نوێـژ بکـات و حوکم بە شەرعی خوا دەکات... هەتا ئـەو کاتـەی دوژمنـان هـاتن و ئـەو ئیسلامەی لای خەڵك مابوو، ڕوخاندیان، یاخود بەلایەنی کەمـەوە هـەوڵی ڕوخانیان دا!!

****

لێرەدا ڕۆڵی هۆکارە دەرەکییەکان دێ

کاتێـك دوژمنـان ئـەو بارودۆخـەیان دیـت، کـە ئوممـەت لەهـەموو لایەنەکاندا تێی کەوتبوو، زانیان کە هـەلیان بـۆ ڕەخساوە، تـا بەیـەکجاری ئیسلام لەناو ببەن، بۆیـە لەهـەموو لایـەك هـەڵیان کوتایـە سـەر. بەمـەش

ئـەوەی کـە پێغەمبـەر(ﷺ) پـێش چـوارده سـەدە ئوممەتەکـەی لـێ ئاگاداركردبووەوە هاتەدی، كە دەفەرموێ: ((يوشك ان يتداعى عليكم الامم كما تـداعى الأكلـة علـى قصـتها. قـالوا:أمـن قلـة نحـن يومئـذ يـا رسـول الله؟قـال:بـل أنـتم يومئـذ كـثير، ولكـنكم غثـاء كغثـاء السيل، ولينـزعنّ الله المهابة من صدور أعدائكم، وليقذفنّ في قلوبكم الـوهن. قـالوا ومـا الـوهن يـا رسول الله؟قال:حبّ الدّنيا وكراهية الموت))رواه أحمد و أبو داود.

واتە:نزیکە ئوممەتەکان هێرش بکەنە سەرتان، هـەروەك چۆن هێـرش دەکرێتە سەر قاپـە خـواردن، بـۆ ئـەوەی خواردنەکە بخۆن، گوتيـان: ئـەی پێغەمبـەری خـوا ئـەمرۆژە، کـە هێـرش دەکرێتـە سـەرمان لەبـەر ئەوەیـە ئێمـە کەمین؟پێغەمبـەر فـەرموی: نـا، ئێـوە زۆرن، بـەلاّم وەك پـوش و پەلاّشی لافاون، ئەو کاتە خـوا تـرس و سـامی ئێوە لـە دڵـی دوژمنـەکانتان هەڵدەکـەنێ و، وەهـن دەخاتـە دڵتانـەوە. گوتیـان:ئـەی پێغەمبـەری خـوا (وەهن) چییە؟ فەرموی: خۆشویستنی دونیاو حەزنەکردن بە مردن.

بێگومان لە دوژمنان چاوەڕوان نەدەکرا-کاتێك کە دەیان بینی ئوممـەت دەنوێ و، واز لە ئـەرك و داواکانی ئایینەکـەی دێنـێ و، بێهێـز و بـێ توانـا دەبێت-کە ڕێگا نەدەن زیاتر بێهێز بێت و یارمەتی بدەن تا هەڵسێتەوە!

بەلاّم پێویستە پـێش ئـەوە بـزانین، کە بۆچـی ئـەوان دوژمنن؟یاخود بزانین ئەوان دوژمنی چین؟

بـە دڵنیاییـەوە ئـەوان دوژمنـی ئیسـلامن.. لەبەرئـەوە دوژمنـی ئیسلامن، چـونکە (ئیسـلام)ە!هـەروەها دوژمنـی موسوڵمانانیشـن چـونکە (موسوڵمانـن)! ﴿ وَلَن تَرْضَىٰ عَنكَ ٱلْيَهُودُ وَلَا ٱلنَّصَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ ﴾ البقـرة:

١٢٠. واتە: هەرگیز جولەکە و گاورەکان لە تۆ (ئەی محمد ﷺ، ئەی ئیماندار) ڕازی نابن، هەتا بەتەواوی شوێن ئاین و بەنامەکەیان نەکەویت. ﴿وَلَا يَزَالُونَ يُقَاتِلُونَكُمْ حَتَّىٰ يَرُدُّوكُمْ عَن دِينِكُمْ إِنِ اسْتَطَاعُوا﴾ البقرة: ٢١٧. واتە: (بێگومان بێ باوەڕان) بەردەوام دژتان دەجەنگن، هەتا واتان لێبکەن لە دین و ئاینتان پاشگەز ببنەوە، ئەگەر بۆیان بکرێت.

ئەوانەی کە-لە سادەییان-وا بیر دەکەنەوە، کە ئەو جەنگەی دژی ئیسلام دەکرێ، هۆکارەکەی ڕووداوەکانی (١١ی سێپتێمبەری ساڵی ٢٠٠١)ە، پێویستە بگەڕێنەوە بۆ مێژوو. چونکە کاتێك فێردیناند زوڵمی لە موسوڵمانانی ئەندەلوس کرد، دوای ئەوەی کە بەڵێنی پاراستنی پێدابوون و، لە سەدەی پازدەهەمی زایینی دەیان هەزار کەسی کوشت، خۆ ئەو کاتە ڕووداوەکانی ١١ی سێپتێمبەر ڕوویان نەدابوو!هەروەها ئەوکاتەی دوایین دەوڵەتۆچکەی ئیسلامی لە ئەندەلووس-کە غەرناتە-بوو، لە ساڵی ١٤٩٢ز ڕوخاو، پاپا زەوی و زاری موسوڵمانانی-کە بە زەوی و زاری کافران ناوی نابوو-لە نێوان ئیسپانیا و پورتوگالدا[٢] دابەشکرد، پێی گوتن، کە بە تەنها وەدەرنانیان لە ئەندەلوس بەس نیە، بەڵکو لەدەرەوەش بەدوایان کەون، تا لەناویان دەبەن. خۆ ئەو کاتە ڕووداوەکانی ١١ی سێپتێمبەر ڕوویان نەدابوو!هەروەها کاتێك ڤاسکۆ دیگاما بەدەنگ بانگەوازی پاپاوەچوو و، چووە دەرەوە و وولاتە ئیسلامیەکان گەڕا، تا گەیشتە دوورگەکانی ڕۆژهەلاتی هیند-بە هاوکاری دەریاوانی موسوڵمان ئیبن ماجە(!)-پاشان

---

[٢]) پرتوگال.. زەوی(پرتەقاڵ)ی ئیسلامییە.. کە موسوڵمانان بەهۆی زەوییە پرتەقاڵەکان ناویان لێنابوو.

گووتی:ئیتر ملی ئیسلاممان گرتووەو، تەنها ئەوە ماوە پەتەکە توند کەین و بخنکێت!خۆ لەم کاتەدا ڕووداوەکانی ١١ی سێپتێمبەر ڕوویان نەدابوو!هەروەها کاتێك (ماجەلان)هەستا بەگەشتەکەی بۆ ڕۆژهەلاتی ئاسیا، تا وولاتی (فلیپین)ی موسولمان بخاتەوە پاڵ خاچپەرستی (پرسیشی بەپاپا کرد تارێگای پێبدات)، خۆ هێشتا ڕووداوەکانی ١١ی سێپتێمبەر ڕوویان نەدابوو و، دەولەتی ئیسلامی لە ئەندەلوس بە ڕۆڵێکی شارستانی زۆر بەرز هەلدەستا، تا خەلکی ئەوروپا لە تاریکی سەدەکانی ناوەڕاستیان دەربێنن و بەرەو ڕووناکی ڕێنموونییان بکەن!!

هەروەها کاتێك(ئەللەنبی)ئینگلیزی، لەسالی١٩١٧دەستی بەسەر قودسدا گرت، گووتی:ئێستا شەڕی خاچپەرستان کۆتایی هات[٢]. هەروەها کاتێك جەنەڕاڵ(گۆرۆ)ی فەڕەنسی لە سالی١٩٢٠ز لەسەر گۆڕی(سەلاحەددینی ئەییوبی)وەستا گووتی: سەلاحەددین وا گەڕاینەوە! ئێمە نەوەی خاچپەرستانین، جاهەر کەسێك حوکمی ئێمەی بەدلە بابمێنێتەوە، هەر کەسێکیش حوکمی ئێمەی ناوێت باولات بەجێ بێلێت، خۆ هێشتا ڕووداوەکانی ١١ی سێپتەمبەر ڕوویان نەدابوو!

لەبەرئەوەی ئێمە لێرەدا باسەکەمان لەسەر هێرشی خاچپەرستان بۆسەر ئیسلام نییە، جائەو جەنگ و هێرشە سەربازی بێت، یان سیاسی، یان ئابوری، یان فیکری، بەلکو ئێمە باسی دوو شت دەکەین: ڕونکردنەوەی ڕاستیی ئیسلام بەو شێوەیەی، کە خوانادوویەتییە خواری و،

---

[٢]) شەڕەکە تەواو نەبوو بوو، بەلکو دەستەواژەکە ڕق و کینەی خاچپەرستان بەسەرکردایەتی(ئەللەنبی)دەردەخات)!

بەوشێوەیەی، کە لەسەرەتای ئیسلامدا پەیڕەو کرا، هەروەها دەرخستنی جووڵەی ئوممەت بەم ئایین و بەهەڵکشان و داکشان لەمێژوودا.

****

ئیسلام بەوشێوەیەی، کەخوا ناردوویەتییە خوارێ لەڕۆژگاری ئەمڕۆماندا لەسەر زەوی نیە، لەبەر ئەوە نا، کە جێبەجێکردنی لەتوانای مرۆڤدا نیە، چونکە ڕۆژێ لە ڕۆژان پەیڕەو کراوە، چ بەو ئاستە نمونەییەی، کە لەڕۆژکاری خەلافەتدا پەیڕەو دەکرا، یاخود بەوشێوە ئاساییەی، کە چەند سەدەیەك بەردەوام بوو و، شارستانیەتێکی جیاوازو نمونەیی سودبەخشی لەجیهاندا درووست کرد، کە(لا الە الا اللە)بوو، ڕەگ وریشەکەی لق و پۆپەکەشی(هەمووچالاکیەکانی ژیان بوو.. هەروەها نا لەبەر ئەوەی، کە ڕۆژگار تێی پەڕاندووە و پێویستی پێ نەماوە، چونکە هیچ شتێك ناتوانێت بەرنامەی خوایی بۆ بەڕێوەبردنی ژیان دایبەزاندوە، تێ بپەڕێنێت و پێویستی پێ نەمێنێ، هەرلەسەرەتاکانی ناردنی پێغەمبەری پێشەوا(محمدﷺ)، تا ئەو کاتەی خوا زەوی و هەرچی لەسەریەتی بۆ خۆی دەباتەوە، دوای ئەوەی خوا ئایین و بەرنامەکەی تەواوکردو نیعمەتەکەی بەکۆتا هێنا، دوای ئەوەش کەپەیامەکان بەهاتنی پێغەمبەری پێشەوا(ﷺ)کۆتاییان پێهات : ﴿ٱلۡيَوۡمَ أَكۡمَلۡتُ لَكُمۡ دِينَكُمۡ وَأَتۡمَمۡتُ عَلَيۡكُمۡ نِعۡمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ ٱلۡإِسۡلَٰمَ دِينٗا﴾ المائدة: ٣ واتە:. ئەمڕۆ ئاین و بەرنامەکەتانم بە کۆتایی گەیاندو نازو نیعمەتی خۆمم بۆ تەواو کردن، ڕازیم بەوەی، کە ئیسلام ببێتە بەرنامەو دین ئاینتان .

﴿ مَّا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَآ أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَٰكِن رَّسُولَ ٱللَّهِ وَخَاتَمَ ٱلنَّبِيِّـۧنَ ۗ وَكَانَ ٱللَّهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴾ الأحزاب: ٤٠ واته: محمد باوکی هیچ کەس لە پیاوانی ئێوە نیە، بەڵکو پێغەمبەری خوایەو دواهەمینی پێغەمبەرانە، هەمیشەو بەردەوامیش خوا بە هەموو شتێك زانایە .

بەڵام بۆ ئەو هۆکارانەی، کە پێشتر ئاماژەمان پێدان، چ ئەو لارێبوونەی تووشی ئوممەت بووە، یان ئەو هەوڵانەی کە دوژمنان دەیدەن بۆلەناوبردنی ئەم دینە، ئەو بارودۆخەی، کە فەرموودەی پێغەمبەر(صلى الله على وسلم) بەوپەڕی بەلاغەتەوە دەریدەخات(يوشك ان تتداعى عليكم الامم)ئەمەیە پیلانگێڕانی دوژمنان (ولكنكم غثاء كغثاءالسيل) ئەمەشە حاڵی ئوممەت لەناوەوەدا. هەردوو هۆکارەکە لەهەمان کاتدا بوونیان هەیە، بۆیە پێویست بەوە ناکات، کە نەرێ لە یەکێکیان بکەین، تا ئەوی تر بسەلمێنین. پێویست ناکات نەرێ لە پیلانگێڕان بکەین، تا حاڵی خراپی ئوممەت بسەلمێنین، هەروەکو(عەلمانیەکان دەیکەن)، هەروەها پێویستیمان بەوە نیە، کە تەنها لە پیلانگێڕان بڕوانین و حاڵی خراپی ئوممەت پەراوێز بکەین، هەروەکو هەندێ نووسەری ئیسلامی دەیکەن، بەڵکو پێویستە هەردووکیان پێکەوە باس بکەین و پێکەوە جەختیان لەسەر بکەینەوە، چونکە هەردووکیان پێکەوە واقیعی ئەمڕۆمان نیشان دەدەن.

****

ئـەم هۆکـارە هەرچـی بێـت، ئـەوە حـاڵی ئێسـتامانە، نـەوەك حـاڵی داهاتوومان!

داهاتوو هەر بۆ ئیسلامە.

یەکـەم:چونکە پـەروەردگار بـەڵێنی داوە، کـە بەڵێنەکەیشی ناشـکێنێ: ﴿ هُوَ ٱلَّذِىٓ أَرْسَلَ رَسُولَهُۥ بِٱلْهُدَىٰ وَدِينِ ٱلْحَقِّ لِيُظْهِرَهُۥ عَلَى ٱلدِّينِ كُلِّهِۦ ۚ وَكَفَىٰ بِٱللَّهِ شَهِيدًا ﴾ الفتح: ٢٨ واتە: خوا ئـەو زاتەیـە کـە پێغەمبـەری خـۆی ڕەوانە کردووە، هاوڕێ لەگەڵ ڕێنموویی و پـەیامی ڕاسـت و درووست، بۆ ئـەوەی زاڵـی بکـات بەسـەر هـەموو پـەیام و بەرنامەیـەکی تـردا، خـوا خۆیشی بەسە بۆ شایەتیدان و ئاشکرا کردنی ئەو ڕاستییە . ﴿ وَعْدَ ٱللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ ٱللَّهُ وَعْدَهُۥ وَلَـٰكِنَّ أَكْثَرَ ٱلنَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴾ الـروم: ٦. واتـە: بێگومـان ئەوە بـەڵێنی خـوا خۆیـەتی، خـوا بـەڵێنی خـۆی ناشـکێنێ، بـەڵام زۆربـەی خەڵکی تەنها ڕواڵەت لە دونیا دەزانن (عـەقڵیان لـە چاویاندایە) ئەوانـە بێ ئاگا و بێ خەبەرن لە ڕۆژی دوایی و قیامـەت .... دووەم: بـەهۆی ئـەو ڕەگـەزە چاکسـازییانەی، کـە لەلایـەن خـوای کارزانـەوە بەبـەر ئیسـلامدا کـراون، ئـەو پـەروەردگارەی کـە مرۆڤـی درووسـت کـردووە و، هەرچـی خوتخوتەش، کە لەدڵیدا درووست دەبێت دەزانێت چ چاکی دەکات و، چ بـۆی چـاکە، جـا چ لەلایـەنی دادگـەری سیاسـی بێـت، یـان ئـابووری، یـان کۆمەڵایەتی، یان پەیوەندی نێوان نێر و مێ، یان ئەوەی، کە پەیوەندی بە تاوان و سزاوە هەیە، کە ئەمانـە چـەند بنچینەیەکن، ئەگـەر مرۆڤایـەتی

پـەيڕەويان بكـات، لـە باشـترين بارودۆخـدا دەبێـت و، هـەركاتێك لێيـان دووربێت، توشى شپرزەيى و سەرلێ تێكچون دەبێت!

سێيەم:چونكە ئوممەتى ئيسلام خەريكە بەخەبەر دێتەوەو، بەرەو ئيسلام دەگەڕێتەوە، ئێمە لەچەند كتێبێكدا گوتوومانە، كە گەڕانەوەى ئوممەت بۆ بارودۆخى سرووشتى خۆى، كە چەند سەردەمێك تێيدا ژياوە، دوور نيە و، ئەوەى پێويستيەتى ئەوەيە، كە ئوممەت بەرەو ئەو ئايينە ڕاست و درووستە بێت، كە چەند سەدەيەك بەهۆيەوە ژياوەو، چەند سەدەيەك لە نيعمەتەكانى ئەم دينە بەهرەمەند بوەو خوا بەهۆى ئەم ئايينەوە لەسەر زەويدا دەسەڵاتدارى كرد.

ڕاستە ئەم ڕابونە هێشتا هەر لە سەرەتايدايە و، لەوانەيە ماوەيەكى پێبچێت، تا پشتێنەى ئوممەت ئەوەندە بەهێز بێت، كە بەشى هەڵسانەوە بكات.

بەڵام ئەم دياردەيە ڕوون و ئاشكرايەو، لە بيرى زۆربەى دانيشتووانى زەوى دايە، چ دۆستان، چ دوژمنان. دۆستان هيواى گەشەكردنى زياتر بۆ ڕابونەكە دەخوازن و دەيانەوێ زياتر پێشبكەوێت، دوژمنانيش هەوڵى كوژاندنەوەى ئەم مەشخەڵە دەدەن و، دەيانەوێت لەناوى ببەن.

چوارەم: بەهۆى ئەو گەوجێتيانەى، كە دوژمنان دەيكەن.

گەورەترين گەوجێتى، كە ئێستا دوژمنان دەيكەن و، نيشانەيە لەسەر كەم و كورِى هۆشيارى مێژوويیان، گوشار خستنەسەر تەوژم و لايەنى بەرز و دياركەوتوو، بەوهيوايەى لەناوى ببات!

ئەزموونى مێژوو-كە دوژمنان لێى بێ ئاگان، بەهۆى ئەو ڕق و كينەيەى، كە لەدژى ئيسلام لە دڵياندايە-بۆمان دەردەخات، كە گوشار

خستنەسـەر تـەوژم و لایـەنی بـەرز و دەسـەڵاتدار، هەمیشـە بـە گەشەسـەندنی ئـەو تـەوژم و لایەنـەو، لەناوچـوونی ئـەو لایەنانـەی دوژمنایەتی دەکەن و، نەمانی ناویان لە مێژوودا کۆتایی دێت[٤]!

هـەروەها شـوێنەواری خراپـی ئـەو گەوجێتیانـەی دوژمنـان دەیکـەن، ئەوەیـە، کـە موسـوڵمانان هۆشـیارتر بوونەتـەوەو، باشـتر دەزانـن ئـەوەی ئـەمڕۆ لەسـەر زەویـدا دوژمنایـەتی دەکرێـت، ئیسـلامە-لـەژێر پـەردەی جـەنگی دژە ئیرهـاب-کـە یـەکێك لـە ئەنجامـەکانی لادانـی پـەردەبوو لەسەرچـاوی زۆر خـەڵك، کـە بەشارسـتانییەتی ڕۆژئـاوا خەڵـەتابوون و، گەڕانەوەیان بەرەو ئیسلام، یـەکێکی تـر بـوو لـە هۆکارەکـانی زیـاد بـوونی ژمارەی ئەو کەسانەی کە دێنە ناو ئیسلام، لە سەرانسەری جیهاندا!!

****

داهاتوو هەر بۆ ئیسلامە.

ئەمـە بەرپرسـیاریەتیەکی گـەورە دەخاتـە سەرشـانی موسـوڵمانان، بەتایبەتیش ڕابونی ئیسلامی.

هـەر ئوممـەتێك لـە نـاخی خۆیـدا هەسـت بـە بـەزین بکـات، ئەمـە وای

---

[٤] لەوانەیە ئەوە بەبیری خوێنەردا بێت، کـە شـیوعییەت، ڕۆژێ لـە ڕۆژان لایـەنێکی بـەرز و دەسەڵاتدار بوو، کەچی لەم یاسایە بەدەرە، چونکە ڕۆژئـاوا تـوانی لـەناوی ببـات و، خۆشـی لەناو نەچێ. بەڵام لەڕاستیدا لێکترازان و هەڵوەشانی بنچینەکانی شیوعییەت، لەناوەخۆیـدا بوو، لەسەرەتادا لەسەر دەسـتی (خرۆشـۆڤ)و، پاشـان لەسـەر دەسـتی(بـریجینیف)ی خـاوەنی بزوتنەوەی(چاکسازی)، کە بە(بریسترویکان)ناسـرابوو، لەکۆتایشـدا لەسـەر دەسـتی(یلتسـن)، کۆتایی پێهات و شیوعییەت لەناوچوو.

لێدەكات كە هەوڵ نەدات دووبارە هەڵبستێتەوە.

كاتێك كە موسوڵمانان لە جەنگی ئوحود دا تێكشكان، بەهۆی بێ ئەمری كردن لە فەرمانی پێغەمبەری پێشەوا(ﷺ)، ئاراستەكردنی خوایی ئەوەبوو: ﴿ وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنتُمُ الْأَعْلَوْنَ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴾ آل عمران: ١٣٩. واتە: (ئەی ئیمانداران) كۆڵ مەدەن و ساردمەبنەوە و خەفەت مەخۆن، چونكە هەر ئێوە سەربەرزو سەرفرازو سەركەوتووترن، ئەگەر ئیمانداری چاك ڕاست و دروست بن . مەرهەمی شیفا بەخشی زامەكانی ئەم تێكشكانەبوو، ئیتر دوای ئەوە دڵ و دەروونەكان كەوتنەوە جووڵەو، لەدوای دۆڕان و تێكشكان، سەركەوتن و سەرفرازی هات: ﴿ الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرَّسُولِ مِن بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقَوْا أَجْرٌ عَظِيمٌ (١٧٢) الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ (١٧٣) فَانقَلَبُوا بِنِعْمَةٍ مِّنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ لَّمْ يَمْسَسْهُمْ سُوءٌ وَاتَّبَعُوا رِضْوَانَ اللَّهِ وَاللَّهُ ذُو فَضْلٍ عَظِيمٍ ﴾ آل عمران: ١٧٢ - ١٧٤. واتە: ئەوانەی، كە بەدەم بانگەوازی خوا پێغەمبەرەﷺ چوون، دوای ئەوەی كە تووشی ناخۆشی و زام و ئێش بوون، بۆ ئەوانەیان، كە چاكەیان كردو پارێزگار بوون، پاداشتی زۆر گەورە و بێ سنوور ئامادەیە . ئەوانەی، كە خەڵكی (ئیمان كز) پێیان دەڵێن : بەڕاستی خەڵكی بێباوەڕ و خوانەناس خۆیان بۆ ئێوە كۆكردۆتەوە و خۆیان بۆ ئێوە مەڵاس داوە، لێیان بترسن، (خۆتان تووشی بەڵا مەكەن) بەڵام ئەوان (واتە ئیمانداران بەو پڕو پاگەندەیە) باوەڕیان زیاترو دامەزراو،

وتیان : خوامان بەسە، کە یاریدەدەرو یارمەتیدەرێکی چاکە . ئەوسا ئیتر موسوڵمانان گەڕانەوە هاوڕێ لەگەڵ فەزڵ و ناز و نیعمەتی خوایی دا، هیچ ناخۆشیەکیشیان بۆ پێش نەهات، چونکە شوێنی ڕەزامەندی خوا کەوتبوون و (هەر ئەوەشیان مەبەست بوون)، کە خوای گەورەش هەر خۆی خاوەنی فەزڵ و ڕێزێکی زۆر گەورەیە .

هەر دەبێ هەستی بەزین و تێکشکان لە دڵەکان بێتە دەرەوە، تا دڵ و دەروونەکان ئامادەسازبن بۆ کارکردن. هەربۆیە لەسەر بانگخوازان پێویستە جەخت لەسەر ئەم خاڵە بکەنەوە:کە بەزین بەرانبەر دوژمن-بەهۆی هەر هۆکارێك بێت-مانای ئەوە نییە، کە دوژمنان لە ئیمانداران بەرزترن، بەڵکو ئیمانداران، بە ئیمانەکەیان، هەر خۆیان بەرز و بەڕێزن. بەڵام —بۆئەوەی بەم ئیمانە بەرز ببنەوە-لەسەریان پێویستە لەسەرەتادا، ڕاست و درووستی ئەم ئایینە بزانن، کە ئیمانیان پێی هەیە، پاشان لە واقیعدا جێبەجێی بکەن و مەبەستەکانی وەدی بێنن. ئەگەرنا ئیمان بەبێ زانینی ڕاستی ئەم دینە، هیچ شتێك لە واقیعدا ناگۆڕێت و، وەدیهێنانی مەبەستەکانی تەنها خەو و خەیاڵێکە! ﴿ لَّيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَآ أَمَانِيِّ أَهْلِ ٱلْكِتَٰبِ ۗ مَن يَعْمَلْ سُوٓءًا يُجْزَ بِهِۦ وَلَا يَجِدْ لَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴾ النساء: ١٢٣. واتە: (پاداشت و ڕێز و نرخ) نە بە ئارەزووی ئێوەیە، نە بە ئارەزووی خاوەن کتێبە، ئەوەی خراپەو گوناهێك بکات، ئەوە بەو هۆیەوە سزا دەدرێت و هیچ کەس و هیچ هێزێکی تری دەست ناکەوێت، جگە لە خوا پشتگیریی بکات و یارمەتی بدات. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا

ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفۡعَلُونَ ٢ كَبُرَ مَقۡتًا عِندَ ٱللَّهِ أَن تَقُولُواْ مَا لَا تَفۡعَلُونَ ﴾ الصف: ٢ - ٣. واته: ئەی ئەوانەی باوەڕتان هێناوە، بۆچی شتێك دەڵێن و ئەنجامی نادەن ؟ بۆچی گوفتارتان دژی کردارتانە ؟ئەوە لای خوا زۆر ناپەسەندە بەدەم شتێ بڵێن، کە بە کردەوە نەیکەن.

ئەمە تەنها ڕێگایە بۆ نەهێشتنی غوربەتی دووەم، کە تووشی ئیسلام بووە، هەر ئەمەش بوو، کە غوربەتی یەکەمی لادا:ئیمانێکی هۆشیار بە حەقیقەتی ئەم دینە و، پابەندبوون بە ئەمر و ئاراستەکانی و، بەجێهێنانی ئەو ئەرکانەی داوای دەکات، ئینجا سەرکەوتن لەلای خواوە دێت :﴿ وَمَا ٱلنَّصۡرُ إِلَّا مِنۡ عِندِ ٱللَّهِۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَزِيزٌ ﴾ الأنفال: ١٠ واتە : سەرکەوتن تەنها لەلایەن خواوەیە. لەسەر بانگخوازان پێویستە خەڵکی دڵنیا بکەنەوە، کە ئیسلام تاکە بەرنامەی نموونەییە، چونکە لەلای خواوەیە.

هەروەها پابەند بون پێی لە داخوازیەکانی (لا اله الا الله)و، بڕوا بوونە بەوەی، کە هەر ئیسلام داهاتووە [٥].

هەروەها دەبێ بانگخوازان ئەوەش بزانن، کە ئەو ڕێگایەی لەبەردەمیاندایە، بەگوڵ نەڕازاوەتەوە، بەڵکو گەشتێکی سەخت و دژوارەو، لەهەردوو لایدا دڕندەی ترسناك لەسەردا وەستاون، کە دەیانەوێ پەلاماری

---

[٥] جێی سەرنج ئەوەیە کە لە ڕاپۆرتی دامەزراوەی (ڕاند)ی ساڵی ٢٠٠٧ دادەردەکەوێ، کە ئەم دامەزراوەیە نەخشەی ئەمریکا بەرانبەر بە ئیسلام دەکێشێت، ئەو دەستەواژەیەیە کە دەڵێت:لەسەر ئەمریکا پێویستە دژایەتی ئەو کەسانە بکات، کە دەڵێن:ئیسلام نیزامی نموونەییە، هەوڵی لەناوبردنیان بدات!

هەرکەسێك بدەن، کە پێیدا تێپەڕێ.

نەفامییەتی یەکەم، نەفامییەتێکی سادەبوو، کە چەند بتێکی بەرهەستی بەرجەستە و، چەند نەریتێکی دەپەرست، کە خوا بڕیاری لەسەرنەداوە، سەرەڕای ئەوەش بەربەرەکانێی ڕێبازی ڕاست و درووستی خوایی دەکرد، تا ئەوکاتەی پەروەردگار سەرکەوتنی دینەکەی لە کۆتاییدا وەدیهێنا.

بەلام هەرچی نەفامییەتی نوێیە، بەهێزترین و دڕندەترین نەفامییەتە، کە مێژوو ناسیبێتی، چونکە پشت ئەستوورە بە ئەندازەیەکی گەورەی زانست و زانیاری، کە پێشتر مرۆڤ پێی نەگەیشتبوو: ﴿ يَعۡلَمُونَ ظَٰهِرٗا مِّنَ ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَا وَهُمۡ عَنِ ٱلۡأٓخِرَةِ هُمۡ غَٰفِلُونَ ﴾ الروم: ٧. واتە: ئەوانە هەر ڕواڵەت لە ژیانی دونیادا بەدی دەکەن، لە بەرانبەر قیامەتیشدا بێئاگان.

هەروەها پشت بە فەلسەفەو بیروبۆچونێك دەبەستێت، کە ڕاست و هەڵە و، سوودبەخش و زیانبەخشی تێدا تێکەڵ بووە، بەلام هەرهەموی هەڵە نییە، بۆیە شەڕەکە لەگەڵ ئەمدا ئەستەم تر و درێژخایەن تر دەبێت.. تا خوا بیەوێ.

هەروەها لەسەر بانگخوازان پێویستە، گوێ بەو قسە درۆیانە نەدەن، کە پێیان دەڵێن-تا لارێیان بکەن و سەریان لێ بشێوێنن-کەوا دیموکراسی چارەسەری ئامادەو شیاوی پێن بۆ چارەسەر کردنی کێشە سەردەمییەکان، بەلام هەرچی ئیسلامە-تا بتوانێت لەگەڵ ڕۆژگاری ئەمڕۆمان بڕوات-پێویستی بە کۆشش و نوێکاری هەیە، لە هەموو بوارەکانی ژیاندا.

گریمان دیموکراسی- هەمووی خێر و چاکەیە، کەواش نیە-خۆ ئامێرێك نیـە، کـە بتوانرێـت بکرڕێـت، یـان لـە شـوێنێك بهێنرێـت و، بـە تـەزووی کارەبـاوە بلکێنرێـت، ئـیتر لەخۆیـەوە مـافی خـەڵك بـدات، بۆیـان مسۆگەر بکات!بەڵکو کارەکە پێویستی بە پەروەردەکردنی خـەڵك هەیـە، تـا بتـوانن پارێزگاری لە مافەکانیان بکەن و ڕێ بـە هـیچ کـەس نـەدەن، دەسـتدرێژی بکاتە سەریان و، تێبکۆشـن بـۆ وەدەستهێنانی پێویستییەکانی ژیانیـان و، ڕێ بە هیچ کەس نەدەن یاری بە مافەکانیان بکەن. ئایا پەروەردەکردنیان لەسەر ئەم کارانـە، بـەو ئاسـانییە دەکرێ، کـە بـە ووتارێـك، یـان کتێبێـك وەدی بێ؟!یاخودئەم کارە هەوڵدان و قوربانی دەوێت و، کـارێکی قـورس و گرانە، تا خەڵك دەگەنە ئەم ئاستە؟!

بێگومـان دەسـەلاتدارە ستەمکارەکان هـەرگیز بەخۆشـی خۆیـان واز لـە دەسەلاتەکانیان ناهێنن، بە گەلەکانیان نـاڵێن:فـەرموون مافـەکانتان ببـەن و، لەسەر هەر گەورە و گچکەیەك لێپرسینەوەمان لەگـەڵ بکـەن و، ئەگـەر باش بووین لێپرسینەوەمان لەگەڵ بکەن ئەگەر خراپیش بووین ڕاستمان بکەنـەوە، هـەروەکو خەلیفـەکانی ڕاشـیدین دەیـانگووت (کـە گـەورە پیـاوە بەڕێزەکانن، دوای پێغەمبەران(سەلامی خوایان لەسـەربێت))، ئـەمیش بـۆ تەنها جارێك لـە مێـژووی مرۆڤایەتیـدا ڕویـدا، کاتێـك ئیمانیـان بـە خـواو پێغەمبەرەکـەی هێنـاو، ئیسـلامیان وەکـو خـۆی لـە واقیعـدا جێبـەجێکرد ﴿إِنَّ ٱللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا۟ ٱلْأَمَٰنَٰتِ إِلَىٰٓ أَهْلِهَا وَإِذَا حَكَمْتُم بَيْنَ ٱلنَّاسِ أَن تَحْكُمُوا۟ بِٱلْعَدْلِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِۦٓ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ سَمِيعًۢا بَصِيرًا﴾ النساء: ٥٨. واتە: بێگومان خـوا فـەرمانتان پێـدەدات، کـە هـەموو ئەمانەتـەکان (سـپاردەکان)

بگەڕێننەوە دەست خاوەنەکانیان، هەر کاتێکیش داوەریتان کرد لەنێوان خەڵکیدا، دادپەروەرانە فەرمانڕەوایی بکەن، چونکە بەڕاستی خوا بەجوانی بە چاکی و تەواوی ئامۆژگاری و فەرمانتان پێدەدات، بەڕاستی خوا هەمیشە و بەردەوام بیسەر و بینایە .

ئیتر ئەگەر پەروەردەکردن و هەوڵ و ماندووبوون و پشوو درێژی لە کاردا بۆ هەردوو ڕێگاکە پێویست بێت:ئیسلام و دیموکراسی، کەسی ئیماندار بە خواو پێغەمبەرەکەی(ﷺ)، دەبێ کام ڕێگا بگرێتە بەر؟ ئەو ڕێگایەی کە حاکمیەتی شەرعی خوا ڕەتدەکاتەوەو، دەبێتە هۆی خێر و بەرەکەت لە دونیاداو، لە دواڕۆژیشدا پاداشتی لەسەر وەردەگرێت:﴿ وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ ٱلْقُرَىٰٓ ءَامَنُوا۟ وَٱتَّقَوْا۟ لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَٰتٍ مِّنَ ٱلسَّمَآءِ وَٱلْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا۟ فَأَخَذْنَٰهُم بِمَا كَانُوا۟ يَكْسِبُونَ ﴾ الأعراف: ٩٦ - ٩٨. واتە: خۆ ئەگەر خەڵکی شارەکان بەڕاستی باوەڕیان بهێنایە و خۆیان بپاراستایە، ئەوا بێگومان ئێمە دەرگای فەڕو بەرەکەتی ئاسمان و زەوییان لەسەر دەکردنەوە، بەڵام ئەوان کە پەیام و پێغمبەرانی ئێمەیان بەدرۆ زانی، جا ئێمەش بەهۆی ئەو کاروکردەوانەی دەیانکرد گرتمانن و لەناومان بردن.

﴿ تِلْكَ حُدُودُ ٱللَّهِ ۚ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ يُدْخِلْهُ جَنَّٰتٍ تَجْرِى مِن تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَٰرُ خَٰلِدِينَ فِيهَا ۚ وَذَٰلِكَ ٱلْفَوْزُ ٱلْعَظِيمُ ﴾ النساء: ١٣. واتە: ئەوانەی باسکران (دەربارەی هەتیوان و چۆنیەتی دابەشکردنی میراتی) ئەو سنورانەن خوا دیاریکردوون، جا ئەو کەسەی فەرمانبەرداری خواو پێغەمبەرەکەی بکات (لەم بوارەداو لە

هەموو بوارەکانی تردا)، ئەوا خوا دەیخاتە ناو باخەکانی بەهەشتەوە : کە چەندەها ڕووبار بە ژێر درەختەکانیدا دەڕوات، هاوڕێ لەگەڵ ژیانی نەبڕاوە تیایدا، بێگومان هەر ئەوەشە سەرفرازیی گەورە و دەستکەوتی بێ سنوور .

ئەو بەرنامەیەی، کە خوا ناردوویەتی و، ئەمری بە شوێنکەوتنی کردووە، ئیسلامە، نەك دیموکڕاسی، ئەوەش کە لێپرسینەوەمان لەسەر دەکات لە ڕۆژی دواییدا، ئیسلامە، نەك دیموکراسی، ئیتر ئایا هەڵبژاردنی جگە لە ئیسلام لەبەردەم کەسی ئیمانداردا هەیە؟! ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥٓ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمُ ٱلْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَن يَعْصِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَـٰلًا مُّبِينًا﴾ الأحزاب: ٣٦. واتە: بۆ هیچ پیاو و ئافرەتێکی ئیماندار دروست نیە، کاتێك خواو پێغەمبەرەکەی بڕیاری شتێك بدەن، ئەوان سەر پشك بن لە ئەنجامدانی ئەو کارەدا، چونکە ئەوەی سەرپێچی بکات لە فەرمانی خواو پێغەمبەرەکەی، ئەوە ئاشکرا، گومڕاو سەرلێشێواوە .

هەروەها دەبێ بانگخوازان لەبیریان بێت، ئەو ڕێگایەی پێویست بیگرنەبەر بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی نەفامییەتی نوێ، ئەوا ڕێگاشیانە بۆ چوونە بەهەشت: ﴿وَٱلَّذِينَ جَـٰهَدُوا۟ فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۚ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَمَعَ ٱلْمُحْسِنِينَ﴾ العنکبوت: ٦٩ واتە: ئەوانەش لە پێناوی ئێمەدا و بۆ بەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئێمە هەوڵ و کۆششیان کردووە و خۆیان ماندوو کردووە، بەڕاستی ئەوانە ڕێنموویی دەکەین بۆ هەموو ڕێگەیەکی

چاك و دروستی خۆمان (كە بەدەستهێنانی ڕەزامەندی ئێمەی لەدوایە)، بێگومان خوای پەروەدگار هەمیشە لەگەڵ چاكەكارانە . ﴿ أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تَدْخُلُوا۟ ٱلْجَنَّةَ وَلَمَّا يَعْلَمِ ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ جَـٰهَدُوا۟ مِنكُمْ وَيَعْلَمَ ٱلصَّـٰبِرِينَ ﴾ آل عمران: ١٤٢. واتە: یان وا گومانتان دەبرد (هەروا بە ئاسانی) دەچنە بەهەشتەوە ؟ كە هێشتا خوا (لە جیهانی واقیعدا) دەریشی نەخستووە كامتان هەوڵ و كۆشش و جیهادی كردووەو كامتان خۆڕاگرو ئارامگربووە...

هەروەها با ئەوەشیان لەبیربێت، كە ئەو هەوڵ و ماندووبوونەی دەیدەن، بەرهەمەكەی-بە پشتیوانی خوا –تەنها ڕزگاركردنی جیهان ئیسلامی نابێت، لەو زەلیلی دوواكەوتوویی و بێهێزی و كەم و كوورتییەی تووشی بووە، بەڵكو بەو زانست و زانیارییەیان ڕێگای ڕزگاربوون بۆ مرۆڤایەتی خۆش دەكەن و لەو گومڕایی و فەسادی و خراپەكارییەی تێی كەوتوونی، دەریان دێنێ، چونكە پەرومردگار، كۆتا پێغەمبەرەكەی(ﷺ) بۆ مرۆڤایەتی ناردووە، تا لە تاریكی ڕزگاریان بكات و بەرەو ڕووناكی ڕێنموونیان بكات:﴿ قُلْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا ٱلَّذِى لَهُۥ مُلْكُ ٱلسَّمَـٰوَٰتِ وَٱلْأَرْضِ ﴾ الأعراف: ١٥٨. واتە: (ئەی محمد ﷺ) بڵێ: ئەی خەڵكینە بەڕاستی من پێغەمبەرو فروستادەی خوام بۆ ئێوە بەگشتی، ئەو خوایەی كەهەر بۆ ئەوە خاوەنداریێتی ئاسمانەكان و زەوی .

﴿ وَمَآ أَرْسَلْنَـٰكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَـٰلَمِينَ ﴾ الأنبياء: ١٠٧. واتە: ئەی محمد(ﷺ) ئێوە تۆمان ڕوانە كردووە تەنها بۆ ئەوە كە ببیتە ڕەحمەت و بەرەكەت

بۆ هەموو جيهانـەكان (جيهـانى ئـادەميزاد و گيانـدارو ڕووەك و پـەرى ... هتد).

هەروەها لە كۆتاييشدا با ئاگادارى فەرمموودەى پيرۆزى خـوابن: ﴿ وَإِن تَتَوَلَّوْاْ يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوٓاْ أَمْثَٰلَكُم ﴾ محمــد: ٣٨. واتــە: جـا ئەگەر ئێوە پشت هەڵكەن لەم ديـن و بەرنامەيـە، خـوا كەسـانى چاكتر لـە ئێوە دەهێنێتـە مـەيدان، كە بەهيـچ شـێوەيەك لـە ئێـوە ناچـن و وەك ئێـوە نـابن .

ناوەرۆك